

ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ТРЕТІЙ ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ФОРУМ

"СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ
ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ПРОТИДІЇ НАСИЛЛЮ
В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ"

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ
АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ НАСИЛЛЮ В ОСВІТНІХ
ЗАКЛАДАХ**

*Матеріали
III Всеукраїнського форуму
10 лютого 2022 року*

Дніпро
2022

УДК 316.6:34+364.632

С-69

Рекомендовано до друку Вченою Радою Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет» (протокол від 30.06.2022 № 10).

С-69 Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах: матер. III Всеукр. форуму (Дніпро, 10 лют. 2022 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет». 193 с.

Вміщено матеріали III Всеукраїнського форуму, в якому взяли участь вчителі загальноосвітніх шкіл, науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти, юристи, психологи, соціологи, вихователі таких міст України, як: Дніпро, Кам'янське, Львів, Тернопіль, Івано-Франківськ, Черкаси, Одеса, Харків, Київ, Полтава, Мелітополь, та інші, представники керівних установ Дніпропетровської області. Тематика статей охоплює актуальні питання щодо протидії насиллю в освітніх закладах.

Матеріали форуму надруковані в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Кириченко Олег Вікторович – доктор юридичних наук, доцент, ректор Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»

Алфьорова Тетяна Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, проректор Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»

Лежнєва Тетяна Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»

Крашеніннікова Тетяна Валеріївна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»

Корсунська Вікторія Валентинівна – старший викладач кафедри психології Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет», практичний психолог, член Української спілки психотерапевтів

Мірошник Андрій Дмитрович – фахівець з міжнародних зв'язків Відділу організації наукової роботи, міжнародних зв'язків та академічної мобільності

© ВНПЗ ДГУ, 2022

© Автори, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....8

НАПРЯМОК: ПРАВОВИЙ

Алфьорова Т.М.
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
КОНФЛІКТІВ В ЮРИДИЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....9

Дегтярєва А. М., Тюрєя Ю.І.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЯВІВ КІБЕР-БУЛІНГУ.
ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КІБЕР-БУЛІНГУ ЯК СКЛАДОВА
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОСВІТИ:
СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....12

Зайковський В. Є.
ТИПОВІ ПОВЕДІНКОВІ РЕАКЦІЇ СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ,
ЩО СПРИЯЮТЬ ЗЛОВЖИВАННЮ
ПСИХОАКТИВНИМИ РЕЧОВИНАМИ.....15

Кривуля В.О., Дерій Л.О.
КОНЦЕПТ ЗНАЧЕННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ТА
АНГЛОМОВНОГО СЛОВА « НАСИЛЛЯ »
В ТЕКСТАХ ПРЕСИ ТА ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТАХ.....18

Лабенська Л.Л.
ПРАВА ДИТИНИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....20

Лежнєва Т.М., Черноп'ятов С.В.
ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ПРОТИДІЇ МОБІНГУ.....23

Мосейко А.Г.
ПРОБЛЕМИ ХАРАСМЕНТУ У ВИЩІЙ ОСВІТІ
ТА ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ.....26

Орлова О.О.
ЗАХИСТ ПРАВ ДІВЧАТ ТА ЖІНОК: МІЖНАРОДНИЙ ТА
УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД.....30

Трескін Д.О.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ
ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ У СФЕРІ ОСВІТИ.....32

НАПРЯМОК: СОЦІАЛЬНИЙ

Гладишко Є.В.

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК
ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВА В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ.....35

Сазонець І.Л., Саленко А.С.

СОЦІАЛЬНІСТЬ НАУКОВОГО СЕРЕДОВИЩА І
ЕВОЛЮЦІЯ СТАТУСУ НАУКОВЦЯ.....39

Данілова Л.В.

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ
ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ.....42

НАПРЯМОК: ПСИХОЛОГІЧНИЙ

Агапова І. М.

ВПЛИВ «ЖОРСТКИХ» СПОСОБІВ ВИХОВАННЯ
НА ДЕФОРМАЦІЮ РОЗВИТКУ ДИТИНИ.....52

Алещенко О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧОЇ ТРАВМИ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ.....54

Алещенко О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ЖЕРТВ БУЛІНГ (ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ).....56

Бобокал О.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ У
ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....59

Варакута М.Л.

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ДИТИНОЮ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ.....62

Гарець Н.О.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ФОРМ ТА ВИТОКІВ БУЛІНГУ.....65

Гоголева Г.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧИХ ВІДНОСИН.....68

Горленко В.М., Сосновенко Н.В.

МОДЕЛЬ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....72

Дегтярєва І.В. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ КОНФЛІКТІВ У МЕЖАХ СТАРШОЇ ШКОЛИ.....	77
Іванов Д.В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВОЛЬОВОЇ РЕГУЛЯЦІЇ СТУДЕНТІВ.....	80
Корсунська В.В., Лихолат В.С. БУЛІНГ В ШКОЛІ: ОСВІТА ТА ЗАКОННІСТЬ.....	84
Крашеніннікова Т.В. МОВНА АГРЕСІЯ: ВИДИ, МОВНІ ОЗНАКИ, СПОСОБИ ЗАХИСТУ	89
Лаврик Н.В. РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАЦІЙНИХ НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	93
Леонова Л.Р. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ, ЩО МОЖЕ СТАТИ ОДНІЄЮ ІЗ СТОРІН БУЛІНГУ.....	97
Ніколаєва О.В. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	99
Поліщук Д.О. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТИСК У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ, ЯК ПОЧАТОК РОЗВИТКУ ХВИЛІ САМОГУБСТВ СЕРЕД УЧНІВ.....	102
Пріснякова Л.М. ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ – ОСНОВНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ.....	104
Раменська Є.А. ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ КЛІЄНТІВ З ПРОБЛЕМИ САМОТНОСТІ.....	106
Рєпнова Т.П. ПРОФІЛАКТИКА ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	110

Сергієні О.В., Супрун К.А. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	113
Фалей К.Ю. БУЛІНГ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	117
Філіппова В. Д., Ковальська Н. М. НАСИЛЬСТВО В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	120
Ходотаєв А.А. БУЛІНГ ЯК ФОРМА АГРЕСІЇ.....	123
Чеканіна О.В. АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО АКАДЕМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА В УНІВЕРСИТЕТІ.....	124
Шевченко С.В. ДІАГНОСТУВАННЯ ЯК ПРЕДИКТОР ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРОЯВІВ НАСИЛЬСТВА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	127
Шевяков О.В. ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	131
НАПРЯМОК: ВИХОВНИЙ	
Венгер Р., Жукова А. КОНЦЕПЦІЯ ВИСОКОЕФЕКТИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ.....	134
Гавриш О.С. ОСОБЛИВОСТІ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ.....	137
Кобзєва І. М. ЗДОРОВІ ТА БЕЗПЕЧНІ СТОСУНКИ: ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ПІДЛІТКІВ.....	140
Лучанінова Ольга БУЛІНГ В ОСВІТІ: ОСОБИСТІСНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ.....	145

Овсієнко Ю.І., Плаксієнко І.Л. ПРО ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ З ПРОТИДІЇ НАСИЛЛЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ.....	149
Очеретько Н.А. БУЛІНГ ЯК СУЧАСНА ПРОБЛЕМА У ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ І ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ.....	151
Слободенюк А.Д. ЯВИЩЕ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ЯК АСПЕКТ РОБОТИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВИПАДКІВ НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ.....	154
Таран І.І. КІБЕРБУЛІНГ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	157
НАПРЯМОК: ІНКЛЮЗІЯ	
Підвисоцька Г.В. THE IMPORTANCE OF INCLUSIVE EDUCATION.....	160
Самофалова Л.М. РОЛЬ КОМАНДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРВОДУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	162
Тітаренко С.А. ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	163
Ящук К.В., Бевза Л.Ю. ПРОБЛЕМИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	167
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА.....	171
ДОВІДНИК.....	182

ПЕРЕДМОВА

Шановні учасники форуму та читачі!

Сучасне суспільство суттєво відрізняється від суспільства минулого століття: технічний прогрес вплинув на соціальні відносини, держава інакше поводить з громадянами тощо. Однак, рівень насилля на сучасному етапі розвитку особистості залишається дуже високим, а державні органи та громадські рухи дотепер не можуть перемогти його колосальну хвилю. Досі тривають криваві війни, тисячі людей стають жертвами злочинів. Нас перестали дивувати події, коли учні приходять до школи й розстрілюють однокласників, коли виникає конфлікт між батьками та вчителями, коли напруга між стосунками набирає темп та дістає негативного піку тощо.

Про причини виникнення, профілактику та попередження різних форм насилля обговорили учасники III Всеукраїнського форуму «Соціальнопсихологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах».

До збірника включено матеріали науковців, педагогічних працівників, психологів, соціальних педагогів, представників правозахисних та державних органів з усіх куточків України. Такий формат збірника поєднує різні погляди, думки та дії щодо попередження та шляхи подолання насилля серед учасників освітнього процесу.

Маємо надію, що збірник збагатить сучасне суспільство новими підходами, конструктивними пропозиціями, методиками, способами медіації та діалогу щодо розв'язання актуальних проблем освітнього середовища з питань насилля.

НАПРЯМОК: ПРАВОВИЙ

Алфьорова Тетяна Миколаївна

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права ВНПЗ
«Дніпровський гуманітарний університет»*

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ В
ЮРИДИЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Наявність різного роду колізій і розробка погоджувальних процедур поклали початок формуванню нового напрямку в правовій науці - юридичної конфліктології, яка вивчає правові норми, принципи, інститути під кутом зору їх використання для попередження та вирішення юридичних конфліктів.

Як відомо, будь-яке суспільство багате різноманітними конфліктами, в тому числі не тільки між окремими індивідами, а й індивідом і державою, індивідом і суспільством.

Найчастіше конфлікти в юридичному середовищі трактуються як комплексний, міжгалузевий, міждисциплінарний науковий напрям правової думки. При цьому виділяються конфлікти, що виникають:

- на основі протиріч в правових нормах і актах;
- поза правовою сферою, але такі, що набувають згодом юридичної ознаки [1, с. 99-101].

Таким чином, предмет юридичної конфліктології носить двоїстий характер, тобто вона має справу з двома видами конфліктів, зазначених вище.

Розрізняють юридичні конфлікти у вузькому і в широкому сенсах. Юридичний конфлікт у вузькому сенсі являє собою протиборство суб'єктів права з суперечливими правовими інтересами, що виникає в зв'язку з застосуванням, зміною, порушенням або тлумаченням права. Юридичний конфлікт в широкому сенсі - це соціальний конфлікт, який завершується юридичним способом, тобто юридизується [2, с. 205].

Юридичні конфлікти не тільки негативно впливають на суспільні відносини, але і мають творчий потенціал. Вони є елементом соціальної динаміки і не завжди приводять до деструктивних наслідків.

Юридичному конфлікту притаманні дві головні функції:

- інформаційна - відображення правової дійсності, в тому числі її деформації: недоліки правової системи, недосконалість законодавства, судової практики;
- динамічна: вплив на зміни правової дійсності.

Оскільки юридичні конфлікти - багатофакторне явище, вони виникають по різноманітним причинам і умовам. Прийнято виділяти чотири групи чинників, що впливають на виникнення і розвиток юридичних конфліктів:

- глобальні, тобто чинники світового суспільного розвитку, що включають в себе поєднання загальних, екологічних та інших факторів;

– загальносоціологічні, правові, соціально-економічні., які визначаються характером, типом і особливостями організації даного суспільства і держави;

– локальні, які залежать від конкретного прояву різних чинників на рівні певної території або організації;

– синергетичні або випадкові, що визначаються випадковим збігом обставин [3, с. 46].

В даний час не існує єдиної типології юридичних конфліктів. Її можливо здійснювати за різними підставами: за галузями права, в яких протікає конфлікт; за структурою норми, що відноситься до конфлікту; по виду правозастосовної установи, що бере участь в юридичному конфлікті або вирішує конфлікт; за формами реалізації права; за характером конфліктних дій.

Найбільшу наукову розробку отримала динаміка юридичного конфлікту - його виникнення, розвиток і вирішення. Відповідно виділяють три стадії: передконфліктна; конфліктна; постконфліктна.

У кожній із стадій виділяють певні етапи. Наприклад, в передконфліктній стадії розрізняють два етапи: виникнення конфліктної ситуації; виникнення конфліктного юридичного відношення. При цьому суб'єкти конфлікту повинні усвідомлювати ситуацію, що склалася, саме як конфліктну.

Власне конфліктна ситуація пов'язана з визначенням структури юридичного конфлікту, тобто появою насамперед протидіючих суб'єктів - основних учасників конфлікту.

Суб'єктами можуть бути окремі фізичні особи та колективні суб'єкти - державні і недержавні організації. В якості специфічних суб'єктів виступають держава і муніципальні утворення.

У структурі юридичного конфлікту виділяють також об'єкт, тобто на що направлено протидіюство суб'єктів. Потенційними об'єктами можуть бути суспільні відносини, які підпадають під правове регулювання. Але об'єктами можуть виступати і реальні цінності, ресурси, дії, їх результати.

Виділяють суб'єктивну і об'єктивну сторони юридичного конфлікту. Суб'єктивна сторона являє собою внутрішню, психологічну його частину, в тому числі мотиваційний процес в конфлікті, який формується на базі актуальної потреби, інтересу, постановки мети, прояву волі суб'єктів конфлікту. Об'єктивна сторона юридичного конфлікту передбачає різні поведінкові форми протидіюства - юридично значимі дії, юридично нейтральні, поєднання тих і інших.

Одну з центральних частин юридичної конфліктології становить управління конфліктами, способи їх вирішення, юридичні процедури і механізми правового вирішення. Інструментарій, що використовується з управління і вирішення юридичних конфліктів, досить різноманітний. Він включає: локалізацію конфліктів з метою їх раннього попередження і поширення; переведення конфліктного стану з деструктивної форми в

позитивну; створення посередницьких і арбітражних державних і громадських органів; юридизації неюридичних конфліктів; неформальні способи вирішення конфліктів, зокрема переговорний процес з метою досягнення згоди і домовленості, досягнення консенсусу, прийняття альтернативних рішень.

Велику роль у попередженні та блокуванні юридичних конфліктів грає їх прогнозування. Під юридичним прогнозуванням розуміється систематичне, безперервно дослідження майбутнього стану державно-правової дійсності і процесів, що проводиться спеціальними науковими установами та колективами.

Такого роду прогнози передбачають встановлення ймовірного виникнення конфліктної ситуації у юридичному середовищі. Це дозволяє організувати ефективну профілактику юридичного конфлікту. Особливого значення набуває виявлення і усунення великих економічних, політичних, соціальних конфліктів, які дезорганізують суспільне і державне життя.

Серед факторів, які сприяють вирішенню цієї проблеми, найчастіше називають: вдосконалення законодавства; зміцнення правопорядку і законності; підвищення поваги до закону і права в цілому; підвищення престижу правових цінностей в суспільстві; розвиток громадської, групової та індивідуальної правосвідомості, підвищення правової культури [4].

Вивчення сучасного стану юридичної конфліктології дозволяє зробити висновок, що її предмет дослідження і понятійний апарат слабо відпрацьовані. Тут потрібні фундаментальні дослідження, що допоможуть розібратися в природі і специфіці юридичних конфліктів, ролі права в їх вирішенні, проаналізувати причини їх виникнення та на цій основі оволодіти навичками і технологією вирішення конфліктів або їх пом'якшення.

Список використаних джерел:

1. Донченко Е. А., Титаренко Т. М. Личность: конфликт, гармония. К., 1989. 110 с.
2. Жмудь В. Запровадження процедури медіації (примирення) у законодавстві України. *Юстиніан*. 2007. № 11. URL: <http://www.minjust.gov.ua/11347> (дата звернення 05.01.2022)
3. Лєко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці : Книги – XXI, 2014. 520 с.
4. Гайдук А. В. Проблеми законодавчого забезпечення медіа в Україні. *Часопис академії адвокатури України*. 2013. № 19. С. 1-4.

Дегтярєва Анастасія Максимівна
здобувач вищої освіти
ННІ гуманітарних і соціальних наук
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Науковий керівник:
Тюря Ю.І
кандидат технічних наук, доцент
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЯВІВ КІБЕР-БУЛІНГУ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КІБЕР-БУЛІНГУ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОСВІТИ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Кожен рік ми все більше вдосконалюємо роботу технологій завдяки яким усі зустрічі, навчання, спілкування та робота перейшли в онлайн формат за останні декілька років. На сьогоднішній день 4.66 млрд людей користуються інтернетом і з кожним днем кількість зростає, серед яких все більше дітей та підлітків.

Але чи є настільки безпечним та нетравматичним користування інтернетом для дитини? В інтернеті можна знайти будь що: від корисної чи необхідної інформації до агресивних чи соціально небезпечних змісту сторінок. З кожним днем ми все більше зіштовхуємося з випадками знущання чи приниження дітей за допомогою соціальних мереж.

За даними міжнародного союзу електрозв'язку у 2019 році в Україні з 5 тисяч опитаних дітей майже 35% використовують інтернет через соціальні мережи. 70% впевнені що знають інтернет краще за своїх батьків. А 67% бачили те, що їх засмутило – фотографії чи смски. Тобто, майже 70% дітей відчували свого роду насильство, травми, або їм було неприємно дивитися чи отримувати те, що вони бачили в інтернеті. І лише 25% батьків використовують сервіси моніторингу чи фільтрації на приладах дітей, а ось скільком відсоткам батьків діти довіряють чи можуть розповісти про те, що відбувається – невідомо.

На сьогоднішній день Україна входить у десятку країн Європи за поширеністю проявів булінгу чи кібер-булінгу серед підлітків.

У статті 1 Закону України «Про освіту» надається визначення терміну «булінг» :

булінг (цькування) - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи

та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Типовими ознаками булінгу (цькування) є:

- систематичність (повторюваність) діяння;
- наявність сторін - кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);
- дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого;

Але визначення «Кібер-булінг» жодним законом не встановлено. Взагалі, це теж саме, що і булінг, але в інформаційно-комунікаційному просторі, тобто за допомогою соціальних мереж, мобільних телефонів, електронної пошти, тощо.

До найпоширеніших проявів кібербулінгу можна віднести:

1. Використання особистої інформації, а саме: «зламування» поштових скриньок, сторінок соціальних мереж, серверів з метою отримання особистої інформації про людину.

2. Анонімні погрози – надсилання своїй жертві на адресу електронної пошти повідомлень загрозливого та принизливого змісту.

3. Переслідування в мережі інтернет з метою принизити або шантажувати людину будь-якими таємними фактами.

4. Тролінг – розміщення в інтернеті провокаційних повідомлень з метою викликати флейм, тобто конфлікти між учасниками та взаємні образи.

5. Флеймінг – обмін короткими гнівними й запальними репліками.

6. Хепіслепінг – створення відеороликів із записами реальних сцен насильства. Ці ролики розміщують в інтернеті, де їх можуть переглядати тисячі людей, без згоди жертви.

7. Обмовлення або зведення наклепів – розповсюдження принизливої обманливої інформації.

Учасниками кібербулінгу завжди стають декілька осіб, яких умовно можна розподілити на агресора, потенційну жертву та спостерігача(ів). Кожного з яких можна описати так:

Агресор – людина імпульсивна, домінантна особистість, агресивно ставиться не лише до ровесників, але й до дорослих; не вміє співчувати, схильна порушувати правила та фізично сильніша за «потенційну жертву».

Потенційна жертва – людина замкнена, тиха, вразлива і сором'язлива, невпевнена, має низьку самооцінку, депресивна, часто думає про суїцид, не має близьких друзів, соціально ізольована; спілкується більше з дорослими, ніж з ровесниками, фізично слабша за «агресора».

Спостерігач (і) – людина, якій цікаво переглядати (в деяких випадках і зафіксувати) процес знущання та цькування однієї людини над іншою, можливо уявляючи свої дії в даній ситуації.

Проаналізувавши результати опитування Громадською організацією «Ла Страда-Україна» за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), можна прийти до висновків, що є декілька факторів для прояву булінгу чи кібербулінгу:

1. Фінансова неблагонадійність.
2. Територіальне розташування.
3. Статева приналежність.
4. Вікова категорія (діти від 10 до 14 років більш схильні до булінгу через недостатню сформованість свідомості)

Також з метою з'ясування можливих заходів щодо запобігання проявам кібербулінгу в нашій державі та пошуку шляхів протидії цим проявам мною був проаналізований досвід боротьби з кібербулінгом в інших країнах.

Так, у Фінляндії створений діджитал інструмент, який переписує або розмиває слова, які ображають і принижують інших. The Polite Type – це шрифт, який розпізнає і переписує мову ненависті. У школах запроваджено «Лавки дружби» (Buddy Benches), що дозволяють учням молодших класів присісти на спеціальні лавки, коли їм сумно і хочеться знайти друга. . Окрім щотижневих занять, в школах також запроваджені інші антибулінгові програми.

Підсумовуючи вищезазначене, для розв'язання проблеми кібербулінгу я хочу запропонувати такі заходи (ініціативи):

1. Внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема:

– законодавчо визначити та закріпити відсутні на сьогодні у Кодексі такі поняття, як: флеймінг, хепіслепінг, обмовлення або заведення наклепу в інтернеті, тролінг;

– розтлумачити поняття «кіберхуліган» або «кібербулер» та «кібержертва».

2. З метою проведення профілактичної роботи з цього напрямку запровадити на державному та регіональному рівні регулярні інформаційно-просвітницькі заходи щодо подолання проблем булінгу або кібербулінгу.

3. Як превентивний захід, передбачити у школах формування «Груп ризику», до складу яких відносити дітей та підлітків за такими можливими критеріями: часті прогули навчальних занять; систематичні конфлікти з іншими учнями; низька академічна успішність; поведінкові або емоційні проблеми; наявність шкідливих звичок; зростання у сім'ї, яка не функціонує повноцінно, не забезпечує потреби дитини в психологічному благополуччі та її розвитку.

4. Міністерству цифрової трансформації України відповідно до його завдань, а саме, у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян, розглянути можливість щодо розробки та запровадження аналога спеціального цифрового інструменту типу Polite Type для протидії кібербулінгу.

Бібліографічні посилання:

1. Діти в інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі : посібник для батьків / І. В. Литовченко та ін. К. : «Видавничий Будинок «Аванпост-Прим», 2010. 48 с.
2. Андрєєнкова В. Л., Мельничук В. О., Калашник О. А. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід : методичний посібник. К. : «Агентство «Україна», 2019. 132 с.
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 07.02.2022)
4. Інформаційно-психологічна безпека навчального закладу: впровадження вітчизняної моделі медіаосвіти в навчальний процес : матеріали міського семінару директорів шкіл / упорядник Т. А. Круглова. Кременчук, 2013. 60 с.
5. Попередження та протидія кібербулінгу в дитячому середовищі України : аналітичний огляд / команда правозахисного департаменту ГО «Докудейз», 2020. 98 с.

Зайковський В. Є.

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

ТИПОВІ ПОВЕДІНКОВІ РЕАКЦІЇ СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ, ЩО СПРИЯЮТЬ ЗЛОВЖИВАННЮ ПСИХОАКТИВНИМИ РЕЧОВИНАМИ

Студентство – це особлива соціальна категорія людей, специфічність якої обумовлена організаційним об'єднанням їх таким суспільним осередком, спрямованої соціалізації людського індивіда, яким є інститут вищої освіти. За даними сучасних дослідників ця соціальна група в соціально-психологічному аспекті вирізняється у порівнянні з іншими групами населення високим рівнем розвитку пізнавальної активності та гармонійним поєднанням інтелектуальної й соціальної зрілості [1].

Студент як людина певного віку і як особистість може характеризуватися у трьох аспектах:

1) у психологічному, який являє собою єдність психологічних процесів, станів і властивостей особистості. Головне в психологічному плані – психічні властивості (спрямованість, темперамент, характер, здібності), від яких залежить перебіг психічних процесів, виникнення психічних станів, прояв психічних утворень;

2) у соціальному, у якому втілюються суспільні відносини, якості, породжувані приналежністю студента до певної соціальної групи, національності;

3) у біологічному, який включає тип вищої нервової діяльності, будову аналізаторів, безумовні рефлекси, інстинкти, фізичну силу, статуру тощо. Цей аспект переважно зумовлений спадковістю і вродженими задатками, але, у відомих межах, змінюється під впливом умов життя [2, с. 9].

Психологічні механізми здійснення суб'єктної реалізації соціального потенціалу особистості студентського віку зафіксовані результатами факторного аналізу. Перший із факторів вікових особливостей соціального інтелекту вказує на провідну роль конструктів вербальної чутливості та каузально-атрибутивної здатності, які забезпечують, поруч із невербальною чутливістю та розумінням наслідків соціальних подій особі цього віку якісну орієнтацію в соціальній ситуації і логічне зростання її неформального впливу. З позиції особистісних характеристик такі особи, як правило, працьовиті й сумлінні, доволі самостійні в навчанні, не домінантні у спілкуванні, для них не пріоритетне й пізнання, вони селективні у виборі партнерів довірливого спілкування.

У студентському віці саме така установка на творче самовираження особистості відіграє провідну роль у здійсненні реального впливу особи старшого юнацького віку на соціальне оточення. Саме у зв'язку з її реалізацією можна очікувати зміни у показниках соціально-когнітивного та соціально-емоційного потенціалу студентства.

У старшому юнацькому віці зафіксована тенденція до інтеграції усіх аналітичних здібностей як поєднання ліній розвитку соціально-аналітичного потенціалу студентської молоді, яка веде до зростання неформального впливу людини на соціальне оточення. Провідні позиції в розвитку такого потенціалу відіграють конструкти вербальної чутливості та каузальної атрибуції студентів. Прогрес розвитку здібностей до невербальної чутливості та апперцепції розвитку подій відіграють у подальшому становленні соціального інтелекту старших юнаків допоміжну роль. В цей час формуються необхідні звички соціальної взаємодії, вміння підкорюватися колективній дисципліні і в той же час відстоювати свої права, комунікативні якості. Усвідомлення належності до певної групи, солідарності формує у молоді почуття емоційного благополуччя, стійкості та самоповаги.

Юнацьке суспільство як модель дорослого суспільства навчає нормам моралі, прийнятим у світі дорослих, виконувати гендерні ролі юнаків та дівчат, допомагає юнаку «відійти» від дорослого, стати самостійним, стверджувати себе як особистість.

В юнацькому віці поведінка в значній мірі визначається характерними для цього періоду життя реакціями емансипації, групування з ровесниками, хобі, імітаціями та сексуальним потягом, що формується. Саме такі реакції можуть сприяти зловживанню психоактивними речовинами, так і протидіяти адиктивній поведінці [3].

Реакція емансипації виявляється через прагнення визволитися від опіки, контролю, керівництва збоку рідних, вихователів, викладачів, взагалі від старших за віком, від встановлених ними правил та законів.

Реакція хобі на відміну від реакції емансипації, як правило, перешкоджає адиктивній поведінці. Однак існують винятки, наприклад, особливий вид хобі, що називається інформаційно-комунікативним.

Реакції імітації, тобто прагнення підлітка копіювати поведінку, спосіб спілкування та зовнішній вигляд, пристрасті людей, зазвичай більш дорослих за віком, по відношенню до котрих він має позитивні почуття – від поваги до сліпого шанування та обожнювання (наприклад, кумира). Реакція імітації може як сприяти адиктивній поведінці, так і перешкоджати їй.

Реакції, зумовлені сексуальним потягом, що формується, в певній мірі можуть впливати на вибір психоактивних речовин і навіть сприяти зловживаннями ними. Реакції групування з ровесниками є провідним соціопсихологічним фактором, що сприяє адиктивній поведінці [4]. То, наскільки реакція групування з ровесниками буде основним фактором ризику залучення юнака до вживання, а потім зловживання психоактивними речовинами, в значній мірі залежить від хобі, яке реалізується в даній конкретній групі.

Задоволення потреби у самореалізації особистості, потреба в якій відрізняє характеристику юнацького віку, виявляється залежним від міри розвитку відповідальності. Особистість в юнацькому віці знаходиться постійно в ситуації вибору, успішність виходу з якої обумовлено мірою самостійності та загалом рівнем зрілості особистості.

Список використаних джерел:

1. Молоканов М. В. Личностные компоненты профессиональной успешности практических психологов (инструкторов учебно-тренинговых групп) : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Москва, 1994. 15 с.
2. Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам. Вип. 3 / укладачі : Л. М. Яворовська, Р. Ф. Камишнікова, О. Є. Поліванова, С. Г. Яновська, С. М. Куделко. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 88 с
3. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. Ленинград : Медицина, 1983. 255 с.
4. Личко А. Е., Битенский В. С. Подростковая наркология. Ленинград : Медицина, 1991. 304 с.

Кривуля Валентина Олексіївна
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Дніпровський гуманітарний університет*

Дерій Леся Олександрівна
*викладач кафедри прикладної лінгвістики
Дніпровський гуманітарний університет*

КОНЦЕПТ ЗНАЧЕННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ТА АНГЛОМОВНОГО СЛОВА « НАСИЛЛЯ » В ТЕКСТАХ ПРЕСИ ТА ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТАХ

Динамічний розвиток прагматичних засобів традиційної масової інформації та поява нових інформаційних технологій сприяє все більшому їх проникненню в повсякденне життя. Тексти преси та юридичні тексти є багатим джерелом інформації про країну досліджуваної німецької та англійської мови і безумовно є матеріалом для формування прагматичної, соціокультурної, лінгвокультурологічної, лінгвокогнітивної компетенції, яка дозволяє урахувати суспільно-історичні та культурні умови життя тих чи інших носіїв німецької та англійської мов, дозволяє змодельовати різні емоційні та прагматичні концепти.

До теперішнього часу написано багато робіт про концепти, однак однозначне тлумачення цього терміну до сих пір відсутнє. Ми розуміємо концепт як певне уявлення про фрагмент світу або частини фрагменту, яке має складну структуру, виражено різними групами ознак, а також реалізується різними мовними засобами німецької та англійської мов. Особливе зацікавлення науковців викликає аналіз вербального вираження емоцій людини в різних ситуативних моментах у німецькій та англійській мовах, що відповідає антропоцентричному спрямуванню сучасної лінгвістики, що й визначило актуальність теми нашого дослідження. Питанню вивчення вербальної реалізації емоцій людини присвятили свої праці такі вчені, як: Б.С. Шимкова, А.Ю. Черевенюк, І.С. Лаухіна та інші [1, 2, 3].

Мета – розглянути та порівняти лексико-семантичні характеристики мовних одиниць, які репрезентують концепт «насилля» в німецькій та англійській мовній картині світу. У тезах ми розглядаємо репрезентацію концепту «насилля» на матеріалі німецькомовних та англомовних тлумачних словників.

Для виявлення та розкриття понятійної лексико-семантичної складової концепту був обраний метод аналізу сучасних лексикографічних джерел, які містять актуальні на сьогодні проведення дослідження значення імені концепту. Німецькі та англійські тлумачні словники дають такі визначення концепту «насилля»: 1. подавляти когось; 2. пригнічувати когось; 3. насилля на працю; 4. насилля на вибір; 5. насилля охоронятися від когось;

6. застосовувати насилля; 7. проводити насилля; 8. змушувати до насилля; 9. оборонятися від насилля; 10. значення в юриспруденції – насильник; 11. насилля на захисну промову; 12. насилля проти когось; 13. насилля укриття від когось; 14. в юриспруденції – сімейне насилля; 15. право на захист від людей; 16. закон проти насилля; 17. сила закону від насилля; 18. закон країни про насилля; 19. триматися в межах закону проти насилля; 20. порушувати закон про насилля; 21. бути рівним перед законом про насилля; 22. гендерне насилля; 23. насилля у правознавстві; 24. юриспруденція проти насилля; 25. суд проти насилля; 26. значення «визначення» слід відзначити, що в тлумачних юридичних словниках поняття «насилля» асоціюється з такими поняттями: 1. насилля на працю; 2. як захист від насилля; 3. як захист від домашнього насилля; 4. як захист від насилля особистої свободи; 5. як життя дитини без насилля; 6. як захист від домашнього насилля; 7. як захист норм права від насилля; 8. як захист службової документації від примушування; 9. як принцип захисту у кримінальному праві від насилля; 10. як захист від насилля на пульсі реального життя.

Необхідно вказати, що ядром концепту «насилля» є сема «захист» у загальноновживаному значенні, а в юридичному значенні виступає сема «захист» законом від насилля. Для визначення характеристики концепту «насилля» в німецькій та англійській мові було проведено частотний словниковий аналіз виділених лексем на основі порівняння німецьких та англійських тлумачних словників та німецького і англійського юридичного правового словника [4].

Таким чином, можна виділити частотність використання лексем концепту «насилля»: у загальнопопулярних словниках 26 випадок використання семи «насилля», а в німецьких та англійських юридичних словниках 10 випадків використання.

Можна ствердити, що більшість характеристик концепту «насилля» носять позитивно захисний характер, що показує значущість поняття, його оцінки та визнання в німецькій та англійській системах соціальних відносин. Ядро характеристики концепту «насилля» в німецькій та англійській мовах склали дієслова: охоронятися, остерігатися, оборонятися, вступатися за когось, захищатися, укриватися, відстоювати інтереси когось.

Тобто всі лексичні значення мають своє відображення в системі німецьких та англійських соціальних відносин і мають особливе значення в правовій та юридичній сферах.

Наше дослідження відкриває можливості та перспективи для подальшого вивчення в німецькомовній та англійськомовній картині світу. Отримані результати розширюють коло питань і проблем у сфері міжкультурної комунікації, лінгвокультурології та прикладної лінгвістики.

Список використаних джерел:

1. Шимкова Б.С. Емоційні концепти у німецькій та англійській мовній картинах світу. *Мова та мовлення: лінгвокультурологічний,*

комунікативний та дидактичний аспекти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 155-159.

2. Черевенюк А.Ю. Концепт «зірка» в німецькій лінгвокультурі : Мова та мовлення: лінгвокультурологічний, комунікативний та дидактичний аспекти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 111-115.

3. Лаухіна І.С. Мовні одиниці – репрезентанти концепту «гнів» (на матеріалі української та французької мов) : Мова та мовлення: лінгвокультурологічний, комунікативний та дидактичний аспекти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 137-140.

4. Das Große Wörterbuch der deutschen Sprache. In zehn Bänden / Red. Bearb.: Werner Scholze-Stubenrecht (Projektleiter)... Unter Mitarb. von Brigitte Alsleben. Mannheim : Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG, 1999.

5. Creifels Rechtswörter 18. Auflage, Verlag C. H. Beck München, 2004, S. 1683.

Лабенська Лілія Леонідівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

ПРАВА ДИТИНИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Конституція України на вищому законодавчому рівні регламентує, що забезпечення прав людини є найважливішою функцією держави та її обов'язком.

Як зазначає В. Веселуха, «дитина - це маленька людина, що має певні потреби, але не має достатніх сил, розуму й досвіду, щоб захистити себе» [1, с. 95].

Саме тому, досконале нормативне забезпечення прав дитини є важливим питанням в діяльності держави в сфері прав людини.

Якщо доросла особа має можливості впливати на стан нормативного закріплення та практичної реалізації певної групи прав людини, то у дитини такі можливості відсутні. Тому на міжнародному рівні досить значну увагу приділяють цьому питанню.

Сучасний масив нормативно-правових актів, які регламентують можливість реалізації механізму забезпечення, охорони та захисту прав дитини є досить багаточисельним. Всі елементи цього механізму, в цілому, відповідають обов'язковим вимогам та стандартам, які передбачені міжнародними нормативно-правовими актами. Разом з тим, активна динаміка розвитку суспільних відносин, процеси глобалізації, просування прогресу, емансипація й інші чинники, суттєво впливають на всі сфери життя людини. Логічно, що виникає гостра необхідність реформування окремих положень законодавства, яке регламентує перелік та порядок реалізації прав дитини.

Різноманітні складові інституту прав дитини стали предметом дослідження значної кількості світових й вітчизняних фахівців.

Уперше в історії людства було сформульовано та закріплено право дитини на допомогу, виховання, захист, тобто в тих сферах життя, де раніше йшлося тільки про філантропію, в міжнародному документі, в якому ставилася проблема прав малолітньої людини це Женевська декларація 1923 р. Декларація спрямована на створення умов, що забезпечують нормальний фізичний і психічний розвиток дитини. Однак цей документ мав лише декларативний характер, і тому реальний правовий захист був можливий через створення норм національного права на основі прийняття державами міжнародних договорів, а саме: Загальна декларація прав людини, прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року № 217 А (III), в якій були зафіксовані основи захисту прав дітей. Зокрема, ч. 2 ст. 25 Загальної декларації прав людини проголошує, що: «Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом». Свій розвиток ця Декларація отримала в Пактах Прав Людини. В цих актах гарантовані рівні права всім дітям і забезпечення їх основних соціальних потреб [3].

20 листопада 1959 р. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла Декларацію прав дитини, що регулює положення дитини в сучасному суспільстві. Головна ідея цього акта «Добро – дітям», яких людство повинно забезпечити всім найкращим. Декларація складається з 10 принципів, що забезпечують права дітей [4].

Конвенція ООН про права дитини прийнята та відкрита для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН 20 листопада 1989 року, яка 27 лютого 1991 р. була ратифікована нашою державою. Основні положення Конвенції знайшли відображення у Законі України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р., який визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток, встановлює основні засади державної політики у цій сфері. [5].

В силу вище перелічених чинників залишається досить актуальною проблема прав дитини й для нашої держави. В деяких питаннях наше законодавство, навіть, вимагає суттєвого реформування. Вирішення проблемних питань саме в цій галузі суспільного життя вимагає виваженого та відповідального відношення з боку як державних інституцій так й елементів громадянського суспільства. Тільки в цьому випадку можна досягти позитивних змін в сфері прав дитини.

В переліку жертв злочинів, діти є тими, хто майже не має можливості захисту своїх прав, недоторканності, і, безсумнівно, володіють підвищеною віктимністю.

Одним із найяскравіших викликів сьогодення, який вплинув на необхідність створення нових норм або реформування існуючих, стали приклади насилля в закладах освіти. Явище, яке знайшло своє визначення та закріплення в чинному законодавстві як «булінг» з відповідною адміністративно-правовою та кримінально-правовою відповідальністю.

Говорячи про необхідність розширення як самих прав дитини, так і засобів їх належного забезпечення, охорони та захисту, потрібно чітко усвідомлювати, що дана сфера відносин найтіснішим чином пов'язана з такими важливими та дотичними до неї сферами державного управління в цілому, як, наприклад, державна демографічна політика, державна політика щодо сім'ї, державна молодіжна політика, державна політика у сфері освіти, державна політика у сфері суспільної моралі тощо. Іншими словами, необхідно чітко бачити всі інші сфери нормативно-правового регулювання, які так чи інакше пов'язані з правами дитини [2, с.14].

На сьогоднішній день в нашій державі вироблено нормативну базу та створено рід інституцій (державних та недержавних), які забезпечують вимоги міжнародного законодавства в сфері прав дитини, але цього зовсім недостатньо.

Залишаються невирішеними проблемні питання в діяльності органів, відповідальних за реалізацію прав дитини. Неузгодженість нормативно-правової бази, конфлікт інтересів певних державних органів - все це негативно впливає на загальний стан прав дитини в нашій державі.

Проблема розвитку державних механізмів захисту прав дитини в Україні потребує більш глибокого і всебічного аналізу, а діяльність окремих державних органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей – всебічної наукової підтримки, науково обґрунтованої системи оцінки їх діяльності та потужного методичного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Веселуха В. Соціальний і правовий статус неповнолітніх і його вплив на віктимну поведінку. *Право України*. 1999. № 7. С. 94.
2. Войцеховська Ю. А. Права дитини в контексті прав людини. Правовий статус особи: стан, проблеми, перспективи: сб. стат. / за ред. М. Головка, Я. Морзе, П. Біленчука. К. : АПСВ, 1998. Ч. 2. С. 28.
3. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10.12.1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення 25.12.2021)
4. Конвенція ООН про права дитини видана за підтримки Представництва ЮНІСЕФ в Україні. Київ, 2006. 32 с
5. Конвенція о правах ребенка (принята Генеральной Ассамблеей ООН 20 ноября 1989 г.). Сборник международных стандартов и норм ООН в области правосудия в отношении несовершеннолетних. М. : Юнисеф, 1998. С. 23-50.

Лежнєва Т.М.

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету*

Черноп'ятов С.В.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету*

ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ПРОТИДІЇ МОБІНГУ

Українська парламентська правотворчість наразі зробила кілька невдалих спроб забезпечити спеціальне правове регулювання протидії мобінгу. Останній законопроект, який ми могли побачити – Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо протидії мобінгу № 4306 від 02.11.2020 року [1] (далі – Проект 4306) – було знято з розгляду 07.09.2021 року.

Тим не менше, Проект 4306, а так само і його попередники, становлять певний інтерес для оцінки перспектив законодавчої протидії мобінгу.

Проект 4306 передбачає внесення змін до КУпАП [2], Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (далі – Закон № 5207-VI) та КЗпП України [3]. Зміни до КУпАП передбачають запровадження адміністративної відповідальності за мобінг. Зміни до Закону № 5207-VI полягають у визнанні мобінгу формою дискримінації та легальному визначенні поняття мобінгу. Зміни до КЗпП України передбачають трудові заходи запобігання та протидії мобінгу.

Загальною проблемою для всіх трьох напрямків змін є певна неузгодженість термінології та навіть змісту й обсягу поняття мобінгу.

Так, зміни до КУпАП та Закону № 5207-VI передбачають термін «мобінг (цькування)», а зміни до трудового законодавства безладно використовують то «мобінг (цькування)», то «утиск (мобінг)». Звичайно, має бути досягнута єдність у цій термінології. Крім того, початково хибним є використання подвійних термінів мобінг-цькування, мобінг-утиск. Вважаємо, що оптимальним є застосування простого терміну «мобінг».

Далі, зміст поняття мобінгу подано у змінах до КУпАП як формулювання складу адміністративного правопорушення, та у змінах до Закону № 5207-VI як визначення легального терміну.

Пропонована ст. 173-5 КУпАП передбачає відповідальність за «Мобінг (цькування), тобто діяння учасників трудових відносин, які полягають у психологічному, економічному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно працівника підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також стосовно осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами або особами, які працюють за

трудоим договором з фізичними особами стосовно інших учасників трудових відносин з метою приниження їх людської гідності за певними ознаками, створення стосовно них напруженої, ворожої, образливої атмосфери та/або примушування учасника трудових відносин до зміни місця роботи».

Отже, і суб'єкт правопорушення, і потерпіла особа є спеціальними суб'єктами – учасники трудових відносин.

Об'єктивна сторона полягає у психологічному або економічному насильстві (без визначення їх змісту). З огляду на вжиття терміну «діяння» передбачається формалізація об'єктивної сторони як у формі дій, так і у формі бездіяльності.

Вина як елемент суб'єктивної сторони прямо не визначена, однак з огляду на те, що обов'язковими елементами суб'єктивної сторони визначено мету, вина допускається у формі умислу. Що ж до мети, то вона викладена альтернативним способом: а) приниження людської гідності потерпілого за певними ознаками; б) створення стосовно потерпілого напруженої, ворожої, образливої атмосфери; в) примушування потерпілого до зміни місця роботи.

Пропонований п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону № 5207-VI передбачає дещо розлогіше визначення. Власне, норма починається із дублювання визначення, яке пропонується включити до КУпАП. Однак далі слідують ще такі положення:

1) «типовими ознаками мобінгу (цькування) є: систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін – кривдник, потерпілий (жертва мобінгу), спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого, примушування до зміни місця роботи». Отже, додатково встановлюються такі ознаки мобінгу як систематичність та наслідки, які відсутні як елементи складу делікту у пропонованій ст. 173-5 КУпАП. Таким чином, створюється невизначеність щодо того, чи є ці додаткові ознаки необхідними для притягнення до адміністративної відповідальності.

2) подаються визначення понять «економічний тиск», «психологічний тиск», «створення нестерпного робочого середовища». Однак перші два вжиті терміни є відмінні від термінології, що вживається у власне дефініції мобінгу (психологічне насильство, економічне насильство). Що ж до третього поняття, то воно взагалі не згадується у власне дефініції мобінгу;

3) подається визначення поняття «цькування» як «приниження гідності працівника, умисні штовхання, пирхання, стусани, удари, нанесення побоїв, тілесних ушкоджень». Мотиви право торця тут взагалі не зрозумілі, адже ані визначення, ані склад мобінгу-делікту не передбачають фізичного насильства (яке, очевидно, має кваліфікуватися за традиційними статтями КК України).

Наступною проблемою, що має методологічний характер, є вибір в якості базового регулятивного закону Закону № 5207-VI, що створює враження про родову належність мобінгу до дискримінації. Однак мобінг не

обов'язково вчиняться з дискримінаційних мотивів, тобто не обов'язково мотивований певними ознаками потерпілого, його належністю до тієї чи іншої групи. Тому в якості базового регулятивного закону варто було б обрати або КЗпП, або окремий закон.

У зв'язку із цим вважаємо недосконалим формулювання мети делікту у ст. 173-5 КУпАП як «припинення людської гідності потерпілого за певними ознаками». Адже таке цілеспрямоване припинення цілком може зумовлюватися іншими, аніж дискримінаційні, мотивами (корисливий, хуліганський, особиста неприязнь, помста тощо).

Так само зазначимо, що альтернативна мета – «примушування потерпілого до зміни місця роботи» – також сформульовано незадовільно. Як правило, правопорушнику скоріше буде цікаво, аби потерпілий саме звільнився, не обов'язково змінюючи місце роботи, або іншим чином був вимушений скористатися, чи навпаки не скористатися своїми трудовими правами і свободами. Тому таку мету доцільно було б сформулювати як «примушування потерпілого до дій, спрямованих на виникнення, зміну чи припинення трудових правовідносин, іншого використання та розпорядження своїми трудовими правами та інтересами всупереч дійсній волі потерпілого».

Найменш суперечливими видаються зміни до трудового законодавства, які передбачають: 1) покладення на роботодавця обов'язку протидіяти мобінгу; 2) включення відповідних положень до колективного договору; 3) покладення на роботодавця обов'язку із часткового відшкодування шкоди; 4) встановлення мобінгу однією з підстав для пільгового розірвання трудового договору працівником (ст.ст. 38, 44 КЗпП України); 5) встановлення вчинення мобінгу як однієї з додаткових підстав для звільнення керівника підприємства (ст. 41 КЗпП України). Втім, і ці трудо-правові заходи могли б бути досконалішими. Так, доцільно було б, зокрема: 1) встановити мобінг як окремий поіменованний дисциплінарний проступок, який сам по собі є достатньою підставою для дисциплінарного звільнення будь-якого працівника; 2) встановити конкретні гарантії захисту потерпілих працівників у вигляді конкретних заходів, які унеможливають мобінг, застосування яких мав би право вимагати працівник (зміна підлеглих, переміщення, переведення, корегування робочого часу тощо) – із відшкодуванням роботодавцем такому працівникові всіх втрат у заробітку та інших втрат, які можуть впливати із застосування таких заходів.

Що стосується підвищеної відповідальності керівника підприємства, то модно було б розглянути питання включення вчинення мобінгу керівником підприємства до грубих порушень законодавства про працю, за яке передбачена кримінальна відповідальність (ст. 172 КК України [4]).

Таким чином, наявні законотворчі ініціативи щодо протидії мобінгу потребують суттєвого доопрацювання, в тому числі і передусім на основі чіткої методології правової рефлексії цього явища.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо протидії мобінгу : Проект Закону України від 02.11.2020 р. № 4306. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/4487> (дата звернення 15.12.2021)

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 18.12.2021)

3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 05.01.2022)

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 07.01.2022)

Мосейко Анжела Геннадіївна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету*

**ПРОБЛЕМИ ХАРАСМЕНТУ У ВИЩІЙ ОСВІТІ ТА ЗАСОБИ
ПРОТИДІЇ**

Жодна із демократичних правових держава на сьогодні не може не брати до уваги проблеми захисту прав людини, зокрема, жінки. Захист прав жінок настільки тісно пов'язаний із захистом загальної гідності та честі людини, що забезпечення захисту прав жінок є неодмінною ознакою демократичної держави. Проте на сьогодні Україна перебуває у доволі складних умовах щодо захисту прав жінки: агресія РФ, негативні зміни, які відбуваються у зв'язку із цим в Українському суспільстві, можуть призводити до збільшення проявів харасменту – сексуальних домагань, переслідувань, інших форм сексуальної дискримінації.

Ті чи інші питання протидії харасменту аналізували такі дослідники як А. О. Ведернікова [1], В. В. Корсунська [3], А. О. Стариченко [22, с. 41–45], О. Г. Стрельченко та І. Г. Бухтіярова [12], О. В. Харитонова [13, с. 179] та інші. Проте, вирішення проблем харасменту у вищій освіті та розробка засобів його протидії все ще лишаються актуальними.

Світовою практикою такі негативні явища як харасмент, булінг, мобінг, ейджизм, гендерний мейнстримінг та інші у закладах вищої освіти визнані одними із тих вагомих чинників, які ставлять людину, насамперед, жінку, у залежне негативне становище, наносять їй психічну, моральну, фізичну та іншу шкоду, є перепорою до досягнення гендерної рівності.

Загальні права та засади, на яких базуються основні сучасні заходи протидії сексуальної дискримінації, закріплені у загальнолюдських міжнародних документах. Більш детально протидія харасменту ґрунтується на

таких актах як Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, інші конвенції та декларації ООН проти жорстоких, нелюдських видів поводження.

Важливою у плані протидії харасменту у вищій освіті є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) [2], яка була прийнята 11 травня 2011 року та ратифікована Законом України від 20 червня 2022 року [9]. Проте, не дивлячись на важливість закріплення у Стамбульській конвенції основних зобов'язань зі сторони держав щодо ліквідації всіх проявів дискримінації щодо жінок, утворення механізму моніторингу дій проти насильства стосовно жінок (ГРЕВІО), проблеми харасменту у вищій освіті вона не вирішує. Більше того, деякі держави, наприклад, Республіка Хорватія, зробили застереження щодо дії цієї Конвенції, що її положення не включають зобов'язання про впровадження гендерної ідеології у хорватську освітню систему.

На національному рівні питання протидії харасменту у вищій освіті також не вирішені. Зокрема, жоден із важливих актів не містить визначення терміну «харасмент», не встановлює відповідальності за його прояви у вищій освіті.

На негативній динаміці проявів харасменту позначається також високий рівень їх латентності (прихованості). Це зрозуміло, оскільки жертви харасменту часто не бажають публічності та не надають справам розголосу. У зв'язку із цим варто відзначити, що прояви харасменту у вищій освіті далеко не завжди можна трактувати як кримінальні правопорушення, зокрема, злочини «Сексуальне насильство» (ст. 153 КК України), «Примушування до вступу в статевий зв'язок» (ст. 153 КК України).

Навіть як булінг (цькування) учасника освітнього процесу (ст. 173-4 КЗпП України) харасмент у вищій освіті кваліфікувати майже неможливо, оскільки в основному булінг трактують як насильство щодо неповнолітніх учасників освітнього процесу (учнів).

В Україні прийняті низка спеціальних законів, спрямованих на запобігання й протидію окремим формам насильства проти жінок (Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року [7]), на забезпечення гендерної рівності (Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року [6]) та інші, проте проблема харасменту у вищій освіті залишається.

Варто зазначити, що певні засоби із запобігання харасменту у вищій освіті все ж застосовуються та окремі заходи з протидії закріплені законодавчо. Так, відповідно до норм ч. 2 ст. 54 Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані, поряд із іншим, дотримуватися педагогічної етики, поважати гідність, права, свободи і законні інтереси всіх учасників освітнього процесу [8].

Норми ст. 58 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року передбачають обов'язкове дотримання науково-педагогічними, науковими і педагогічними працівниками норм педагогічної етики, моралі. Законом України «Про вищу освіту» також передбачено утворення та функціонування Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), певні результати роботи якого у сфері протидії харасменту у вищій освіті вже наявні [5].

Так, у Звіті НАЗЯВО, проведеного у ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет» (освітня програма: 27745 готельно-ресторанна справа. Рівень вищої освіти: Бакалавр. Спеціальність: 241 Готельно-ресторанна справа) у 2021 році, відзначено такі позитивні рішення як дотримання норм, визначених Кодексом академічної етики та створення Комісії з етики та вирішення конфліктів [10]. Зокрема, вказана Комісія відповідно до п. 3.6 Положення про неї має повноваження розглядати і вирішувати конфлікти у таких сферах як прояви булінгу (цькування), сексуальних домагань та інших видів харасменту [4].

Але, на наш погляд, всі питання та проблеми харасменту у вищій освіті ці заходи не вирішують та не визначають конкретних засобів його протидії.

На наш погляд, для протидії харасменту у вищій освіті слід насамперед визначити поняття харасменту та закріпити його законодавчо. Для цього пропонуємо:

– ч. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту» доповнити п. 3-2 у наступній редакції:

«3-2) харасмент – форма дискримінації, яка полягає у діяннях (дії або бездіяльності) учасників освітнього процесу, що завдають незручності, шкоду іншому учаснику цього процесу, ображають, принижують його статус, порушують недоторканність його приватного життя.

Типовими ознаками харасменту є:
повторювані і наполегливі протиправні дії щодо іншого учасника освітнього процесу;

знецінювання та підрив авторитету учасника освітнього процесу;

заподіяння психічної та/або фізичної шкоди учаснику освітнього процесу».

– слова «булінг (цькування)» замінити на слова «булінг (цькування) та харасмент» у відповідних відмінках.

Відповідно, пропонуємо встановити адміністративну відповідальність за прояви харасменту. Для цього варто доповнити КУпАп України ст. 173-5 «Вчинення дій, які мають ознаки харасменту у освітній діяльності».

Також для протидії харасменту у вищій освіті варто прийняти Кодекс етики і гендерних засад у закладах вищої освіти, де передбачити основні базові засади гендерної рівності для врахування у подальшій діяльності у закладах вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Ведернікова А. О. Протидія булінгу в європейських країнах: кримінально-правові аспекти. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 2 (14). С. 154-178.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Міжнародний документ від 11.05.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11 (дата звернення 15.01.2022)
3. Корсунська В. В. Харасмент в освітніх закладах. *Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах* : матеріали II Всеукр. Форуму, м. Дніпро, 11 лютого 2021 р. Дніпро, 2021. С. 111-115.
4. Положення про Комісію з етики та вирішення конфліктів Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет» : Наказом ректора від 06.10.2021 р. № 94-02. URL: <https://dgu.edu.ua/files/images/documents/infv/Положення%20про%20Комісію%20з%20етики%20%20%20.pdf>. (дата звернення 15.01.2022)
5. Про вищу освіту : Закон України від 1.07.2014 р. № 1556-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 63. Ст. 1728.
6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8.09.2005 р. № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.
8. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
9. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 20.06.2022 р. № 2319-IX. *Голос України*. 2022. № 129.
10. Про результати акредитаційної експертизи освітньої програми : звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. URL: https://dgu.edu.ua/files/images/documents/infv/zvit_241.pdf. (дата звернення 15.01.2022)
11. Стариченко А. О. Діяльність Національної поліції по охороні прав дітей в Україні: адміністративно-правові аспекти: дис. ... д-ра філософії : 081. Одеса, 2022. 263 с.
12. Стрельченко О. Г., Бухтіярова І. Г. Адміністративно-правова класифікація булінгу (цькування) в Україні. *Science and Technology : Abstracts of the 24th International scientific and practical conference, Lublin, 11–12, October 2021*. Lublin, 2021. P. 90-96.
13. Харитонова О. В. Гендерний мейнстримінг у кримінальному праві України: основні акценти реформ у сфері протидії сексуальним злочинам. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 175-180.

Орлова Олена Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВ ДІВЧАТ ТА ЖІНОК: МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

На сьогодні захист прав дівчат та жінок – це одна із значущих проблем, що стоять не тільки перед українським, але й міжнародним співтовариством.

Масовість особистих історій про пережите насильство, порушення їх прав є свідченням того, що є проблеми, яка вимагають дослідження.

Міжнародне законодавство в галузі прав людини спрямоване на захист усього комплексу прав, свобод і законних інтересів будь-якої особи без дискримінації, що уможливорює для них вільне, безпечне, спокійне і здорове життя.

Значні кроки в напрямку регламентації та становленню прав людини відбувається наразі і в Україні.

Тому заслуговують на вивчення та впровадження Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) [1], Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984) [2], Європейській конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (1987) [3], Декларація про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (1992) [4], Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності (1951) [5], Декларацію про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів (1974) [6].

Європейська соціальна хартія (1996) визначає, що не має місця дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, стану здоров'я, належності до національної меншини, народження або інших обставин. Також у ст. 26 вказаної Хартії встановлюється заборона і на вчинення так званих сексуальних домагань на робочому місці, країнам-учасницям пропонується сприяти роз'яснювальній роботі та інформування з питань таких домагань [7].

Отже, різноманітність правопорушень, які посягають на права жінок різноманітна.

Значну кількість становлять правопорушення сексуального характеру по відношенню до жінок, під якими слід розуміти насильницькі сексуальні дії. Адже в даний час на території окремих держав існують різні види звичаїв, які позбавляють жінку права вибору шлюбного партнера, обмежують можливості

розірвання шлюбу або встановлюють можливість її передачі іншій особі, в тому числі у спадок.

Міжнародно-правові норми досить поширено тлумачать розуміння сексуального насильства та сексуальної експлуатації. Так, в Резолюції 48/104 Генеральної Асамблеї ООН, яка встановлює Декларацію про викорінення насильства щодо жінок, в ст. 2 вказується на такі форми:

а) фізичне, статеве і психологічне насильство, яке має місце в сім'ї, включаючи нанесення побоїв;

б) фізичне, статеве і психологічне насильство, яке має місце в суспільстві в цілому;

с) фізичне, статеве і психологічне насильство з боку або при потуранні держави, де б воно не відбувалося [8].

Заборону утворюють діяння: згвалтування; сексуальне примус і домагання; статеве примушування дівчаток в родині; примус до проституції; пошкодження статевих органів.

На сьогодні, все частіше і частіше громадяни України відстоюють свої права у Європейському суді з прав людини, на що вказує постійний ріст кількості скарг від громадян України.

З однієї сторони це можна розглядати, як негативне явище, оскільки свідчить проте, що внутрішньодержавні механізми захисту працюють не належним чином і, вичерпавши ефективні засобів національного правового захисту прав, громадяни звертаються до Європейського суду з прав людини за захистом порушеного права. Але з іншої сторони, можна розглядати таку кількість звернень до ЄСПЛ від України, зміною ставлення громадян до своїх прав, бажанням відстояти справедливість та відновити порушене право не дивлячись на тривалість розгляду, необхідність звернення та вичерпання національних механізмів захисту, що, відповідно, не може не радувати. Це стосується і звернень від жінок.

Позитивним є також становлення на державному рівні системи соціальної, психологічної та юридичної допомоги особам, які її потребують.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : Міжнародний документ від 18.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 18.01.2022)

2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання : Міжнародний документ від 10.12.1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 18.01.2022)

3. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню : міжнародний документ від 26.11.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text (дата звернення: 18.01.2022)

4. Резолюція 47/33 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 року «Декларація про захист усіх осіб від насильницьких зникнень»: Міжнародний документ від 18.12.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_225#Text (дата звернення: 19.01.2022)

5. Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності : Міжнародний документ від 29.06.1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_002 (дата звернення: 21.01.2022)

6. Декларація про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів : міжнародний документ від 14.11.1974 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_317#Text (дата звернення: 22.01.2022)

7. Європейська соціальна хартія : Міжнародний документ від 2 травня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_300 (дата звернення: 22.01.2022)

Трескін Дмитро Олександрович
старший викладач кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІ ДИСКРИМІНАЦІЇ У СФЕРІ ОСВІТИ

Дискримінаційні прояви у сфері освіти є вкрай небезпечним явищем, оскільки стосуються найбільш уразливих груп: здобувачів освіти (неповнолітніх і молоді) та педагогічних або науково-педагогічних працівників (осіб з низьким рівнем доходу, в т.ч. у шанованому віці). Наявні універсальні міжнародно-правові договори у сфері освіти є фрагментарними, тому доцільно звернути увагу на акти міжнародних організацій, які, з одного боку, частково компенсують цю недостатність, а з іншого боку, можуть розглядатися як головний орієнтир для вдосконалення освітнього законодавства України.

На проблему дискримінації у сфері освіти вказують міжнародно-правові акти, які значно впливають на правове забезпечення реформи освіти в Україні: Конвенція ЮНЕСКО «Про подолання дискримінації в освіті» від 14 грудня 1960 р., Рекомендація «Про боротьбу з дискримінацією в сфері освіти», Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 р., Декларація про ліквідацію дискримінації щодо жінок від 07 листопада 1967 р. та інші.

Низка принципів, зокрема, щодо визнання та ефективної реалізації громадянських та політичних прав, а також економічних, соціальних і культурних прав без будь-якої дискримінації, проголошені у Декларації соціального прогресу та розвитку, прийнятою Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 11 грудня 1969 р. 2542 (XXIV) [1].

Одна з цілей прогресу, як зазначено у п. «с», ст. XI Декларації, – «захист прав та забезпечення добробуту дітей, людей похилого віку та інвалідів; забезпечення захисту людей, які мають фізичні та розумові вади» [1].

Генеральна конференція ООН з питань освіти, науки та культури 14 грудня 1960 р. ухвалила Конвенцію «Про подолання дискримінації в освіті», яка спрямована не лише на викорінення будь-якої дискримінації у сфері освіти, а й сприяє реалізації принципу рівності можливостей в освітній сфері. ЮНЕСКО, дотримуючись у своїй політиці в сфері освіти тих самих принципів, що й у всій нормотворчій та практичній діяльності, при цьому прагнула враховувати не тільки наявні проблеми в освіті, але і прогнозувати їхній розвиток з урахуванням тих тенденцій, які пов'язували процеси освіти з демографічним факторами, соціальними змінами у соціумі, розвитком науки та техніки [2].

Відповідно до ст. 1 цієї Конвенції дискримінація в освіті визначається як будь-яке виокремлення, виключення, обмеження чи надання переваги за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, економічного стану чи народження, що має на меті або є наслідком знищення або порушення рівності в освіті. Забороняється прояв будь-якої дискримінації у сфері освіти, зокрема, позбавлення будь-якої особи чи групи осіб доступу до освіти будь-якого типу чи рівня; обмеження будь-якої особи чи групи осіб освітою нижчого рівня; створення або підтримку окремих освітніх систем або закладів для осіб чи груп осіб за загальним правилом; створення будь-якій особі або групі осіб умов, несумісних з гідністю людини, що стосується всіх типів і рівнів освіти та включає доступ до освіти, рівень і якість освіти, а також умови, за яких вона надається [2].

Конвенція з метою ліквідації або попередження вище зазначених проявів дискримінації зобов'язує держави:

а) скасувати всі законодавчі положення та адміністративні інструкції та припинити будь-яку адміністративну практику дискримінаційного характеру в галузі освіти;

б) законодавчо забезпечити відсутність дискримінації під час прийому учнів до закладів освіти;

в) не допускати жодних відмінностей у ставленні державних органів до громадян у питаннях оплати навчання, надання стипендій чи інших форм допомоги, а також необхідних дозволів і умов для здійснення навчання в зарубіжних країнах, за винятком відмінностей у заслугах або потребах учнів;

г) при будь-якій формі державної допомоги, що надається закладам освіти, не допускати жодних обмежень чи переваг виключно на підставі належності учнів до певної групи;

г) надавати іноземним громадянам, які проживають на їхній території, такий самий доступ до освіти, як і їхнім власним громадянам [2].

Не можна розглядати як дискримінацію позитивні зобов'язання держав щодо підтримки уразливих груп здобувачів освіти та освітян, зокрема осіб з

обмеженими можливостями (інвалідів), до яких прикута особлива увага на національному та міжнародному рівнях. Проявом цих позитивних дій є окремі норми освітянського законодавства України щодо необхідності інклюзії в освіті та практика Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, яке оцінює заклади вищої освіти, зокрема за ознакою наявності без бар'єрного середовища для здобувачів освіти.

На основі принципів, зазначених вище, для досягнення цілей соціального прогресу та розвитку потрібно приділяти особливу увагу таким засобам та методам, як прийняття належних заходів щодо відновлення працездатності осіб із розумовими або фізичними вадами, особливо дітей та молоді; причому ці заходи повинні включати надання лікування, можливостей здобуття освіти, створення соціальних умов, у яких непрацездатні особи не піддавалися б дискримінації через свої вади.

Таким чином, розкриття сутнісних характеристик принципу недискримінації в освіті проводиться у міжнародно-правових актах у напрямках закріплення права кожного на освіту та додаткових гарантій рівності та недискримінації осіб з обмеженими можливостями здоров'я у сфері доступу до освіти. Еволюція міжнародного права в галузі прав осіб з обмеженими можливостями відображає тенденцію послідовного розширення тлумачення принципу недискримінації в освіті, що включає визнання права на освіту як суб'єктивного права особи або соціальної групи, які у певному сенсі є обмеженими у праві на спільне навчання з особами, які не мають обмежених можливостей.

Список використаних джерел:

1. Декларация социального прогресса и развития : Международній документ от 11.12.1969 г. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/socdev.shtml (дата обращения: 21.02.2022).

2. Конвенція з подолання дискримінації в освіті : Міжнародний документ від 14.12.1960 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174#Text (дата обращения: 21.02.2022).

НАПРЯМОК: СОЦІАЛЬНИЙ

Гладишко Євгенія Василівна

аспірантка Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ПРОТИДІЇ
НАСИЛЬСТВА В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ**

Сучасна освіта має досить багато проблемних питань, які розглядаються у системі міждисциплінарних напрямів: педагогічних, соціальних, психологічних, інформаційних, правових, медичних, політичних, економічних. Всі вони націлені на те, щоб забезпечити права та повноцінний розвиток усіх учасників освітнього процесу. Сьогодні від освітнього закладу вимагають, щоб він був осередком повноцінного розвитку, формування креативних, успішних та щасливих особистостей. Все це можливо за умови створенню такого освітнього процесу, який би забезпечував базову потребу особистості у відчутті безпеки. Далеко не завжди освітнє середовище відповідає цьому принципу. У ньому можливі випадки прояву насильства, булінгу, дискримінації, експлуатації тощо. Більш того, ці негативні явища набрали такої «популярності», що освітня сфера має велику та нагальну потребу у тому, щоб забезпечити комфортне відвідування закладу освіти всіма учасниками освітнього процесу. Тому сьогодні продовжується розробка та реалізація проекту із формування безпечного освітнього середовища, яке покликане попереджувати та протидіяти проявам насильства в освітніх закладах.

Дослідниця В. Бурак описує освітнє середовище як сукупність цілісних педагогічних умов, факторів, соціальних об'єктів, запланованих та незапланованих впливів навколишньої дійсності, яке включає розвиток особистості здобувача освіти, його навчальної компетентності, формування вмінь та навичок скрізь призму наукових, методичних та педагогічних заходів, які реалізуються у соціальному, просторовому та предметному оточенні закладів освіти [2, с. 113]. Вона виділяє структуру освітнього середовища, до якого входять сім компонентів: учнецентрованість, безпечність, інклюзивність, психолого-юридична відповідність, цифровізація, інноваційність та універсальність [2, с. 115].

Учнецентрованість освітнього середовища полягає у забезпеченні потрібних умов для здійснення освітнього процесу, можливості здобувачів освіти брати участь у освітньому процесі, його модернізації, трансформації, створенні необхідних можливостей для розвитку творчості, гуманістичної спрямованості, ціннісних орієнтацій, особистісних властивостей та рис, які будуть сприяти усвідомленню себе суб'єктом освітнього процесу, із врахуванням унікальності інтересів, потреб, досвіду, незалежності,

відповідальності, якісної реалізації соціальних ролей, концепції життєвого успіху скрізь призму самоствердження в освіті.

Безпечність освітнього середовища визначається систематичною перевіркою та оцінкою технічного стану обладнання та навчальних приміщень, їх відповідністю нормам, дотриманням норм і правил з охорони праці, інженерно-технічних комунікацій, проведенням необхідних інструктажів з питань безпеки життєдіяльності та охорони праці, систематичною оцінкою умов навчання та праці, їх відповідністю нормативам, профілактикою травматизму серед всіх учасників освітнього процесу.

Інклюзивність освітнього середовища характеризується обладнанням відповідними засобами безперешкодного доступу до освітнього процесу через забезпечення інформаційно-логістичної системи візуалізації та дизайну території освітнього закладу, маркуванням необхідних місць для осіб з особливими освітніми потребами, створення умов, які сприятимуть принципам зручності та комфортності перебування суб'єктів освітнього процесу у закладі освіти.

Психолого-юридична відповідність освітнього середовища можлива за умови забезпечення доброзичливої атмосфери, яка нівелізує виникнення конфліктних ситуацій, роз'яснювальної та організаційної роботи з метою запобігання, виявлення та протидії корупції, дотримання норм антикорупційного законодавства, виявлення випадків корупції та розробку рекомендацій, щоб її усунути.

Цифровізація освітнього середовища характеризується забезпеченням комплексу інструментів з метою оптимізації освітнього процесу, автоматизації, персоналізації освітніх процесів, функціональністю технічних та програмних засобів, модернізацією матеріального, технічного та програмного забезпечення освітнього процесу, оптимального використання часу для більш високого рівня розвитку ключових компетентностей, персоналізованості, гнучкості, доступності, інтеративності, субкультурності, мультимедійності, забезпечення умов для самоосвіти.

Інноваційність освітнього середовища забезпечується шляхом використання інноваційних технологій з метою створення сприятливого освітнього середовища, яке сприятиме саморозвитку, оволодінню комплексом вмінь, навичок, компетентностей, ефективній комунікації, командній роботі, ефективній роботі із інформацією, креативному мисленню, творчості, критичності мислення, тощо,

Універсальність освітнього середовища визначається створенням сприятливих умов для розвитку інтегральної компетентності, яка характеризує здатність особистості до виконання складних спеціалізованих завдань та практичних проблем [2, с. 116-117]. Всі ці компоненти можуть пронизуватися порушенням прав, насиллям, дискримінацією, тому при їх реалізації досить важливо дотримуватися принципів комфортності та безпеки.

О. Боровець визначає безпечне освітнє середовище як стан середовища, в якому забезпечені безпечні умови праці та навчання, комфортна

міжособистісна взаємодія, які у сукупності сприяють емоційному благополуччю всіх учасників освітнього процесу, де нівелізуються всі прояви насильства, забезпечені ресурси для його запобігання та дотримані правила і норми соціальної, психологічної, інформаційної та фізичної безпеки всіх учасників освітнього процесу [1, с. 116].

Науковці Т. Цюман та Н. Бойчук [3, с. 12] зауважують, що функціонування такого середовища можливе лише за умови дотримання таких принципів: визнання життя особистості як головної цінності, яке фокусує увагу на необхідності безпеки, максимальне усунення ризиків, які можуть загрожувати життю або здоров'ю дітей та дорослих; регіональна специфіка характеризується визначенням можливих небезпек та надзвичайних ситуацій будь-якого характеру, що є типовими для відповідної місцевості та можуть вплинути на безпеку освітнього середовища; комплексна оцінка ризиків та небезпек визначається методикою оцінки різноманітних освітніх внутрішніх та зовнішніх ризиків, які опираються на комплексний та системно-синергетичний підходи; баланс «мінімального-максимального» характеризується забезпеченням максимального рівня безпеки за умови використання мінімальних ресурсів; максимальна ефективність керування комплексом заходів і педагогічних умов, які спрямовані забезпечити безпеку освітнього середовища.

Дослідники вважають, що до ознак безпечного освітнього простору належать: якість міжособистісних стосунків, які у позитивному ракурсі визначаються толерантністю, довірою, доброзичливістю, підтримкою, схваленням; захищеність у освітньому просторі, що характеризується відсутністю будь-яких проявів насильства щодо всіх учасників освітнього процесу, які, в свою чергу, можуть відбуватися із особами, що мають певні відмінності або особливості: особливості зовнішності, фізичні недоліки, особливості поведінки, знижений інтелект, труднощі у навчанні, наявність певних захворювань, страх відвідування освітнього закладу, погані соціальні навички, відсутність досвіду взаємодії у колективі тощо; комфортність освітнього простору, яка визначається оцінюванням почуттів, емоцій та домінуючих переживань у процесі спілкування дітей та дорослих у освітньому закладі; задоволеність освітнім простором, що опирається на забезпечення задоволення базових потреб учасників освітнього процесу у: підтримці, допомозі, оптимізації та підвищенні самооцінки, діяльності, навчанні, пізнанні, розвитку можливостей та здібностей [3, с. 10-11].

Т. Цюман та Н. Бойчук говорять про те, що безпечне освітнє середовище виконує ряд важливих функцій: виявлення факторів, що можуть завадити або заважають безпеці всіх учасників освітнього процесу; робота над системою узгоджених поглядів та уявлень всіх учасників освітнього середовища на суттю та специфікою безпечного освітнього середовища; обґрунтування умов забезпечення безпечності освітнього середовища та критеріїв до його ефективності відповідно до кожного учасника освітнього процесу; забезпечення доступної програми навчання для всіх учасників навчального

процесу; розробка конкретних практичних рекомендації всім категоріям учасників освітнього процесу з метою забезпечення функціонування безпечного освітнього середовища у закладі освіти; формулювання конкретного алгоритму дій та правил поведінки для кожного окремого учасника освітнього процесу щодо забезпечення безпечного освітнього середовища; виявлення та втручання у небезпечні ситуації, які можливі при організації освітнього процесу; забезпечення реалізації вимог законодавства держави щодо реалізації права на безпеку у закладі освіти для всіх учасників освітнього процесу [3, с. 17-18].

Таким чином, проблема безпечності освітнього середовища, як чинника протидії насильства в освітніх закладах, набуває все більшої актуальності та популярності у нашому суспільстві. Безпечне освітнє середовище - це стан середовища, в якому забезпечені безпечні умови праці та навчання, комфортна міжособистісна взаємодія, які у сукупності сприяють емоційному благополуччю всіх учасників освітнього процесу, де нівелізуються всі прояви насильства, забезпечені ресурси для його запобігання та дотримані правила і норми соціальної, психологічної, інформаційної та фізичної безпеки всіх учасників освітнього процесу. Безпечне освітнє середовище, як складний феномен, ґрунтується на ряді власних принципів: визнанні життя особистості як головної цінності, регіональній специфіці, комплексній оцінці ризиків та небезпек, балансі забезпеченням максимального рівня безпеки за умови використання мінімальних ресурсів та максимальній ефективності керування комплексом заходів і педагогічних умов, які спрямовані забезпечити безпеку освітнього середовища. До ознак безпечного освітнього простору належать: якість міжособистісних стосунків, захищеність у освітньому просторі, комфортність освітнього простору та задоволеність освітнім простором.

Список використаних джерел:

1. Боровець О. Освітнє середовище початкової школи: сучасні підходи та вимоги. *Інноватика у вихованні*. 2019. Вип. 9. С. 114-120.
2. Бурак В. Г. Теоретичні засади формування освітньо-наукового середовища професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи. *Педагогічний альманах*. 2021. № 48. С. 112-120.
3. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. Київ, 2018. 56 с.

Сазонець Ігор Леонідович

доктор економічних наук, професор, професор кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу ВНІЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Саленко Андрій Сергійович

кандидат економічних наук, докторант Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

СОЦІАЛЬНІСТЬ НАУКОВОГО СЕРЕДОВИЩА І ЕВОЛЮЦІЯ СТАТУСУ НАУКОВЦЯ

Інформація стає знанням тільки якщо вона взаємодіє із соціальною системою. Знання за своєю сутністю є соціальною категорією. З одного боку людина, як вчений, дослідник, перетворює інформацію на знання, з іншого боку, індивідуальний інтелект практично не в змозі одноосібно генерувати знання. Таке положення дозволяє визначити основні передумови соціальної взаємодії в процесі генерування знань.

По-перше, людина, вчений який, в перші часи розвитку людства, генерував знання, повинен був спиратися на накопичений емпіричний досвід, а життя одного покоління людей для накопичення такого досвіду було недостатньо.

По-друге, сучасні наукові дослідження проводяться у великих наукових колективах і прориви в науково-технологічному розвитку можливі при наявності співпраці креативних працівників-інноваторів з іншими колегами по колективу, при цьому в кожного є свої функції. Слід визначити, що це зумовлює появу нового виду менеджменту – менеджменту наукових досліджень. Розповсюдженим явищем в наукових дослідженнях на теперішній час є генерування знань шляхом реалізації наукових проектів. Такі проекти складаються з багатьох організаційно-фінансових складових та реалізуються спеціально сформованими колективами.

По-третє, сучасні наукові проекти базуються на наступних організаційно-підготовчих рішеннях:

планування проекту як складової управління науковими проектами; система управління науковими проектами; управління вартістю наукового проекту; управління якістю наукового проекту; управління часом у науковому проекті; управління ризиками у наукових проектах; інформаційний зв'язок у науковому проекті; формування і розвиток наукової проектної команди; інформаційне та програмне забезпечення наукового проекту; світовий досвід запровадження інноваційних форм реалізації наукових проектів; реалізації наукових проектів в інжинірингових школах та проведення конкурсів стартапів; вибір інших пріоритетних форм реалізації наукових проектів.

По-четверте: сучасні наукові дослідження проводяться на основі сформованих в інших колективах баз інформації та баз знань. Такі знання та

інформація розповсюджуються на фінансових засадах, або безкоштовно. В світовій науці сформувалися наукові соціуми корпоративного типу, діяльність яких спрямовано виключно на створення бази інформації або знань (індекси, бази, рейтинги). В монографії М. Поляков визначає, що «база знань - це спеціально організована сукупність даних, що характеризують певну предметну область, і механізм їх обробки (за певними правилами) для отримання аналітичних результатів. Бази знань, так чи інакше, передбачають певну структуру даних, структурування проблемних областей, досвіду експертів, формалізацію завдання та ін. [1, с. 60]. В тому чи іншому вигляді бази знань існували на всіх стадіях цивілізаційного розвитку людства. Однак відмінність сучасних баз знань міститься в тому, що вони є безпосередніми ланками в процесі створення нової вартості високотехнологічних товарів та послуг;

По-п'яте: знання генеруються методом аналізу накопиченого наукового досвіду не тільки шляхом використання баз, але й шляхом вдосконалення методів та форм такого використання. Це ще раз підтверджує соціальну характеристику знання. Більш розгалужений характер набуває соціальна взаємодія учасників процесу генерування знань. В сучасній науці генерування знань проходить на основі все більш складної соціальної взаємодії. Суб'єктами такої взаємодії стають окремі науковці, неформальні творчі колективи (наприклад, наукові школи), створені формальні творчі колективи, наукові та освітні інституції, приватні високотехнологічні корпорації та ін.

Якщо проаналізувати проблему з іншої точки зору, то доцільно визначити зміни в масштабі та формах споживання знань. Масштаби споживання знань збільшилися у зв'язку зі зростанням масштабів економіки та процесами економічної глобалізації. Також цей процес зумовлено змінами у структурі споживання. В наш час все більше зростає частка споживання послуг[2].

Змінюються форми споживання знань. Великі корпорації, університети є одночасно є споживачами і генераторами знань. При цьому корпорації споживають знання у всіх секторах економіки – незалежно від рівня їх технологічності. Відрізняються тільки масштаби споживання. Крім цього, з'являються спеціалізовані корпорації діяльність яких спрямовано на генерацію знань. Такі корпорації не є афілійованими структурами до високотехнологічних корпорацій промисловості, а працюють вже на суто науковому, дослідницькому ринку і продають готові знання. Вони є великими організаціями із складною соціальною взаємодією всередині. В своїй монографії М. Поляков визначає, що «групи (спільноти), які використовують знання, засновані на певному рівні свободи взаємодії, обміну ідеями та діяльності, на спільних цінностях, інтересах, на організаційних формах, що також є результатом соціальної організації. З огляду на те, що використання знань є колективним процесом, це вимагає способів формалізації знань, засобів комунікації та передачі знань» [1, с. 43]. Таким чином, автор акцентує увагу не індивідуальному науковці, а на групі, колективі. Він наголошує на

посиленні процесу колективного характеру наукових досліджень.

Свобода взаємодії, спільні цінності, інтереси, колективний характер творчого процесу призводять до посилення соціальної функції економіки знань. В монографії М. Поляков визначає детермінанти визначення сутності економіки знань, серед яких ми можемо виокремити детермінанти ринково-технологічного характеру та еволюційно-соціального характеру. До перших відносимо конкурентні, технологічні, ресурсно-факторні, до других відносимо політекономічні, соціальні, історичні.

В своїй праці М. Поляков визначає, що соціальні відносини, соціальна спрямованість усталених виробничих відносин не відповідають швидкозмінним вимогам економіки знань. Серед соціальних детермінант економіки знань науковець виокремлює наступні:

- гуманізація, посилення уваги до людини та суспільства
 - розвиток окремих соціальних груп, наприклад, вчених;
 - домінування або рівноправність громадських груп;
 - досягнення високого рівня свободи громадських відносин, економічної свободи, творчості, діяльності, експериментування;
 - поява нових форм соціальної організації, в яких люди можуть об'єднуватися і взаємодіяти для отримання прибутку;
 - гуманізація, посилення уваги до людини та суспільства
 - розвиток окремих соціальних груп, наприклад, вчених;
 - домінування або рівноправність громадських груп;
 - досягнення високого рівня свободи громадських відносин, економічної свободи, творчості, діяльності, експериментування;
 - поява нових форм соціальної організації, в яких люди можуть об'єднуватися і взаємодіяти для отримання прибутку;
 - розвиток соціальних організацій, незалежних від центральної влади;
 - розвиток неформального сектору навчання, освітніх послуг;
 - розвиток простору соціальних комунікацій;
 - посилення ролі громад, розвиток територіальних і мережевих спільнот на протипагу державі і корпораціям.;
 - зміна економічної культури, в тому числі в частині освоєння знань, використання технологій і розробки інновацій;
 - індивідуалізація, автономність особистості, акцент на підвищенні самостійності, відповідальності;
 - поява особливих вимог до влади... (ЕЗ як політико-економічна модель)
- [1, с. 81 – 82].

З наведених соціальних детермінант ми можемо побачити два підходи до їх визначення. Перший підхід – соціальні відносини та соціальний вплив на конкретну творчу особистість науковця, надання їй прав, свобод, забезпечення умов для наукової, творчої діяльності, відповідне достатнє матеріальне і фінансове забезпечення. До таких детермінант ми можемо віднести: гуманізація, посилення уваги до людини та суспільства, розвиток окремих соціальних груп, наприклад, вчених, індивідуалізація, автономність

особистості, акцент на підвищенні самостійності, відповідальності, досягнення високого рівня свободи громадських відносин, економічної свободи, творчості, діяльності, експериментування. Другий підхід - соціальні відносини та соціальний вплив на колективному, суспільному рівні. До таких детермінант ми можемо віднести: домінування або рівноправність громадських, наукових груп, поява нових форм соціальної організації, в яких люди можуть об'єднуватися і взаємодіяти для отримання прибутку, розвиток соціальних організацій, незалежних від центральної влади, розвиток неформального сектору навчання, освітніх послуг, розвиток простору соціальних комунікацій, посилення ролі громад, розвиток територіальних і мережевих спільнот на противагу державі і корпораціям, зміна економічної культури, в тому числі в частині освоєння знань, використання технологій і розробки інновацій, поява особливих вимог до влади при вбудові в політичні структури.

Список використаних джерел:

1. Поляков М. В. Економіка знань: сутність, детермінанти, глобальний ландшафт. Дніпро : Нова ідеологія, 2018. 688 с.
2. Джинджоян В. В., Саленко А. С., Сазонець І. Л. Соціальні детермінанти розвитку сфери послуг в концепції формування постіндустріального суспільства : монографія. Рівне : Волин. обереги, 2021. 190 с.

Данілова Лариса Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ

Анотація. Публікація присвячена питанням дослідження формування та реалізації державної політики з питань гендерної рівності в контексті сталого розвитку в ефективній взаємодії влади і громади. На сьогодні, на міжнародному рівні немає єдиного визначення поняття «насильство в сім'ї». ООН визначає насильство в сім'ї як «прояв історично-нерівноправного розподілу влади в стосунках між чоловіком і жінкою».

Ключові слова: гендерна рівність, домашнє насильство, насильство за ознакою статі, гармонізація законодавства.

Мета статті. Метою статті є висвітлення проблемних питань та недоліків правового регулювання з протидії та запобіганню домашньому насильству в Україні. Дослідити теоретичні засади щодо проблеми динаміки насильства та основні нормативно-правові документи формування та

реалізації державної політики запобігання домашньому насильству за ознакою статі.

Постановка проблеми. У 2015 року на Саміті ООН світові лідери започаткували нові амбітні завдання у галузі сталого розвитку, які стали основою для розвитку країн на наступні 15 років. Під час Саміту було затверджено Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року та комплекс з 17 взаємопов'язаними Цілям сталого розвитку (ЦСР). Для встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 року на засадах принципу «Нікого не залишити осторонь» було започатковано інклюзивний процес адаптації Цілей сталого розвитку.

Отже, кожен глобальну ціль було розглянуто з урахуванням специфіки національного розвитку. Протягом 2016-го року в Україні було проведено низку національних (4) та регіональних (10) консультацій. За результатами консультацій можна зробити висновок, що національні ЦСР слугуватимуть основою для інтеграції зусиль, спрямованих на забезпечення економічного зростання, соціальної справедливості та раціонального природокористування[4].

Аналіз сучасної практики публічного управління показує те, що близько 45% всієї суспільно-корисної діяльності органів влади реалізується через проекти й програми, які є значною мірою проектно-орієнтованими. Тому використання проектного підходу в сфері публічного управління є досить актуальним сьогодні [2, с. 3].

Оцінити спроможність державних органів та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення системи роботи із запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі можливо лише із забезпеченням проведення єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, вдосконалення механізмів її реалізації.

Мінсоцполітики розробило проєкт Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року[3]. Однією із важливих умов протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі, у тому числі попередження нових випадків насильства, є ефективна робота із надання допомоги постраждалим особам.

З метою забезпечення комплексної підтримки та соціально-психологічної реабілітації осіб, які потерпають від психологічних, фізичних, економічних та інших наслідків домашнього насильства або насильства за ознакою статі, на державному рівні систематизована Мінсоцполітики розроблено **проєкт Типової програми для постраждалих осіб**[5].

Програмою передбачено комплекс заходів, спрямованих на позбавлення від емоційної залежності, невпевненості у собі та формування у постраждалої особи здатності відстоювати власну гідність, захищати свої права у приватних стосунках, у тому числі за допомогою уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

Зазначена програма після її затвердження впроваджуватиметься фахівцями, які мають вищу освіту (в тому числі психологи, психотерапевти, психіатри) та пройшли навчання відповідно до законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» і «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Також невід'ємною складовою протидії насильству є ефективна робота із кривдниками – особами, які вчиняють таке насильство, – проведення з ними комплексу заходів, спрямованих на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до власних вчинків та їхніх наслідків, до виконання батьківських обов'язків, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків.

Тому, вивчивши досвід та практику впровадження Типової програми для кривдників, затвердженої у 2018 році (довідково: наказ Мінсоцполітики від 01 жовтня 2018 року № 1434, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 29 жовтня 2018 року за № 1222/32674), Мінсоцполітики також розроблено проект змін до цієї програми з метою її удосконалення. [3]

У 2020 році за підтримки ОБСЄ підготовлено «Методичні рекомендації й посібник для фахівців, які впроваджують типову програму для кривдників» з метою підвищення ефективності роботи фахівців, які реалізують Програму для кривдників та осіб, схильних до вчинення домашнього насильства [6].

Проте, впровадження Типової програми для кривдників в м.Херсоні є проблемою через відсутність можливостей для кривдників пройти корекційні програми за відсутності кваліфікованих спеціалістів.

Проект Представництва Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA) в Україні **«Міста і громади, вільні від домашнього насильства»**.

Головна мета проєкту – створити громади і міста, вільні від домашнього насильства. Розбудовуючи систему запобігання та протидії домашньому насильству можна виховати у населення нульову толерантність до цього ганебного явища. У ході реалізації даного проєкту було напрацьовано механізми щодо покращення координації дій центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо розбудови стійких систем запобігання та протидії насильству та надання допомоги постраждалим особам, посилення ефективного інформування ключових партнерів щодо запланованих спільних програм та заходів.

Завдяки підтримці Урядів Великобританії та Канади, у 2021 році проєкт **«Міста, вільні від домашнього насильства»** розширив підтримку у розбудові місцевих систем запобігання та протидії насильству та оголосив конкурсний відбір ще 15 територіальних громад - партнерів проєкту з усіх областей України на 2021-2024 роки, до яких увійшов м.Херсон (Херсонська область).

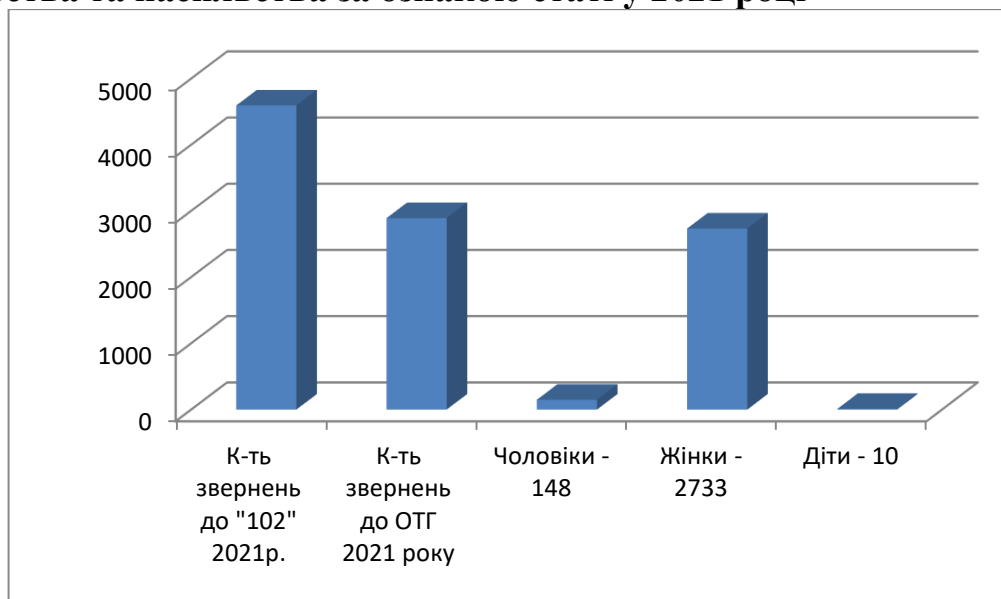
За інформацією Управління патрульної поліції в Херсонській області за 9 місяців 2021 року на лінію «102» надійшло 4594 виклики з приводу вчинення домашнього насильства, які переадресовано до Херсонського

Головного управління національної поліції (далі – ГУНП) в Херсонській області та підпорядкованих територіальних відділів поліції.

До суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на території Херсонської міської територіальної громади, за 9 місяців 2021 року надійшло – 2891 звернення громадян про вчинення домашнього насильства, з них: – 2733 - від жінок, – 148 - від чоловіків, 10 - від дітей, а також – 1435 повідомлень від суб'єктів щодо 1197 сімей, в яких було вчинено домашнє насильство. Кількість сімей, щодо яких надійшли повторні повідомлення про вчинення домашнього насильства складає – 163[7].

У порівнянні з аналогічним періодом 2020 року кількість звернень щодо вчинення домашнього насильства в 2021 році зросла в 3,75 рази (–769 звернень), що може свідчити про невинне зростання цього негативного явища в громаді одного боку, та збільшення довіри постраждалих до відповідних органів. структур у цій сфері (рис. 1)

Динаміка звернень громадян до державних органів влади й органів місцевого самоврядування Херсонської області щодо домашнього насильства та насильства за ознакою статі у 2021 році

Мал.1

Джерело: за даними Департаменту праці та соціального захисту населення Херсонської ОДА

Ця статистика свідчить про поступове підвищення рівня довіри населення до органів державної влади й органів місцевого самоврядування. Цьому сприяє проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення, поступове розвінчування міфів і руйнування стереотипів, формування нульової толерантності до насильства.

Значний внесок у цю справу в регіоні зробила активна діяльність міжнародних організацій от ПРООН, ООН «Жінки», Фонд в галузі народонаселення ООН, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) та інші.

Програма із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі Херсонської міської територіальної громади на 2021 – 2025 роки. Цілями Програми є зниження поширеності явища домашнього насильства та насильства за ознакою статі в Херсонській міській територіальній громаді, розбудова муніципальної системи запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі відповідно до міжнародних стандартів та законів України в умовах децентралізації та реформування в країні. Забезпечення системної та комплексної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, утвердження гендерної рівності на місцевому рівні.

Проект «Створення цілодобової Гарячої Лінії 0 800 30 77 30 на базі Денного центру для постраждалих від домашнього насильства», який ініційований Херсонською міською громадською організацією «Ліга соціально-відповідальних жінок».

У зв'язку з введенням карантинних заходів через поширення COVID-19 в Україні діяльність організації направлена на екстрену допомогу жінкам, які постраждали від домашнього насильства задля забезпечення їх життя та здоров'я.

Цільова група проекту: постраждалі жінки від домашнього насильства, насильства за ознакою статі, або ті що мають загрозу вчинення такого насильства, жінки, чоловіки, діти, жінки – клієнтки Денного центру для постраждалих від домашнього насильства, які опинилися в вимушеній ізоляції в Херсонській області[7].

З метою впливу на ситуацію та протидії домашньому насильству в Україні реалізується **проект «Впровадження програм для кривдників, які вчиняють домашнє насильство в Донецькій та Луганській областях за підтримки Федерального уряду Німеччини.** При проведенні роботи з кривдниками фахівці, що впроваджують Програми для кривдників, постійно співпрацюють з працівниками уповноважених підрозділів Національної поліції.

В Законі України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі» [8] .

Відповідно до Закону [8], військовослужбовці, військовозобов'язані та антикорупційного бюро України (НАБУ), рядового й начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань (ДБР) та поліцейські несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах за вчинення домашнього .го насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення поліції про місце свого тимчасового перебування у разі винесення такого припису" [9].

Тож, аналізуючи проекти громадських і правозахисних організацій, можна краще зрозуміти проблематику домашнього насильства та формат їх реалізації:

1. Перша мобільна платформа в Україні «**White Ribbon UA**» для жінок та дітей створено ГО «Біла стрічка України».

2. **Проект «Все не для дому»**

В кінці 2020 року Amnesty International разом із Бюро соціальних комунікацій «До речі» презентували спеціальний проект «Все не для дому». Він відображає типові сценарії домашнього насильства.

Це сайт у вигляді онлайн магазину. У вигляді товарів речі, що символізують ситуації насильства: ваза для квітів «Зате він мені квіти дарує» або постільну білизна «Любиш — значить не відмовиш» та ін.

Крім цього, на сайті в «магазині» розміщено інформаційні схеми - постери, щодо дій у разі випадку для «жертв», «свідків», та алгоритму дій «поліції із постраждалими». Проект пояснює, як розпізнати насильство, розповідає, яким воно буває, та висвітлює статистику насильства в Україні.

Домашнє та сексуальне насильство щодо жінок на сході України».

3. **Проект «Дім (не)безпеки»** — проект із протидії домашньому насильству, розроблений студією онлайн освіти Edera за підтримки Координатора проектів Організації безпеки та співробітництва в Європі(ОБСЄ). Він вчить помічати насильство, розрізняти його види, розуміти причини та наслідки, а також розповідає, як звичайним людям допомагати тим, хто потрапив у пастку домашнього насильства.

У центрі проекту - безкоштовний курс, що складається з трьох блоків по чотири лекції в кожному. В ньому розглядається цикл насильства, причини та наслідки, алгоритм допомоги постраждалим, механізм покарання кривдника й особливості спілкування з постраждалим.

4. **Проект Ради Європи «Боротьба з насильством щодо дітей в Україні»** фокусується на підтримці України у посиленні її реакції на випадки сексуальної експлуатації дітей, у тому числі в цифровому середовищі, на поширенні сприятливих для дітей практик з акцентом на забезпеченні прав дітей-жертв та свідків у судових провадженнях, та просуванні прав дитини в цифровому середовищі.

Крім того, проект є частиною програми Ради Європи «**Будуємо Європу для дітей і разом з ними**». Сам проект сприяє впровадженню цих міжнародних стандартів і спирається на прогрес та роботу, вже проведenu на національному рівні та ін.

Світова практика свідчить, що ризики підвищення насильства та домашнього насильства в зоні військового конфлікту та в родинах з числа внутрішньо-переміщених осіб (далі – ВПО) та учасників бойових дій є досить високими. За даними Єдиної інформаційної бази даних про ВПО Мінсоцполітики станом на 4 січня 2021 року обліковано 1 459 170 внутрішньо-переміщених осіб з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим. [10].

Проекти UNFPA «Трамплін до рівності: Проект із зміни соціальних норм та ліквідації гендерних стереотипів для покращення життєстійкості та добробуту жінок та чоловіків в Україні» та «Посилення національних і

регіональних механізмів побудови адаптивної, підзвітної та економічно ефективною системи протидії та запобігання насильству за ознакою статі» спрямовані на посилення національної системи попередження та реагування на гендерно зумовлене насильство на загальнодержавному та регіональному рівнях для забезпечення умов, в яких більшість потерпілих від насильства за ознакою статі зверталися б по допомогу та мали доступ до якісних послуг з особливою увагою на потерпілих, сприяючи поширенню ідеї «нульової» терпимості до насильства в суспільстві.

Згідно статистики розробленої аналітичним порталом «Слово і Діло», найбільша кількість зареєстрованих ВПО проживає в Донецькій і Луганській областях – 511 тис. 909 та 282 тис. 253 людини відповідно. У Києві проживає 162 тис. 968 переселенців, в Київській області – 65 тис. 765, у Харківській області – 135 тис. 351, у Дніпропетровській – 71 тис. 475. У західних областях країни внутрішньо переміщених осіб небагато. У Чернівецькій області зареєстровано 2 тис. 399 переселенців, в Тернопільській – 2 тис. 161, у Рівненській – 3 тис. 18, у Волинській – 3 тис. 97 [11]. Тому проблема соціальної адаптації та ресоціалізації ВПО навіть сьогодні стоїть в Україні досить гостро.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників Революції Гідності, учасників антитерористичних операцій та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» учасникам бойових дій має бути забезпечено надання таких послуг: психологічна діагностика, психологічна просвіта та інформування, психологічне консультування, психологічна підтримка і супроводження, психотерапія, групова робота [10].

Громадянська організація «Донбас SOS» у партнерстві з Програмою ООН із відновлення та розбудови миру за підтримки Урядів Данії, Швеції та Швейцарії продовжує підтримку безкоштовного мобільного застосунку «Твоє право» для переселенців, ветеранів АТО/ООС та осіб, які постраждали від сексуального та гендерно обумовленого насильства й торгівлі людьми.

«Твоє право» – це універсальний юридичний довідник для внутрішньо переміщених осіб, жителів тимчасово окупованих територій, близьких і родичів постраждалих, а також осіб, на яких вплинув конфлікт або реалізація прав і інтересів яких залежить від правового режиму.

Застосунок надає інформацію з широкого кола питань — від отримання довідки внутрішньо переміщених осіб, порядку перетину лінії зіткнення, отримання пенсійних виплат до питань доступу до безоплатної правової допомоги, захисту інтересів в судових та позасудових інстанціях, іншого.

Проте варто розрізняти домашнє насильство в родинах демобілізованих учасників бойових дій та діючих військовослужбовців учасників бойових дій. Однак, аналізуючи Закон України «Про дисциплінарний статут Збройних Сил України» [12] виявляється, що його норми не передбачають дисциплінарну відповідальність військовослужбовців за вчинення домашнього насильства.

Так, у 2015 році у рамках програми Фонду ООН у галузі народонаселення було започатковано перші мобільні бригади з надання соціально-психологічної допомоги та підтримки постраждалим особам у наслідок домашнього насильства.

Згідно «Положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 654 [13] станом на 01.04.2020 року вже діє 334 мобільні бригади соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства.

На сучасному етапі психолого-реабілітаційні заходи щодо протидії домашньому насильству проводяться із громадянами різних соціальних та вікових категорій, як на державному рівні так і недержавними громадськими організаціями.

Із вищевикладеного матеріалу ми бачимо, що в процесі формування і реалізації державної політики з питань запобігання домашньому насильству можуть виникнути деякі ризики: анти-гендерні ініціативи (включаючи ініціативи народних депутатів та місцевих рад), які суперечать міжнародним зобов'язанням та національному законодавству; реалізація державної гендерної політики на регіональному рівні: різна ступінь локалізації, розуміння важливості її реалізації, формальних підхід до реалізації заходів, недостатнє ресурсне забезпечення [14].

Отже, великим ризиком може стати відсутність політичної волі, а також зниження статусу уваги до цієї сфери - проблеми інтенсивності росту та стабілізація процесу гендерного інтегрування, а саме: *зменшення* (або зупинка на досягнутому рівні) кількості жінок на керівних посадах та у процесах прийняття рішень; *зменшення* представництва жінок на місцевому рівні, що можна пов'язати з процесом децентралізації та збільшення повноважень та ресурсів на місцях; *зменшення* уваги до тематики гендерно зумовленого насильства, зокрема, домашнього насильства та насильства в умовах конфлікту.

Дана тематика залишається актуальною по теперішній час. Система правосуддя, правоохоронні органи та інші установи, які пов'язані з тематикою домашнього насильства, не вживають усіх можливих заходів щодо захисту жертв та наданні всього спектру допомоги. Прийняття гендерно-сліпих або гендерно-нейтральних політик та впровадження гендерно-сліпих реформ, що призведе до неефективного використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів та робить дані політики такими, що не відповідають потребам та інтересам різних груп жінок та чоловіків, хлопців та дівчат [14].

Список використаних джерел:

1. Спецпроект EDERA за підтримки ЄС у рамках проекту «Громадська синергія». URL: <https://eu-agreement.ed-era.com/b2/p4>. (дата звернення: 26.12.2021)
2. Аносова Ю. В. Реагування державних органів влади на випадки

домашнього насильства під час кризових ситуацій (зокрема пандемії COVID-19) та рекомендації щодо вдосконалення їхньої роботи : аналітичний звіт. Київ. URL: https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/analychnyj-zvit_15.06.21.pdf?fbclid=IwAR1DDvT26t8Jlc7806yYKCB76b4iraF5tVks_ec5jGp3YHe62n_-6O8KfFY/ (дата звернення: 26.12.2021).

3. Про затвердження рекомендацій щодо проведення щорічної акції «16 днів проти насильства» : Наказ Міністерства соціальної політики від 17.09.2012 р. № 581 П. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0581739-12#Text> (дата звернення: 23.10.2021).

4. Парламенти та Цілі сталого розвитку : посібник для самооцінки. Київ. 2016. URL: <file:///C:/Users/%D0%9B%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B0/Downloads/ua-sdg-toolkit-web.pdf>. (дата звернення: 26.12.2021)

5. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства : Указ Президента України від 21.09.2020 р., №398/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3982020-35069> (дата звернення: 26.12.2021)

6. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование / Л. В. Сердюк ; под ред. С. П. Щерби. М. : Юрлитинформ, 2002. 384 с.

7. Путівник координатора заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству : практичний посібник / за заг. ред. А.Б. Блага. К. : ФОП Клименко, 2020. 156 с.

8. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі : Закон України від 1.07.2021 р. № 1604-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1604-20#Text> (дата звернення: 26.12.2021)

9. Реалізація державної політики гендерної рівності : Transition Book. Київ, 2019. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/polityka-gendernoi-rivnosti> (дата звернення: 26.12.2021)

10. Левченко К. Б., Турбавіна І. М. Механізм взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорсткому поводженню з дітьми : навч.-метод. посібник. К. : Юристконсульт, 2005. 452 с.

11. Легенька М. М. Зарубіжний досвід протидії насильству в сім'ї та можливості його використання в Україні. *Право і Безпека*. 2017. № 4. С. 111-116.

12. Приходько О. Покарання за... покарання (за матеріалами зарубіжної преси). *Дзеркало тижня*. 2004. № 49 (524)

13. Новости Европейский парламент. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/priorities/eu-response-to-coronavirus> (дата звернення: 26.01.2022)

14. Домашнє насильство: 2 млн. українців стверджують, що стали

жертвами жорсткого поводження у побуті.
<https://uifuture.org/publications/domashnye-nasylstvo-2-mln-ukrayincziv-stverdzhuyut-shho-staly-zhertvamy-zhorstkogo-povodzhennya-u-pobuti/>
звернення: 26.01.2022)

URL:
(дата

НАПРЯМОК: ПСИХОЛОГІЧНИЙ

Агапова Ірина Миколаївна
старший викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

**ВПЛИВ «ЖОРСТКИХ» СПОСОБІВ ВИХОВАННЯ НА
ДЕФОРМАЦІЮ РОЗВИТКУ ДИТИНИ**

Наукові психологічні дослідження ілюструють вплив насилля (особливо дитячого) на подальший розвиток особистості. Існують ряд поглядів на розвиток дитини: а) встановлено, що діти, які перенесли насилля, страждають порушеннями психіки в різних проявах, мають знижений рівень довіри до себе, до інших та до оточуючого світу в цілому; б) дитяче насилля не завжди впливає на подальший розвиток дитини. Це свідчить, що особистість має різні ресурси (особистісні та соціальні), які забезпечують функціонування особистості в кризових ситуаціях та їх переживаннях. Сімейні конфлікти, дефіцит батьківської любові й уваги, жорстокість, надмірна вимогливість, непослідовність у системі заохочень і покарань складають перелік обставин, які травмують дитину, провокують різні деформації її психіки і поведінки. Перший досвід спілкування в сім'ї є для дитини тим підґрунтям, на якому будуватимуться її взаємини з людським оточенням, спочатку з найближчим, а з часом і з далеким. Від нього залежить характер адаптації дитини до життя поза сім'єю.

Дослідники розглядають три теоретичні пояснювання жорсткого поводження з дитиною: психіатричне, соціологічне та ситуаційне.

- **Психіатрична модель** представляє погляд на місце особистості та сімейну історію його батьків. Батьки хворі (саме тому вони жостокі) і потребують психіатричного лікування;
- **Соціологічні моделі** представляє погляд на культ насилля, який демонструють засоби масової інформації. Насилля – це засіб вирішення конфліктної ситуації, бо фізичне насилля є дієвою формою виховного процесу; Надмірний показ телепередач зі сценами насильства та жорстокості розвиває агресивні фантазії у дітей, сприяє копіюванню агресивних реакцій в їхній поведінці. З іншого боку, ототожнюючи себе з героями агресивних телепередач, вони засвоюють варіанти вирішення проблем за допомогою агресії та переносять їх у міжособистісні відношення. Підкріплення агресивних дій формує агресивні звички та гальмує розвиток соціальних умінь. Останнє відбивається на адаптації агресивних дітей у групах однолітків. Фруструється їхня потреба в контактах, а соціальна позиція гіпертрофується захопленням телепередачами з вже більш глибокими наслідками.

- Ситуаційна модель пояснює жорстке поводження з дитиною через вплив факторів зовнішнього середовища (безробіття, стрес, зниження матеріального становища). Тому такий вплив визначає трансформацію взаємодії між сімейними системами.

На наш погляд, жорстке поводження з дітьми є взаємодією усіх трьох моделей. негативне виховання в умовах її відсутності.

Інша причина пов'язана з роллю сім'ї в здійсненні соціального контролю за поведінкою дитини. Р.Скінер, відзначає, що саме батьки допомагають дитині «прокреслити» свою карту світу, сприяють розвитку у дитини почуття відповідальності. В іншому випадку у дитини виникають труднощі в процесі соціалізації, відсутні чіткі дисциплінарні рамки. На розвиток дисгармонії характеру дитини, також, впливає надмірне обмеження свободи дитини або надання їй свободи в необґрунтовано широких рамках.

Вплив «жорстких» способів виховання на розвиток особистості дитини. В основі репресивного виховання лежить контроль за діями дитини, при цьому батьківський контроль має відношення до ступеня вираженості у батьків заборонних тенденцій. Жорстокі батьки часто критикують, карають, відхиляють скарги та прохання дітей, рідко висловлюють свою любов і схвалення. W.C. Becker, E.E. Massoby, підкреслюють, що батьківський контроль і теплота впливають на прояв дітьми агресивної та тривожної поведінки, формуванню Я-концепції, інтеріоризації моральних цінностей і розвиток соціальних навичок.

В. Сатир виділяє три види ролей, в яких можуть виступати батьки - «начальник», «керівник і наставник», «товариш». «Начальник» виступає в трьох іпостасях: по-перше - це тиран, який постійно підкреслює свою владу, завжди і в усьому звинувачує дитину і тримає його в страху; по-друге - це мученик, який хоче тільки служити іншим, він часто йде на великі жертви, заради суцільних дрібниць і завжди виступає з позиції миротворця; по-третє - це мовник, з кам'яним обличчям вимовляє прописні істини. Такий з батьків схожий на робота, він вважає, що головне у вихованні – компетентність. «Батько-товариш» - це друг, завжди і весь час готовий пробачити (незалежно від можливих наслідків). Результат такої позиції батьків - не виховане у дитини почуття відповідальності. «Батько-наставник» - це, значить бути твердим, добрим, постійно відчувати любов до дітей і керуватися реальністю, а не прагненням проявити владу. Роль батька наставника в повній мірі відповідає тій дисципліні, яка може привести дитину до її блага в гармонійно вихованому характері.

В останні роки важливого значення в системі сімейного виховання набуває морально-культурний розвиток батьків. Його низький рівень теж є показником неблагополуччя сімей. Внаслідок духовної обмеженості, примітивізму життєвих потреб сім'я самоусувається від життя суспільства. Батьки є далекими від того, щоб створювати дитині сприятливі умови для формування і розвитку її особистості. Відповідно рівень її розумового становлення не відповідає вимогам сучасного суспільства. Вона не може

адекватно сприймати шкільні вимоги, конфліктує з учителями та однолітками. Захистити дитину від сімейного неблагополуччя може тільки система регулювання сімейного виховання.

Алещенко Ольга Валеріївна
викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧОЇ ТРАВМИ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

Для успішного та позитивного розвитку особистості потрібно з самого дитинства помістити людину у позитивне середовище, яке забезпечить їй активне функціонування у суспільстві та психічну стабільність. Для дитини надзвичайно важлива підтримка, встановлення емоційного контакту з батьками та їх розуміння. Ці компоненти забезпечують позитивне формування особистості та розвиток вольових та когнітивних функцій.

При різкому емоційному розриві дитини з одним з батьків, унаслідок розлучення або смерті така ситуація негативно впливає на емоційну сферу дитини та завдає удар її психіці. Унаслідок чого, може підвищуватися рівень особистісної тривоги, формування негативних установок, наявність панічних атак, замкнутість, зародження психологічних травм.

У залежності від травмуючої ситуації травма може виникнути унаслідок щоденних переживань подій, наявності смерті або розлучення батьків, особливо тяжко переживаються травми, які виникають внаслідок самогубства або насильницької смерті. При неповному переживанні психологічної травми можливе виникнення депресії, панічних атак, агресії та шоку.

Травмована дитина вимагає до себе багато уваги та постійної присутності, так як йому страшно залишатися на самоті. Якщо він зіткнувся з трагедією, то починає уникати будь-яких згадок про неї, намагається обходити стороною місце події. Будь-яка інформація, пов'язана із тим, що трапилося, може викликати у нього негативізм, а також різні фізичні розлади: головний біль, біль у животі. Наслідки психологічної травми відображаються на всіх сферах діяльності дитини. Навіть в грі у нього починають проявлятися стереотипні і регресивні форми, часто повторюється сюжет трагедії. Дитина замикається у собі, часто перебуває на самоті, його перестають цікавити старі захоплення, він віддаляється від друзів. Регрес проявляється і в навчанні. На тлі психологічної травми може різко знизитися успішність, він стає неухважним, напруженим.

У зв'язку з перерахованими чинниками переживання травмуючої інформації реакція на психологічні травми можуть бути такі: занурення у себе – така реакція проявляється у втраті інтересу до діяльності, втраті довіри, у небажанні розмовляти або ж у регресі до більш інфантильна поведінка;

зацикленість – проявляється у потребі знову пережити стресові події, у такому випадку дитина буде перейматися про майбутнє, можуть снитися кошмари; тривога – можуть виникнути проблеми з концентрацією уваги або зосередженням, нав'язливе поведінку, боязнь розлуки, проблеми зі сном, дратівливість і нестриманість.

Труднощі та травмуючі ситуації, з якими може зіткнутися дитина є: буденні або швидкоплинні (зміна школи, падіння з велосипеда); короткочасні, але значущі та гострі (розлука з батьком, смерть близького, особливо тяжко дитина переживає насильницьку, раптову смерть) ; тривалі, хронічної дії, наприклад, розлучення в сім'ї, алкоголізм батьків).

Дитина може не відчувати себе у безпеці, захищеності в таких ситуаціях: поява нового члена сім'ї (народження ще однієї дитини, один з батьків знову одружився / вийшов заміж), відсутність контакту дитини з батьком, використання деспотичного стилю виховання або постійна зміна стилю, переїзд в іншу країну, де зовсім інші цінності, традиції.

«Невирішена» травма може на все життя залишитися джерелом різних проблем. Наприклад, таких, як відсутність гарного глибокого відчуття себе в своєму тілі або складність перебувати в близьких відносинах з іншими, одночасно зберігаючи контакт з собою і своїми почуттями. Частим наслідком травматизації є також різні хронічні, що не піддаються лікуванню симптоми, панічні стани, підвищена тривожність, надмірна потреба в контролі, депресія, втрата задоволення і сенсу життя.

Механізм дії травматичної реакції полягає у блокуванні фізіологічних механізмів регулювання стресу в мозку і психіці людини. У первинних структурах мозку (у лімбічній системі) відбувається збій, і стресовий стан (травматичний) у такій ситуації фіксується як постійне «тут і зараз». З цього моменту, людина якоїсь частиною себе як ніби постійно залишається в тій самій ситуації, не маючи можливості відреагувати, завершити її .

Нервова система, в свою чергу, постійно реагує на стресову ситуацію підвищеним збудженням. Надлишкова порція енергії, вироблена колись організмом для того, щоб впоратися зі стресом, за певних причин блокується залишається замкненою в нервовій системі людини і, не маючи можливості реалізуватися за призначенням, постійно розхитує її . При цьому організм не тільки блокує частину своєї енергії, а й постійно витрачає її для стримування цього блоку, що виснажує фізичні і психічні ресурси людини.

Алещенко Ольга Валеріївна
викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ЖЕРТВ БУЛІНГУ(ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ)

*«Деякі люди намагаються бути високими, відрізаючи голови іншим»
Парамаханса Йгонанда*

Сьогодні складно знайти людину, яка б не чула про булінг у закладах освіти. Булінг, або цькування (від [англ. bullying](#) — залякування, цькування, задирання) — різновид насильства; навмисне, що не носить характеру [самозахисту](#) і не є санкціонованим нормативно-правовими актами держави, довготривале (повторюване) фізичне чи психологічне насильство з боку індивіда чи групи, які мають певні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо) стосовно індивіда, і що відбувається переважно в організованих колективах з певною особистою метою. Основними дійовими особами процесу булінгу є: булер, жертва, свідки. Булер (від англ. bulli – хуліган)- людина яка ініціює процес булінгу, виступає у ролі агресора. Сьогодні довгострокове наполегливе цькування може розглядатися як маркер серйозного особистісного розладу. На фоні добре працюючий вольовій сфері, нормального інтелекту, емоції булера не здорові. Потреба у самоствердженні виключно за рахунок приниження інших, невинувато висока самооцінка, впевненість у своїй винятковості, агресивність та імпульсивність, викривлені моральні принципи та відчуття вседозволеності й безкарності- такі основні риси булера. Жертва булінгу- людина, у відношенні якої відбувається булінг, особа, яку цькують. Свідки- безпосередні очевидці булінгу- поділяються на декілька категорій: 1) поплічники булера; 2) свідки, яким нібито все однаково. Вони роблять вигляд, що нічого не помічають, ти самим « пасивно підтримують» цькування; 3) глядачі- люди, які можуть коментувати процес булінгу та розглядають його як своєрідне шоу, розважальну програму; 4)потенційні захисники, що проявляють емпатію до жертви та визнають проблемну ситуацію; 5) «хоробрі серця»- ті, хто відкрито виступає на захист жертви.

І, зазвичай, булінг в закладах освіти асоціюється з цькуванням учнів. Засоби масової інформації приділяють багато уваги випадкам булінгу в дитячо- юнацьких колективах, «знущання» вчителів над школярами. Проте, існує ще один різновид булінгу у закладах освіти, а саме, булінг, жертвами якого стають педагогічні працівники- вчителі та вихователі дитячих дошкільних закладів. Згідно з анонімним опитуванням, яке проводилося серед вчителів загальноосвітніх шкіл, майже 70% із них стикаються з цим явищем. При цьому, варто зауважити, що булерами можуть бути як учні, так і їх батьки. Актуальність цієї теми полягає ще й в тому, що багато молодих спеціалістів пояснюють своє небажання працювати у закладах освіти не тільки невисокою

зарплатнею, а й можливим булінгом, особливо з боку батьків. Тема ця є дуже делікатною, бо, зазвичай, усе зводиться до того, що педагог сам винен, сам довів до такого, сам не впорався, вчасно не погасив конфлікт. Так, до професійних компетенцій вчителя входить володіння методами вирішення конфліктних ситуацій. Але, враховуючи високу емоційну напругу педагогічної діяльності, не всі вчителі можуть швидко та ефективно впоратися. Важливим аспектом проблеми булінгу вчителів є той факт, що керівництво, зазвичай, стає на бік батьків бо вони- замовники освітніх послуг, а «покупець завжди правий».

Булінг з боку учнів, на відміну від недисциплінованості та просто поганої поведінки, носить систематичний характер. Проявами булінгу є: а) ігнорування. Це пасивний вид булінгу. Проявляється в тому, що учні «не помічають» вчителя, не відповідають на запитання та не реагують на його зауваження; б) багаторазові обговорення особистого життя вчителя, або його (її) зовнішнього вигляду, уїдливі зауваження стосовно одягу, зачіски, манери рухатися чи говорити; в) образливі прізвиська, що учні можуть дати вчителю та без сорому називати їх в присутності вчителя; г) плітки, коли учнями розповсюджується викривлена, неправдива інформація про вчителя, метою якої є висміювання й приниження; д) показове систематичне порушення дисципліни, «зривання» уроків; е) кібербулінг- негативні, образливі пости у соціальних мережах, або, зазвичай, анонімні повідомлення з погрозами. Все, що було перераховано раніше- плітки, образливі прізвиська, уїдливі зауваження, а також фотографії, реальні, чи сфальсифіковані, де є вчитель-жертва; є) фізичний вплив- учні можуть пошкоджувати особисті речі вчителя, плювати йому в спину, штовхати, створювати «шумові» та «світлові» ефекти, та багато іншого. Будь які агресивні дії та систематичне торкання речей вчителя без дозволу можна вважати фізичними проявами булінгу.

Вчителі, а ще частіше вихователі дитячих дошкільних закладів можуть стати жертвами батьківського булінгу. Батьки не завжди розуміють коло своїх повноважень. Тенденцією сучасності є «дітоцентрованість», коли життя мами, а інколи, й батька, бабусі та усієї родини повністю присвячуються дитині. Основним завданням вихователя у дитячому садочку чи вчителя у школі є соціалізація дитини, засвоєння нею основних правил та норм поведінки, навчання не тільки математиці та читанню, а й ефективній взаємодії з однолітками чи дорослими, вмінню знаходити рішення та використовувати їх у реальному житті. Звичайно, будь-яке навчання, пристосування до нових правил існування, коли враховуються інтереси не тільки одного, конкретного малюка, як це відбувається в дітоцентрованих родинах, а всього колективу, може викликати супротив дитини. Це супроводжується притаманними дитячому віку яскравими емоціями. Тож, коли батьки живуть лише інтересами дитини, ці дитячі емоційні прояви адаптації та навчання сприймаються як власні. Імовірно, у дитинстві батьки самі отримали багато травм соціалізації. І, замість того, щоб безпечно «прожити» їх, пропрацювати, аби «фігура» стала «фоном», вони намагаються «захистити» свою дитину. Закономірно, що

батьки бажають своїй дитині кращої долі, і намагаються уникати її травмувань. Але ж, якщо людина, незалежно від віку не стикається з проблемами, вона ніколи не навчиться їх вирішувати. Стрес- це невід'ємна частина нашого життя, це двигун і гальмо людського розвитку одночасно. І для нормального психічного та фізичного розвитку, дитині необхідно навчитися справлятися зі стресами, отримувати новий досвід та переживати невдачі. Потрапляючи у соціальну стресову ситуацію, маленька людина, у якої ще не сформовані адаптаційні механізми, може бути фрустрована. Батьки, увага яких сконцентрована лише на дитині, та мають свій негативний досвід, замість того, щоб допомогти дитині пережити фрустрацію, починають звинувачувати педагогів у непрофесіоналізмі та упередженому ставленні до їх нащадка. І тут булінг має свої прояви, а саме: обговорення з негативними висловами у батьківських чатах; постійні нарікання на «застарілі», неефективні методи виховання; необґрунтовані звинувачення у жорстокому ставленні до дітей; скарги керівництву; звернення у різні владні установи з метою впливу на педагога.

Від настрою вчителя чи вихователя залежить майже весь навчально-виховний процес. Існують деякі рекомендації протидії булінгу. Вважається, що у спілкуванні з булером не варто вступати в емоційну протидію, бо це тільки погіршить ситуацію. Проте повне ігнорування інциденту, відсутність реакції може сприйматися як своєрідна підтримка деструктивної поведінки. Чим раніше булер стикнеться з конфронтацією, тим швидше він «отямиться». Конфронтація має бути твердою, але не агресивною. Дуже добре, коли вчитель або вихователь не тільки відстежує свій психоемоційний та психофізіологічний стан, а й володіє методами «швидкої психологічної допомоги», наприклад, дихальними техніками, що дозволяють швидко заспокоїтися. Крім того, щире визнання своїх почуттів часто стримує агресора та зменшує ймовірність подальшого розвитку конфлікту. Вкрай важливим аспектом протидії булінгу є неупереджене ставлення та підтримка педагогів керівництвом. У закладах освіти працює психолог, до якого може звернутися вчитель чи вихователь, щоб в обстановці довіри обговорити проблему та знайти оптимальне рішення.

Тож, проблема булінгу педагогів є дуже актуальною на сьогоднішній день, і потребує активного висвітлення й подальшої розробки засобів протидії.

Бобокал Олена Миколаївна

*викладач-методист, спеціаліст вищої категорії,
Київського фахового коледжу туризму та готельного господарства
м. Київ, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Суперечливі і складні процеси, які відбуваються в Україні, динамізм сучасного життя, його насиченість конфліктами, що супроводжуються крайніми проявами емоцій, переживань, що викликане хибним трактуванням конфлікту або дій його учасників, невмінням адекватно сприймати та інтерпретувати конфлікти, використанням неефективних форм запобігання конфліктам та їх розв'язання, породжує стрімке зростання загального рівня конфліктності сучасного суспільства, високий потенціал конфліктогенності особистості, середовища.

Конфлікти негативно впливають на психічний стан, настрої конфліктуючих, загострюючи їх взаємини, викликаючи стрес, який може бути причиною десятків захворювань, психосоматичних станів, неврозів, сприяє формуванню неадекватних психологічних захистів і стереотипів поведінки. Усе це знижує працездатність і продуктивність професійної діяльності.

Сучасний заклад освіти – особлива, складна відкрита соціальна система. Колектив викладачів закладів освіти складається з людей, які відрізняються віком і досвідом, смаками й інтересами, манерами реагування на різні зовнішні події, рівнем компетентності та професіоналізму, фахом і педагогічними поглядами, моральним рівнем й інтелектом. Тут зустрічаються сімейні й одинокі, люди з різними типами нервової системи, біоритмами, характерами й темпераментами, емоційним настроєм, з різною системою моральних цінностей тощо.

Тобто педагогічний колектив як живий організм має власну історію, філософію організації, особливості розвитку, відрізняється розмаїттям функціональних, рольових, міжособистісних, міжгрупових взаємозв'язків. Вони складні, неоднозначні, тісно переплетені, інколи заплутані через те, що охоплюють педагогічну, соціальну, психологічну, економічну, юридичну та інші сфери життєдіяльності. У зв'язку з цим існуюче розмаїття стосунків неминуче призводить до зіткнення інтересів, настанов, позицій, потреб людей, а отже, конфліктів, які мають руйнівні (деструктивні) наслідки. За подібної ситуації актуальності набуває така організація взаємодії й існування людей, що виключає чи зводить до мінімуму ймовірність виникнення конфліктів між ними, а отже, запобігає конфліктам.

Взаємостосунки в педагогічних колективах завжди мають дві сторони - це взаєморозуміння, партнерство або виникнення ситуації, що може

ускладнювати ділові взаємозв'язки між людьми в процесі діяльності та обернутися на конфлікт.

Особистісні якості викладача часто ускладнюють ділові взаємозв'язки та взаємостосунки між колегами по роботі і в процесі діяльності можуть призводити до виникнення конфліктних ситуацій [1, с. 12].

Якщо в колективі стосунки між людьми створюють атмосферу згуртованості та доброзичливості, то вони є корисними і сприятливими для всього педагогічного процесу. Взаємовідносини недоброзичливі, що створюють постійну напругу, конфлікти та сутички, спонукають викладача приділяти більше уваги не навчально-виховній роботі, а регулюванню своїх взаємостосунків з іншими людьми.

Чимало уваги вивченню конфліктних ситуацій та їх подоланню приділяють Н. Гріттина, О. Донченко, В. Воронкова, А. Ішмуратов, М. Пірен, Т. Титаренко, Н. Чепелева та інші. Зокрема, практичне дослідження сутності та природи внутрішньо-особистісних конфліктів зроблено в роботах Л. Бурлачука, Н. Максимової, Л. Орбан-Лем брик. Однак, існує небагато праць, де б висвітлювався чітко збалансований і комплексний підхід до вирішення конфліктних ситуацій у педагогічному колективі, особливо через їх різноманітність та непередбачуваність.

Основним джерелом конфліктних стосунків, що виникають у колективі, є невідповідність переконань і поведінки індивіда моральним принципам та очікуванням інших його членів [2, с. 12].

Вчинки людини, що суперечать переконанням, цінностям, нормам, правилам поведінки та традиціям колективу часто призводять до конфліктів, що носять деструктивний характер. Чим більш згуртований колектив, тим гостріше й інтенсивніше розвивається протистояння при таких конфліктах. Деструктивний конфлікт, особливостями якого є тенденція до розширення, загострення, зростання емоційної напруги, неприязні й агресії відносно іншої сторони конфлікту, погіршення комунікації, використання неприпустимих дій, що суперечать моральним нормам та правилам поведінки, застосування психологічного або фізичного насилля, є дуже небезпечним явищем через свої негативні наслідки.

А. Анцупов і А. Шипілов визначають наступні наслідки деструктивних конфліктів: негативний вплив на психіку їх учасників; посилення деструкції в міжособистісних стосунках, що породжує почуття ненависті та ворожості; формування негативного образу опонента; можливе переростання існуючого конфлікту в більш деструктивні; обмеження або припинення комунікації і міжособистісної взаємодії [3, с. 81].

Попередження та розв'язання конфліктів належать до головних завдань управлінської діяльності щодо регулювання соціальних протиріч. Здійснюється воно на наукових засадах з урахуванням практичного досвіду. Попередження конфліктів - організація життєдіяльності суспільства, соціальної спільноти, яка мінімізує вірогідність протиріч між його суб'єктами [4, с. 120].

Зрозуміло, що набагато легше попередити конфлікт, ніж його розв'язати, тому профілактика конфлікту є не менш важливою, ніж уміння його конструктивно вирішувати. Діяльність із профілактики конфлікту охоплює такі головні напрями, як створення необхідних умов для мінімізації їх кількості та розв'язання неконфліктними засобами; оптимізація організаційно-управлінських умов створення та функціонування організацій; ліквідація соціально-психологічних причин конфліктів; блокування особистісних чинників виникнення конфліктів [2, с. 212].

Однак часто попереджувальні заходи бувають запізнілими або недостатньо ефективними, а інколи можуть навіть посилити дію чинників, що спричинили конфліктну ситуацію.

Найпоширенішими засобами вирішення конфлікту є: усунення причин конфлікту, подолання образу «ворога», що склався у конфліктуючих сторін; зміна вимог однієї зі сторін, коли опонент іде на певні поступки. Інколи обидві сторони погоджуються на компроміс у зв'язку з виснаженням ресурсів, втручанням третьої сторони; боротьба, яка передбачає перемогу однієї зі сторін; консенсус, який є згодою значної більшості учасників конфлікту щодо його головних питань.

Консенсус може бути основним (відображує ступінь єдності цілей та цінностей), процедурним (встановлює правила дій), на рівні відношення до політики, влади, керівництва.

Часто конфліктуючі сторони різко обмежують можливості вирішення конфлікту шляхом консенсусу. Вирішення конфлікту є однією з форм подолання конфліктної ситуації. З-поміж інших часто використовуються урегулювання конфлікту відрізняється від вирішення тим, що в усуненні протиріч між конфліктантами бере участь третя сторона; затухання конфлікту - тимчасове припинення протидії при збереженні напруги та протиріччя, за якого конфлікт набуває прихованої форми; відбувається внаслідок втрати мотиву до боротьби, зниження значущості цілей, переорієнтації мотивації конфліктантів, виснаження ресурсів; переростання в інший конфлікт настає, коли у стосунках сторін виникає нове, більш значуще протиріччя; усунення конфлікту полягає у ліквідації його структурних елементів за допомогою припинення на тривалий час взаємодії опонентів, усунення об'єкта конфлікту, подолання дефіциту об'єкта конфлікту, вилучення з конфліктної ситуації одного з конфліктантів. На практиці все це виявляється як перемога однієї зі сторін, відмова їх від посягань на об'єкт, що спричинив конфлікт чи згода на спільне його використання. Інколи вдаються до компенсації опоненту за оволодіння об'єктом.

Успішність розв'язання конфлікту залежить від пошуку спільних цілей та інтересів, зниження негативних емоцій опонента, об'єктивного обговорення проблеми, вибору оптимальної стратегії розв'язання конфлікту, а також організаційних, історичних, правових, психологічних, культурних чинників. [5, с. 42].

Таким чином, можна відзначити, що в колективі викладачів, як у будь

якому іншому, можуть виникати конфліктні ситуації. Для тих викладачів, які володіють здатністю контролювати ситуації, менше виявлялася схильність щодо конфліктності, а як способи реагування на конфлікт - переважав компроміс або уникнення від конфлікту. Для осіб з екстернальним локусом контролю та високим рівнем конфліктності способом реагування у конфлікті було суперництво, а типами міжособистісних стосунків були авторитарний, егоїстичний або агресивний.

Список використаних джерел:

1. Банькша С. В. Педагогическая конфликтология: состояние, проблемы исследования и перспективы развития. *Современная конфликтология в контексте культуры мира*. Москва, 2001. С. 373-394.
2. Конфліктологія : навчальний посібник-практикум / за ред. М. П. Гетьманчука, И. П. Ткачука. Львів : ЛІСВ, 2007. 307 с.
3. Анцупов А. Я. Профилактика конфликтов в школьном коллективе. М. : Туман, изд. центр ВЛАДОС, 2003. 208 с.
4. Дуткевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління : навч. посіб. К.: ЦНЛ, 2005. 456 с.
5. Теоретичні основи педагогіки : курс лекцій / О. І. Вишневський, О. М. Кобрій, М. М. Чепіль / за ред. О. М. Вишневського. Дрогобич : Відродження, 2001. 268 с.

Варакута Марина Леонідівна

викладач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ДИТИНОЮ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

Батьки у розвитку та вихованні дитини займають провідну роль, оскільки саме вони вкладають у неї знання, які у подальшому перетворюються у навички та допоможуть функціонувати їй у житті, бути активним учасником суспільних відносин. Батьки виступають людьми, які повинні налагоджувати стосунки з дитиною, а з іншого боку, виховувати, вимагати від них виконання певних правил.

При успішній взаємодії батьків та дітей, формування позитивного емоційного контакту, довірливих відносин, не обмежені дітей у діях для пізнання світу, вони будуть виростати більш адаптивними до суспільства та не відчують почуття тривожності.

Якщо ж один з батьків несподівано покидає родину, то дитина це гостро переживає. Тому, щоб зм'якшити переживання потрібно підтримувати дитину, розмовляти з нею, дати надію у яскраве майбутнє. При обставині, якщо дитина зациклилась на певному етапі переживання горя, можливе формування травми, депресії, панічних атак. За таких обставин, потрібно не

тільки присутність поряд близьких людей, але і консультація спеціалістів. Переживання та наслідки можуть бути різноманітними, у залежності від того, наскільки дитина була включена у ситуацію, яка виявилася травматичною для неї та виду травми.

Відомий польський фахівець із попередження домашнього насилля Л. Аларкон, пропонує наступне визначення поняттю **насилля** – це дії, які чиняться однією (або декількома) особами й характеризуються такими ознаками:

- здійснюються свідомо, спрямовані на досягнення певної мети;
- завдають шкоду (фізичну, моральну, матеріальну тощо) іншій особі;
- порушують права й свободи людини;
- той, хто здійснює насилля, має значні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо), це унеможлиблює ефективний захист жертви насилля.

Часто насилля – не окремий акт, а тривалий процес, при якому встановлюється специфічна система взаємин між насильником і жертвою насилля. Як правило, так трапляється, коли насильник і жертва члени однієї сім'ї, одного колективу (формального чи неформального). Домашнє насилля – це певні свідомі дії одного члена сім'ї стосовно іншого, якщо ці дії порушують конституційні права й свободи члена сім'ї як громадянина та завдають шкоду його фізичному, психічному або аморальному здоров'ю, а також розвитку дитини.

Розрізняють чотири основні форми жорстокого поводження з дітьми: фізичне, сексуальне, психічне насильство, нехтування основними потребами дитини (моральна жорстокість).

1. Фізичне насильство – це навмисне нанесення фізичної шкоди дитині батьками або особами, що їх заміщають, яке може призвести до смерті дитини, а також серйозним (що потребують медичної допомоги) порушенням здоров'я (фізичного або психічного), або до відставання в розвитку. Характерні ознаки фізичного насильства у дитини: множинні специфічні ушкодження (відбитки пальців, ременя, сигаретний опік, крововилив в очне яблуко, ділянки облісіння на голові, вибиті або розхитані зуби, розриви і порізи у роті, пошкодження кінцівок і внутрішніх органів); затримка фізичного розвитку; ознаки поганого догляду (гігієнічна занедбаність, неохайний зовнішній вигляд, висип); пасивне реагування на біль, прагнення приховати причину ушкоджень і травм; побоювання іти додому; відсутність друзів, небажання спілкуватися з однолітками, дорослими; лякливе ставлення до зауважень, критики, негативізм, агресивність; надмірна поступливість; брехливість, злочинство, жорстоке поводження з тваринами; вживання алкоголю, наркотиків, суїцидальні спроби. Особливості поведінки батьків або опікунів, які застосовують фізичне насильство по відношенню до дитини: - перекладання відповідальності за травму на саму дитину; - холодність до дитини; - байдужість до долі дитини; - занепокоєння, головним чином, власними проблемами.

2. Сексуальне насильство – залучення дитини з її згоди або без неї в сексуальні дії з дорослими для отримання останніми задоволення, або вигоди. Згода дитини на сексуальний контакт не дає підстав вважати його ненасильницьким, оскільки дитина не володіє свободою волі і не може передбачити всі негативні для себе наслідки. Можливі ознаки сексуального насильства: характерні пошкодження (генітальної, анальної або оральної області, пошкодження шкіри грудей або стегон); захворювання, що передаються статевим шляхом; вагітність; повторні або хронічні інфекції сечостатевої системи, вагінальні або анальні кровотечі; різкі зміни ваги (втрата або збільшення); замкнутість, прагнення уникати будь-яких фізичних контактів, страхи, погіршення взаємин з однолітками; - зміна рольової поведінки (бере на себе функції батьків у грі, спілкуванні або проявляє регресивну поведінку, тобто форми поведінки, характерні для дітей молодшого віку); - невластива за віком, сексуально забарвлена поведінка; - прагнення повністю закрити тіло одягом, навіть якщо в цьому немає необхідності; - скарги на болі в животі; нічні кошмари; - «безпричинні» нервово-психічні розлади, депресії, низька самооцінка, суїцидальні спроби або висловлювання, вживання алкоголю або наркотиків, безладні статеві зв'язки.

3. Психічне (емоційне) насильство – періодичний, тривалий чи постійний психічний вплив на дитину, гальмує розвиток особистості і призводить до формування патологічних рис характеру. Форми психологічного насильства: відкрите неприйняття і постійна критика дитини; погрози на адресу дитини, які проявляються в словесній формі; зауваження, висловлені в образливій формі, що принижують гідність дитини; навмисна фізична або соціальна ізоляція дитини; пред'явлення до дитини вимог, що не відповідають її віку і можливостям; брехня і невиконання обіцянок з боку дорослих, порушення довіри дитини; грубий психічний вплив, що викликає у дитини психічну травму. Ознаки психічного (емоційного) насильства: затримка фізичного і розумового розвитку; наявність різних соматичних захворювань (різка втрата маси тіла, ожиріння, виразка шлунка, шкірні захворювання, алергічні реакції); нервові тики, енурез, порушення апетиту; занепокоєння або тривожність, порушення сну, довгостроково зберігається пригнічений стан; схильність до самоти, труднощі у встановленні контактів з дорослими, однолітками, низька самооцінка; агресивність або надмірна поступливість; низька успішність. Особливості поведінки дорослих, що дозволяють запідозрити психологічне насильство: - критичне ставлення до дитини; - негативна характеристика дитини; ототожнення дитини з нелюбом або ненависним родичем; - перекладання на дитину відповідальності за власні невдачі; - відкрите визнання нелюбові до дитини.

4. Нехтування потребами дитини – відсутність з боку батьків або осіб, які їх замінюють, елементарної турботи про дитину, в результаті чого порушується її емоційний стан і з'являється загроза її здоров'ю або розвитку. До нехтування елементарними потребами дитини належать: відсутність адекватного віку і потребам дитини харчування, одягу, житла, освіти,

медичної допомоги (включаючи відмову від лікування дитини); відсутність належної уваги і турботи, в результаті чого дитина може стати жертвою насильства, нещасного випадку, залученим до вживання алкоголю, психоактивних речовин, у вчинення злочинних дій. Можливі ознаки зневаги потребами дитини: низький зріст або відставання у фізичному розвитку; недостатня для віку дитини маса тіла, збільшується при регулярному, достатньому харчуванні (наприклад, під час перебування у лікарні); затримка мовного і моторного розвитку, яка усувається при зміні ситуації і при турботі про дитину; повторювані випадки травм або отруень; уповільнені хронічні або часті інфекційні захворювання; гігієнічна занедбаність; втомлений, сонний вигляд дитини; постійний голод або спрага, крадіжка їжі; прагнення будь-якими засобами привернути до себе увагу дорослих; пригнічений настрій, апатичність, низька самооцінка; агресивна та/або імпульсивна поведінка; прояви девіантної поведінки, аж до вандалізму; порушення соціальних контактів; не відповідне віком поведінку; труднощі в навчанні, часті пропуски навчальних занять.

Таким чином, відносини, які формується між дітьми та батьками, сімейна ситуація та методи виховання стають фундаментом у розвитку особистості та закладають певні уявлення та погляди на світ у цілому.

Список використаних джерел:

1. Психолог : Всеукраїнська газета для психологів, учителів, соціальних педагогів. 2018. № 3-4 (627-628).
2. Гончаров В., Мурашкевич О. Домашнє насильство: як себе захистити. К. : Шк. Світ, 2009. 120 с.
3. Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню) : Лист МОН від 14.08.2020 р. № 1/9-436. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-stvorennya-bezpechnogo-osvitnogo-seredovisha-v-zakladi-osviti-ta-poperedzhennya-i-protidiyi-bulingu-ckuvannyu> (дата звернення: 17.01.2022)

Гарець Надія Олексіївна
старший викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ФОРМ ТА ВИТОКІВ БУЛІНГУ

Актуальність досліджуваного питання обумовлена наявністю ряду умов. Так, проблема булінгу наразі є поширеною у різних навчальних закладах України: наприклад, згідно з результатами дослідження ЮНІСЕФ у період із 2006 до 2019 року, 35,5% підлітків брали участь в ображанні або приниженні інших, а 37,9% - були жертвами знуцань. Збільшується також частка молоді,

залученої у кібербулінг – 21,1% виступали в ролі кривдників, а 21,5% - в ролі «жертв». Такі дані вимагають не тільки аналізу умов, за яких здійснюється булінг, але і його психологічних причин [1].

Разом з тим, в умовах пандемії та дистанційного навчання зростає інтенсивність користування соціальними мережами та занурення молоді у спілкування за допомогою мережі Інтернет. Особливості такого спілкування – його доступність та іноді – анонімність можуть, на нашу думку, надавати нового характеру перебігу та вирішенню міжособистісних конфліктів. Зразком такої поведінки може ставати кібербулінг та кенселінг, проблеми яких потребують активного наукового вивчення.

Аналіз останніх публікацій вказує на ряд важливих робіт з теоретичного аналізу витоків булінгу. Соціально-психологічні підходи до цієї проблеми розроблено науковцями А. Губко, Д. Лейном, І. Сидоруком. Оцінку ознак та форм булінгу здійснено дослідниками Р. Randall, М. Perillo. Питання протидії та подолання булінгу в дитячому середовищі представлено О. Шевченко, Л. Вольною. Разом з тим, виявлено різні підходи до його розуміння: як специфічної соціальної ситуації (А. А. Губко); довготривалого процесу усвідомленого жорстокого поведіння членів групи по відношенню до окремої особи, котра не здатна себе захистити (Д. А. Лейн). Частина науковців наголошують на агресивному ставленні до об'єкта булінгу як потенційної жертви й описує це явище як знущання, спрямовану агресію або переслідування (О. О. Шевченко). І, нарешті, існують пояснення булінгу як проблемної конфліктної взаємодії (Р. Randall) тощо [2].

Виклад основного матеріалу.

Американські фахівці в галузі дитячої психології Д. Лейн та Е. Міллер вважають булінг тривалим фізичним або психічним насильством з боку індивіда або групи стосовно індивіда, котрий не спроможний захистити себе в конкретній ситуації.

Так, у дослідженнях Ю. Антоняна, Є. Самовічева, В. Оржеховської встановлено, що в підлітковому віці одним із видів негативної поведінки є агресивна поведінка, яка нерідко приймає ворожу форму (бійки, словесне приниження, бойкот, нехтування, зневага). Для окремих дітей прояв агресивних форм поведінки є формою ствердження себе в колі ровесників

Сучасні дослідники зазначають, що структура булінгу останнім часом все більше трансформується в бік переважання маніпулятивної поведінки і суто психологічного насильства над насильством фізичним, хоча це не слід сприймати як покращення ситуації з фізичною агресією. Психологічна форма булінгу виразніше, аніж інші форми, залежить від культурного опосередкування емоційних проявів, патернів спілкування в сім'ї і ставлення до дітей. Згідно до В. Г. Андросюка та Ю. А. Суденко, психологічне насильство виступає підґрунтям будь-якого іншого виду насильства. Взагалі, до психологічного насильства рідко ставляться як до насильства, його вплив на життя дитини часто недооцінюють, воно рідко розглядається як підстава для втручання. Поширеність цієї форми насильства важко виміряти в конкретних

показниках в зв'язку з проблемністю його виявлення та недостатньою формалізованістю [3].

Говорячи про витоки булінгу сучасні дослідники також звертають увагу на такий феномен, як кенселінг - «скасування», та, відповідно, існування культури кенселінгу - «культури скасування». Цей термін виник у США та Європі; під ним розуміють форму ostracism, за якої людина чи певна група позбавляються підтримки і піддаються засудженню у соціальних чи професійних спільнотах як у онлайн-середовищі та соціальних медіа, так і у реальному світі.

Говорячи про психологічний механізм «скасування», Utpal Dholakia розглядає його як вольовий акт індивіда, який публічно відкидає і активно намагається заподіяти шкоду людині, що сприймається як порушник. У таких епізодах беруть участь дві сторони: особа, яка скасовує, і певний об'єкт, особа, група або організація, яка скасовується. Скасування включає такі психологічні процеси, як:

1. Виявлення або усвідомлення порушення та визнання його значущим.
2. Відчуття сильних негативних емоцій.
3. Каральні дії з метою завдання шкоди «порушнику» [4].

Lindsey Toler, фахівчиня із суспільного здоров'я, вказує, що, незважаючи на значну ефективність «скасування» як інструменту впливу на публічних діячів, воно несе і неабияку загрозу для молоді. Вона наголошує на існуванні таких спільних рис кенселінгу та булінгу, як відчуття «жертвою» ізоляції, самотності, відчуженості. Такі переживання можуть призводити до зростання рівня тривоги, депресії та тенденції до самогубств.

Підлітки та юнаки, використовуючи кенселінг для вирішення міжособистісних конфліктів разом з тим втрачають шанс здорового їх розв'язання. Адже замість ознайомлення із позицією, думками іншого вони обирають перервати спілкування. За умови відсутності зворотнього зв'язку, їх опонент, таким чином, втрачає здатність коригувати свою поведінку, навчаючись на помилках [5].

Разом з тим, підлітковий та юнацький вік має психологічні особливості, які можуть обумовлювати застосування кенселінгу: зростання значущості колективу однолітків, максималізм, емоційна лабільність, негативізм тощо.

Висновок. З розвитком інформаційних технологій зростає увага до психологічних умов та форм булінгу. Однією з таких форм, на нашу думку, можна розглядати кенселінг. Кенселінг із явища вираження гуманістичних цінностей суспільства може перетворюватися на інструмент булінгу – у випадках порушення особистістю неявних групових норм, міжгрупових конфліктах. Таким чином, кенселінг перетворюється на інструмент переслідування замість підтримки тенденцій до розвитку. У такому випадку він може реалізуватися через соціальні санкції, ізоляцію, знищення продуктів діяльності тощо.

Список використаних джерел:

1. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbylling-teens-Ukraine> (дата звернення: 19.01.2022)
2. Onufriieva L., Honcharuk N. Психологічні засади булінгу в юнацькому віці. *Psychological journal*. 2019. 22. Р. 25-39.
3. Андросюк В. Г., Суденко Ю. А. Проблема булінгу в сучасному юридико-психологічному просторі України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 216-220. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2019_1_46 (дата звернення: 19.01.2022)
4. Dholakia U. What Is Cancel Culture? URL: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-science-behind-behavior/202007/what-is-cancel-culture> (дата звернення: 19.01.2022)
5. Toler L. The Mental Health Effects of Cancel Culture. URL: <https://www.verywellmind.com/the-mental-health-effects-of-cancel-culture-5119201> (дата звернення: 19.01.2022)

Гоголева Ганна Миколаївна

здобувач вищої освіти

*другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету*

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри психології*

Дніпровського гуманітарного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧИХ ВІДНОСИН

Відносини між батьками та дітьми є абсолютно особливим типом відносин, у які кожна людина залучена особисто. Згідно з Л.Троллем і К. Фінгерманом, дитячо-батьківські відносини носять специфічний характер і відрізняються від усіх інших видів відносин (таких як партнерські, сімейні та дружні) своїм ступенем близькості [10].

Дослідники, які вивчали дитячо-батьківські відносини, зосередилися на різних аспектах. Деякі з них побудували своє дослідження, на аналізі, як відносини між батьками та дітьми впливають на прийняття рішень та спілкування з дітьми, а також на вплив дитячо-батьківських відносин на розвиток емоцій щодо їх функціонування та регуляції у дітей [3]. З появою широких досліджень у галузі генетики деякі дослідники продовжили вивчення генетичної природи батьків та того, як вона впливає на характеристики дітей. Велика кількість досліджень присвячена таким питанням, як прихильність до

батьків [1, С. 353-370]. Батьки не єдине джерело впливу на дітей; у міру дорослішання діти більше схильні до впливу однолітків, засобів масової інформації та інших зовнішніх факторів поза сім'єю. Важливо відзначити, що стосунки, які існують між батьками та їхніми дітьми, відображають тип сімей, з яких вони походять.

Вивчення відносин між батьками та дітьми може бути засноване на теорії прихильності. Теорія прихильності стосовно дітей підкреслює важливість дбайливих відносин для розвитку дитини; це також передбачає, що добрі дбайливі відносини між батьком та дитиною формують майбутній соціальний, когнітивний та емоційний розвиток цієї дитини [1, с. 353-370]. Джон Боулбі сформулював теорію прихильності, спираючись на концепції біології та психоаналізу. Відповідно до цієї теорії, у дітей розвиваються внутрішні уявлення про відносини в результаті взаємодії з їх основними опікунами (наприклад, батьками), які вони згодом використовують для підтримки інших відносин. Теорія прихильності також передбачає, що відносини між батьками та дітьми мають довгострокові наслідки для формування психологічного функціонування дитини [4].

У дитинстві дитячо-батьківські відносини характеризуються високим рівнем прихильності дітей до своїх батьків (особливо матерям) через сильні емоційні та фізичні зв'язки між дитиною та її батьками. Втрата об'єкта прихильності супроводжується тривогою та горем, що може призвести до проблем у соціальному та емоційному розвитку дитини. Сильні зв'язки прихильності між дітьми та їхніми батьками є необхідною умовою гарного психічного здоров'я майбутньої дорослої людини. Вважається, що прихильність немовляти до батька розвивається завдяки послідовному реагуванню батька на потреби дитини, що призводить до внутрішньої робочої моделі прихильності та дбайливих стосунків [3, с. 309-316].

Дослідження значно відрізняються щодо ступеня кореляції між поведінкою батьків та дітей. Поведінка батьків може по-різному впливати різних дітей залежно від таких чинників, як вік, стать і темперамент. Вивчення характеристик виховання (наприклад, дисциплінарної практики та контролю) та антисоціальної поведінки дітей виявили суттєву кореляцію. Тобто негативна батьківська поведінка впливає на відносини батька-дитину. Відносини, що ведуть до зменшення нагляду за дітьми, більшої каральної дисципліни та меншої залученості дітей надалі може призвести до антигромадської поведінки у дітей. У багатьох дослідженнях, присвячених оцінці відносин між дітьми та батьками, оцінювалася поведінка, яку можна вважати екстерналізацією, наприклад вживання алкоголю і наркотиків. Важливо, що у моделях реципрокного ефекту як батьки впливають поведінка дитини та її взаємодія, а й функціонування дитини служить у тому, щоб викликати батьківські реакції.

Темперамент, що відноситься до поведінкового стилю людини, пов'язаний із стосунками між батьками та дітьми. Він розвивається у ранньому віці, зазнає процесу модифікації протягом усього життя та частково

вкорінений у генетичній будові людини [7, с. 867-882]. Різні дослідження темпераменту показали зв'язок між темпераментом та генетикою. Дослідники визначили дітей з різним темпераментом і вивчили, чим вони відрізняються у тому, як вони взаємодіють зі своїми батьками, та в тому впливі, який батьки надають на них. Характеристики дитячого темпераменту ініціюють двоспрямовані процеси, що відбуваються між ними та їхніми батьками. Одна й та батьківська практика може по-різному спрямовувати дітей із різним темпераментом. Батьківська твердість і обмеженість є важливими факторами у запобіганні розвитку екстерналізуючої поведінки у тих, хто чинить опір і важких дітей, ніж у дітей з легшим темпераментом.

Було виявлено, що депресивні та вороже налаштовані батьки менш прив'язані до своїх дітей, більше відчувають провини та обурення та виявляють незадоволеність навичками спілкування зі своїми дітьми [2, с. 552-559]. Дослідниками також виявлено, що вищий рівень негативної афективності батьків пов'язані з вищим рівнем негативності в дітей-підлітків, симптомами депресії, суїцидальними думками, чи спробами здійснити суїцид [6].

Крім того, деякі дослідники також показали зв'язок між відносинами між батьками та дітьми та психологічними наслідками у дітей, такими як проблеми з поведінкою, тривогою та антисоціальним розладом особистості у дорослому віці [5, с. 589-600]. На думку соціальних психологів, сім'ю можна визначити як основну соціальну групу в суспільстві, яка зазвичай складається з одного, або двох батьків та їхніх дітей. У психології поняття сім'ї розглядається виходячи з сутності сім'ї та динаміки сімейних взаємодій. У більшості культур рання соціалізація відбувалася у контексті сімей, зокрема, взаємодія батьків та дітей. Кожна підсистема сім'ї важлива для розуміння дитячо-батьківських відносин. Загалом існує два основних типи сім'ї: нуклеарна (складається з матері, батька та їх дітей) та розширена сім'я (складається з більшої кількості родичів, включає батьки, діти, двоюрідні брати, тітки, дядьки, бабусі та дідусі, прийомні діти та ін.). Інші важливі форми сім'ї включають: сім'ї з одним з батьків і прийомні сім'ї.

Фундаментальним аспектом сімейної структури, який не можна залишати поза увагою під час обговорення відносин між батьками та дітьми, є спілкування. Спілкування є основою соціальних відносин. Воно включає слухання, доступність, розуміння, взаємну повагу та емоції. По суті, спілкуватися означає вміти віддавати та отримувати. Спілкування відіграє життєво важливу роль, коли йдеться про стосунки між батьками та дітьми. Спілкування встановлює та підтримує відносини між батьками та дітьми, робить взаємодію між батьками та дітьми міцною та ефективною, а також робить значний внесок у досягнення взаєморозуміння. Це означає, що більше батьки спілкуються зі своїми дітьми, то більше в дітей з віком поліпшуються їх комунікативні здібності (тобто хороші стосунки з оточуючими людьми).

С. Нгай стверджує, що спілкування дуже важливе у взаємодії батьків та дітей, особливо якщо батьки хочуть знайти найкращі способи передачі

важливих життєвих цінностей своїм дітям. Отже, гарне спілкування між батьками та дітьми, наповнене довірою та повагою, може підвищити самостійність дітей та забезпечити їм адекватну підтримку для виконання завдань розвитку у підлітковому віці. В експерименті, проведеному С. Нгаєм, результати показали, що спілкування між батьками та дітьми більше сприяє розвитку дітей, ніж батьківський контроль та батьківська турбота. Час, проведений батьками з дитиною, відіграє суттєву та чітко визначену роль у відносинах між батьком та дитиною [8, с. 91-101].

Патрісія-Лусіана Ранкан вивчала витрачений час з дитиною, та виявила, що час, проведений з дитиною, позитивно впливає на спілкування між батьками та дітьми, особливо коли батько приділяє дитині достатньо часу [9, с. 11-14]. Кожна сім'я – це унікальна система зі своїми правилами та традиціями. Коли дитина народжується, вона стає частиною цієї системи та поступово адаптується до неї. У більшості суспільств батьки несуть основну відповідальність за навчання дітей бажаним напрямком, контролюючи, навчаючи та дисциплінуючи їх у міру їхнього дорослішання.

Діти засвоюють моральні цінності у процесі соціалізації, більшість якої пов'язані з вихованням. Виховання – це двоспрямований процес, який включає в себе складну взаємодію між еволюційною схильністю, генетичними та соціокультурними факторами. Подружні стосунки задають тон всім іншим відносинам у сім'ї, створюючи середовище, що сприяє ефективному вихованню дітей.

Методи виховання впливають те що, як діти реагують на негативну інформацію. Якісне виховання дітей може сприяти психологічній адаптації дітей до економічних труднощів у період їхнього переходу від дитинства до дорослого життя. Стилi виховання, що характеризуються відсутністю теплоти та прийняття, надмірним контролем та надмірним захистом, а також високим рівнем критики можуть бути факторами ризику негативної поведінки у дітей.

Список використаної літератури:

1. Antonucci, T. C., Akiyama, H., Takahashi, K. Attachment and close relationships across the life span. *Attachment and Human Development*. 2004. № 6 (4). P. 353-370.
2. Barnard, M., McKeganey, N. The impact of parental problem drug use on children: What is the problem and what can be done to help? *Addiction*. 2004. № 99. P. 552-559.
3. Boutelle, K., Eisenberg, M. E., Gregory, M. L., Neumark-Sztainer, D. The reciprocal relationship between parent-child connectedness and adolescent emotional functioning over 5 years. *Journal of Psychosomatic Research*. 2009. № 66. P. 309-316.
4. Bowlby, J. Attachment and loss, volume II. Separation: Anxiety and anger. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 1973. № 30. P. 1625-1629.

5. Galen, B. R., Underwood, M. K. A developmental investigation of social aggression among children. *Developmental Psychology*. 1997. № 33. P. 589-600.
6. Laird, R. D., Pettit, G. S., Bates, J. E., Dodge, K. A. Parents' monitoring-relevant knowledge and adolescents' delinquent behavior: evidence of correlated developmental changes and reciprocal influences. *Child Development*. 2003. № 74. P. 752-768.
7. Lemery, K. S., Essex, M. J., Smider, N. A. Revealing the relation between temperament and behavior problem symptoms by eliminating measurement confounding: expert ratings and factor analyses. *Child Development*. 2002. № 73 (3). P. 867-882.
8. Ngai, S. S., Cheung, C., To, S., Liu, Y., Song, H. Parent-child relationships, friendship networks, and developmental outcomes of economically disadvantaged youth in Hong Kong. *Children and Youth Services Review*. 2013. № 35. P. 91-101.
9. Patricia-Luciana, R. The time factor: Does it influence the parent-child relationship?! *Elsevier, Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2011. № 33. P. 11-14.
10. Troll, L. E., Fingerman, K. L. Connections between parents and their adult children. In C. Magai, S. McFadden (Eds.), *Handbook of emotion, adult development, and aging* San Diego: Academic Press. 1996. P. 185-205.

Горленко Валентина Миколаївна

*науковий співробітник лабораторії прикладної психології освіти
Українського науково-методичного центру практичної психології і
соціальної роботи Національної академії педагогічних наук України*

Сосновенко Наталія Василівна

*науковий співробітник лабораторії прикладної психології освіти
Українського науково-методичного центру практичної психології і
соціальної роботи Національної академії педагогічних наук України*

**МОДЕЛЬ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей (Закон України «Про освіту»). А одним із головних завдань сучасної освіти є створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти.

Значущість цього питання підкріплюється «Національною стратегією розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій

українській школі» схваленою Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020, а також низкою інших нормативно-правових актів: Конвенцією про права дитини; Законом України «Про охорону дитинства»; Законом України «Про освіту»; Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу»; Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»; Постановою КМУ від 1 червня 2020 р. № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах»; Постановою КМУ «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення»; Наказом МОН № 1047 від 02 жовтня 2018 року «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників з іншими органами та службами», Листом МОН від 14.08.2020 № 1/9-436 «Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню)» та іншими.

Для розуміння поняття освітнього середовища у закладі ЗЗСО необхідно розглянути поняття «середовище», «освітнє середовище».

Аналіз теоретичних джерел із проблеми свідчить що питання освітнього середовища вивчали вітчизняні науковці (Т. В. Алексеєва, О. І. Бондарчук, В. Ю. Биков, М. В. Братко, О. О. Єжова, О. М. Керницький, Н. В. Лобач, Л. М. Макар, С. В. Смолюк, О. О. Ярошинська) та зарубіжні дослідники (І. О. Баєва, Г. Ю. Беляєв, О. П. Болотнікова, Т. Г. Єгорова, І. В. Нерокіна, А. А. Ошкіна, В. І. Панов, Tomevska-Ilievska E., Rizova E., Tasevska A.

Розглянувши різні погляди науковців щодо визначення поняття, в даній роботі під освітнім середовищем ЗЗСО будемо вважати *штучно побудовану систему педагогічних, психологічних, організаційних умов, які направлені на забезпечення виконання мети освітнього процесу ЗЗСО: всебічного розвитку, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до самореалізації тощо.*

Вважаємо, що психологічно безпечне освітнє середовище – це *сукупність таких умов, як комфортність перебування кожного учасника освітнього процесу в закладі освіти, психічне здоров'я кожного учасника освітнього процесу, мінімізація проявів насильства в закладі освіти.*

Застосування моделей в освітньому процесі дозволяє продемонструвати соціальні процеси, які відбуваються в закладі загальної середньої освіти, як системне явище.

«Модель — предметна, знакова чи мислена (уявна) система, що відтворює, імітує або відображає якісь визначальні характеристики, тобто принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості чи ознаки об'єкта пізнання (оригіналу), пряме, безпосереднє вивчення якого з якихось причин неможливе, неефективне або недоцільне, і може замінити цей об'єкт у процесі, що досліджується, з метою отримання знань про нього» [1].

На основі наукових досліджень та практичного досвіду формування безпечного освітнього середовища закладів освіти нами було розроблено організаційну модель створення безпечного освітнього середовища ЗЗСО [2]. В моделі визначено 5 взаємопов'язаних компонентів: управлінський, змістовний, інформаційний, моніторинговий та результативний (Див. рис. 1).

Змістовний компонент цієї моделі конкретизовано з точки зору діяльності психологічної служби. Фахівці служби сприяють формуванню безпечного освітнього середовища через здійснення:

практичний психолог:

- психологічного забезпечення освітнього процесу;
- психологічного супроводу адаптації до умов освітнього процесу;
- консультативної допомоги всім учасникам освітнього процесу з питань навчання, виховання здобувачів освіти, особистісного та професійного розвитку тощо;
- роботи з постраждалими від насильства дітьми тощо.

Соціальний педагог:

- соціально-педагогічного супроводу здобувачів освіти, колективу та мікрогруп, осіб, які потребують піклування чи перебувають у складних життєвих обставинах;
- просвітницької та профілактичної роботи серед учасників освітнього процесу з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей та за участю дітей, злочинності, алкоголізму, наркоманії тощо;
- вивчення та аналіз соціальних умов розвитку здобувачів освіти, мікроколективу (класу чи групи), шкільного, студентського колективу в цілому, молодіжних і дитячих громадських організацій [3].

Суб'єктами освітньої діяльності визначеними у змістовному компоненті є педагоги, учні, батьки. Відповідно до суб'єктів конкретизовано зміст роботи працівників психологічної служби, а саме:

з учнями:

- психологічний супровід адаптації до умов освітнього закладу;
- профілактика різних форм насильства;
- просвітницька робота по формуванню здорового способу життя;
- розвиток навичок ефективного спілкування.

З педагогічними працівниками:

- психологічний супровід освітніх реформ ЗЗСО;
- профілактика емоційного вигорання;
- психологічна підтримка педагогів;
- розвиток навичок ефективного спілкування;
- підвищення психологічної культури.

З батьками або особами, які їх замінюють:

- психологічний супровід освітніх реформ;
- розвиток навичок ефективного спілкування;
- підвищення психологічної культури;

- розвиток психолого-педагогічної компетентності.

Запропонована організаційна модель передбачає цілеспрямовану діяльність зі створення безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу, забезпечення психологічного комфорту, збереження і зміцнення психічного здоров'я учнів і професійного здоров'я вчителів. Її застосування сприятиме налагодженню системної та планомірної роботи, організації чіткої взаємодії, злагодженості між учасниками освітнього процесу, своєчасному виявленню загроз для учасників освітнього процесу та їх подоланню.

Отже, комфортність перебування в закладі всіх учасників освітнього процесу, а саме: учнів, педагогів, батьків, зменшення випадків насильства та конфліктних ситуацій є одним з ключових факторів формування психологічної безпеки освітнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Мороз О. Модель. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
2. Науково-методичне забезпечення діяльності психологічної служби системи освіти в умовах децентралізації (моделі, досвід) : колективна монографія / за наук. ред. В. Г. Панок. Київ : Ніка-Центр, 2020. 152 с.
3. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : Наказ Міністерства освіти і науки від 22.05.2018 р. № 509. *Офіційний вісник України*. 2018 р. № 63. С. 69

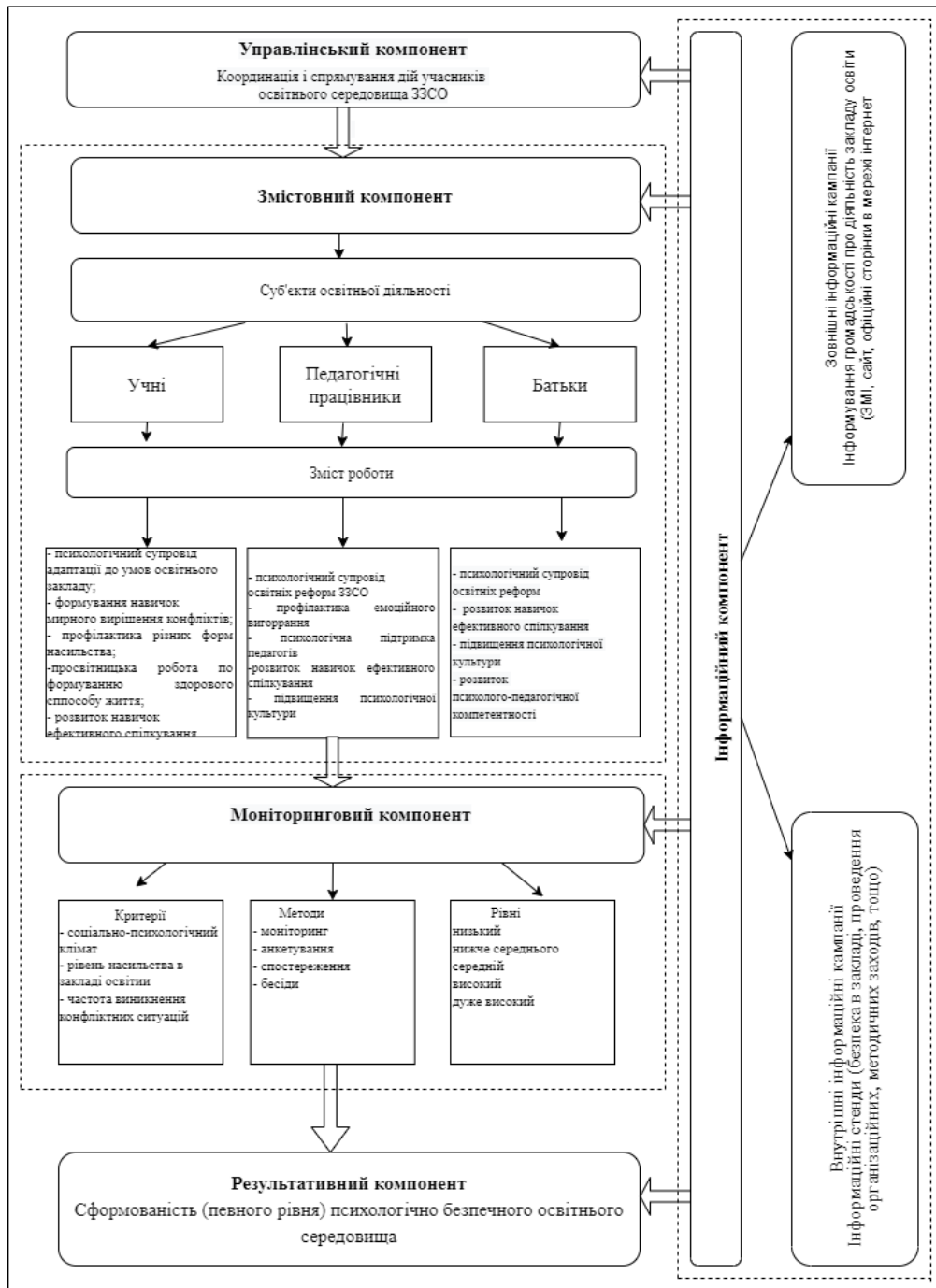

Рис. 1. Організаційна модель створення безпечного освітнього середовища ЗССО

Дегтярьова Інна Вадимівна
здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:
Пріснякова Людмила Макарівна
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ КОНФЛІКТІВ У МЕЖАХ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Важливим фактором існування і частиною нашого життя є конфлікти. Історія конфліктів, криз та боротьби представляє собою всю історію людства. З народження нас супроводжують конфліктні ситуації. Конфлікти, що відбуваються у шкільному житті, набувають особливої значущості, тому що саме під час навчання в школі припадає етап найбільш інтенсивного розвитку людини. Сучасні дослідження особливостей підліткового віку відзначають високий рівень конфліктної поведінки, як в умовах школи, так і у педагогічному процесі. Підлітки не вміють вирішувати виникаючі міжособистісні конфлікти, які часто характеризуються деструктивними тенденціями. Тому перед сучасним педагогом постає завдання конструктивної роботи, а саме своєчасної діагностики та профілактики щодо попередження та вирішення конфліктів, що становлять небезпеку для нормального функціонування навчально-виховного процесу у старшій школі.

Актуальність дослідження визначається необхідністю вивчення специфіки конфліктних ситуацій у навчальному колективі та їх педагогічної корекції.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні психологічних проблем взаємодії вчителя та учнів у конфліктній ситуації.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури, методи порівняльного аналізу та узагальнення теоретичного матеріалу.

Дослідженню сутності конфлікту, його характерних ознак, причин виникнення, типології конфліктів присвячені праці таких сучасних науковців: А. Анцупов, С. Баклановський, А. Бобро, А. Гірник, Н. Гришина, А. Ішмуратов, В. Казаков, В. Котигоренко, Г. Ложкін, М. Пірен, В. Ребкало, С. Хаджирадева. Звертаючись до праць зарубіжних фахівців, які досліджували проблему конфліктів, слід згадати праці Р. Дарендорфа, Л. Козера, Е. Мейо, Т. Парсонса, А. Турена.

Аналіз літератури засвідчив, що більшість науковців описують конфлікти в початковій та середній школі, тоді як досліджень із конфліктів у старшій школі значно менше.

Під конфліктом розуміється найбільш гострий спосіб усунення протиріч, що виникають у процесі взаємодії, що полягає в протидії суб'єктів конфлікту і звичайно супроводжується негативними емоціями [6].

Із сукупності визначень конфлікту нами було виділено його ознаки та суттєво обмежено його проблемне поле. Будь-який конфлікт, незалежно від характеру, конкретного змісту та виду, обов'язково містить у собі момент протистояння, протиборства. У контексті проблеми визначення конфліктів ця властивість може бути позначена як біполярність, що означає взаємозв'язаність і взаємопротилежність одночасно. Поряд з біполярністю, яка є носієм протиріччя, в якості обов'язкового атрибуту конфлікту виступає активність, спрямованість на подолання протиріччя. Третій критерій, виходячи з якого можна характеризувати явище конфлікту, наявність суб'єкта чи суб'єктів як носіїв конфлікту [5].

За період вивчення конфліктів було створено багато різних класифікацій (за тривалістю – короткочасні та тривалі; за характером перебігу – гострі та хронічні; за характером виникнення – стихійні та заплановані; за наслідками – конструктивні і деструктивні; за урегульованістю – керовані та некеровані; за істинністю – справжні, умовні, хибні, зміщені [4, с. 54]. За кількістю сторін конфлікти бувають внутрішньоособистісні, міжособистісні, особистісно-групові та міжгрупові. Окрім згаданих конфлікти ще розрізняють за сферою прояву конфлікту: економічні, ідеологічні, соціально-побутові та сімейно-побутові [1, с. 98].

Для загальноосвітньої школи, як будь-якого соціального інституту, характерні різноманітні конфлікти. Сам по собі педагогічний конфлікт може розглядатися як нормальне явище, «цілком природне для такого динамічного соціуму, яким є сучасна освіта» [2, с. 14]. Однак слабка конфліктологічна підготовка педагогів і керівників освітніх установ, невміння на практиці керувати шкільними конфліктами, знаходити оптимальні способи їх попередження і подолання, як правило, негативно позначаються на організації навчально-виховного процесу в школі.

Все різноманіття педагогічних конфліктів виникає в наступних основних підсистемах міжособистісних взаємин у школі: «дорослий – дорослий», «дитина – дитина», «дорослий – дитина». На наш погляд, власне педагогічними можна вважати конфлікти, що виникають у системі «дорослий – дитина», тобто між вчителем та учнем.

Конфлікти у сфері дидактичної взаємодії пов'язані, насамперед, з помилками вчителів у методиці оцінки знань і умінь дітей, маніпуляцією оцінками. Причинами невдоволення учнів виявляються і такі методичні вади в роботі вчителя на уроці як незрозуміле пояснення, безсистемне викладання, ускладнена мова, відсутність повторення, сухість піднесення матеріалу, невміння пов'язати тему з життям, зацікавити предметом та ін. Це обумовлює певну небезпеку змикання педагогічної конфліктології з дидактикою і методикою викладання. З цього ж можна зробити висновок про тісний

взаємозв'язок конфліктологічної та загальної професійної компетентності педагога [3].

Професійна відповідальність за педагогічно правильне керування конфліктними ситуаціями лежить на вчителі. Управління конфліктом - це свідомо та цілеспрямована діяльність, що здійснюється на всіх етапах виникнення, розвитку та завершення учасниками конфлікту або третьою стороною.

Завданням сучасного педагога є знання та здатність практичного застосування всіх механізмів та способів управління конфліктом, що говорить про педагогічну компетентність вчителя, складовою частиною якої є конфліктна компетентність, тобто: розуміння природи протиріч та конфліктів для людей; формування конструктивного ставлення до конфліктів в організації; володіння навичками неконфліктного спілкування у складних ситуаціях; вміння оцінювати і пояснювати проблемні ситуації, що виникають; вміння розвивати конструктивні засади виникаючих конфліктів; передбачення можливих наслідків конфліктів; конструктивне регулювання протиріч та конфліктів; наявність навичок усунення негативних наслідків конфліктів.

Таким чином, вирішення проблеми конфліктів у межах старшої школи потребує, з одного боку, внутрішнього управління - застосування технологій ефективного спілкування та раціональної поведінки у конфлікті, з іншого, зовнішнього, здібності педагога чи адміністрації школи до управління педагогічним конфліктом, показником якого є своєчасна діагностика та профілактика щодо попередження та вирішення конфліктів, що становлять небезпеку для нормального функціонування навчально-виховного процесу у старшій школі.

Список використаної літератури:

1. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология : учеб. Москва, 2004.
2. Бондаревская Е. В. Диагностика личностно-педагогической саморегуляции учителя : метод. реком. Ростов-на-Дону : РГПУ, 1996. 53 с.
3. Власенко В. В. Учителі - учні: психологія взаємних оцінних ставлень. Київ, 1995. 15 с.
4. Гірник А. М. Основи конфліктології. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 222 с.
5. Заиченко Н. У. Психология конфликта. Ч. 2. Психологические аспекты и возможности разрешения межличностных конфликтов. М. : МГУПС, 2000. 60 с.
6. Пірен М. І. Конфліктологія: підручник. Київ : МАУП, 2003. 360 с.

Іванов Дмитро Вадимович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВОЛЬОВОЇ РЕГУЛЯЦІЇ СТУДЕНТІВ

Вольовий контроль передбачає використання стратегій, спрямованих на регуляцію емоцій, мотивації та пізнання в процесах досягнення мети. Воля, згідно з Л. Корно, концептуально та функціонально відрізняється від мотивації тим, що мотивація необхідна для встановлюють цілі та вибирають відповідні стратегії для їх досягнення, воля необхідна для захисту проти відмови від цілей і служить для підтримки зусиль і наполегливості, коли присутні конкуруючі цілі. У своїй моделі Л. Корно розрізняє стратегії мотиваційного контролю, спрямовані на посилення зусиль і наполегливості, спрямованих на досягнення мети, та емоційний контроль стратегій, які застосовуються для придушення тривоги, яка може порушити продуктивність [6]. Спираючись на цю модель, Є. Макканн визначили кілька вольових стратегій, які зазвичай виникають в процесі підтримки залученості до завдання та зусиль у контексті досягнення. Ці стратегії включають: позитивні думки щодо своєї компетентності чи самоефективності (тобто підвищення самоефективності), дії, які зменшують тривогу (тобто зменшення стресу) [10; 12].

Це дає змогу усвідомити внутрішньоособистісні та міжособистісні наслідки невдачі (тобто негативні стимули). Люди, наприклад, з метою підвищення, або підтримки мотивації, можуть думати про свої цілі, минулі успіхи та стремління до успіху (підвищення самоефективності), вони можуть зосереджуватися на розчаруванні важливих інших через погану роботу (негативні стимули), або вони можуть уявляти успішну роботу як засіб для зняття тривоги (стресоредукційні дії).

У ширшому контексті мотивація досягнення в дослідженні серед студентів продемонстрували (1) вплив цілей академічних досягнень щодо використання вольових стратегій і (2) зв'язок між вольовими стратегіями та когнітивними саморегульованими стратегіями навчання або стратегіями, спрямованими на полегшення обробки матеріалу, який необхідно вивчити. Цілі досягнення розрізняють з точки зору того, як визначається компетентність (визначена завданням або нормативно визначена) і з точки зору валентності. У рамках цієї моделі цілі, спрямовані на досягнення визначеного завданням і нормативно визначеної компетентності,

представляють цілі підходу до майстерності та цілі підходу до виконання, відповідно. З іншого боку, цілі, спрямовані на визначення компетенції, визначеної завданням і нормативно, представляють цілі уникнення та цілі уникнення виконання, відповідно [7, с. 501-519].

Стосовно їх відношення до волі, Х. Бембенутті, наприклад, виявив, що цілі підходу до майстерності (тобто цілі, орієнтовані на завдання, спрямовані на те, щоб якомога більше навчитися в класі), позитивно асоціюються з використанням підвищення самоефективності. стратегії, тоді як цілі щодо уникнення виконання (тобто цілі, зосереджені на уникненні вигляду дурним у класі) негативно асоціювалися з вольовою стратегією використання негативних стимулів [2, с. 233-257]. Крім того, Дж. Тернер виявив, що вольові стратегії значною мірою корелюють із використанням когнітивних стратегій (тобто стратегії репетиції, розробки, організації та критичного мислення). Хоча було припущено, що вольові стратегії виконують роль фасилітатора щодо використання когнітивних стратегій, можуть існувати індивідуальні відмінності в загальному використанні та ефективності вольових станів. Як зазначалося, попередні дослідження свідчать про відмінності у використанні вольової стратегії на рівні мети досягнення [12].

Ці відмінності, наприклад, можуть вказувати на те, що студенти, який ставить перед собою мету оволодіти матеріалом курсу, може використовувати різні вольові стратегії, ніж студент, який підходить до курсу з метою перевершити інших. Крім того, дослідники встановили використання різноманітних вольових стратегій на рівні диспозиційної мотивації досягнення (тобто потреби в досягненні та страху невдачі) [9]. Тобто індивідуальні відмінності можуть існувати в мотивації підходу-уникнення студентів, що впливає на цілі, які студенти приймають.

Потреба досягнень і страх невдачі представляють диференціальну чутливість до відчуття гордості за успіх і сорому через невдачу, відповідно. Ці мотиви породжуються асоціацією прихильності до успіху та нейтральною реакцією на невдачу (потреба досягнення), а також презирством/покаранням у разі невдачі та нейтральною реакцією на успіх (страх невдачі) у ранньому дитинстві. Крім того, ці конструкції диспозиційного підходу, що уникають, передують прийняттю мети досягнення. Іншими словами, цілі досягнення представляють більш близьке вираження диспозиційних мотивів досягнення [7]. Таким чином, потреба в досягненні пов'язана з прагненням досягти визначеного завдання (тобто підходу до досягнення мети).

Страхи невдачі, з іншого боку, пов'язаний із прийняттям нормативно визначеного успіху (тобто метою цього підходу є ефективність), тоді як страх невдачі пов'язаний із прийняттям цілей, спрямованих на уникнення некомпетентності (тобто цілі уникнення майстерності та уникнення ефективності) у гіршому випадку, та досягнення нормативно визначеного успіху (тобто метою цього підходу є продуктивність) у найкращому варіанті. Однак на сьогоднішній день дослідження здебільшого зосереджені на досягненні цілей щодо волі; необхідні дослідження, щоб вивчити потенційні

відмінності у використанні вольової стратегії на диспозиційному рівні мотивації. Актуальність такого дослідження зумовлена вищезазначеним взаємозв'язком диспозиційної мотивації та цілей. Цілі досягнення є більш зрозумілими та гнучкими формами мотивації досягнення. Зважаючи на це, можна припустити, що зміна цілей студентів повинна бути метою заходів, спрямованих на боротьбу з дезадаптивною мотивацією в університетах. Проте експериментальні дослідження показали, що втручання, спрямовані на диспозиційну мотивацію (наприклад, страх невдачі), також є ефективними [11].

Якщо як зазначають А. Елліот і М. Чермес, цілі досягнення являють собою «конкретні прояви» диспозиційної мотивації, то зменшення страху невдачі може бути більш доцільним фокусом таких втручань [4;7]. У той час, як деякі дослідники акцентували увагу на сприятливій ролі волі щодо використання когнітивної саморегульованої стратегії навчання [8], інші поставили під сумнів погляд на волю, як безперечно адаптивне явище [5]. Вольові стратегії сприяють використанню когнітивної стратегії для індивіда, який є мотивованим, але не ефективні для індивіда, який не мотивований і спрямовує свої дії на уникнення. Існують відмінності у вольових стратегіях підвищення самоефективності, негативних стимулах і діях для зменшення стресу серед осіб, мотивованих наближенням і уникненням. Ті особи, які є мотивованими, використовують вольові стратегії більшою мірою, ніж ті, хто мотивований ухиленням. Особи, не мотивовані та уникають (тобто ті, хто сильно боїться невдачі), швидко відмовляються від виконання завдання або припиняють зусилля, коли відчувають труднощі, мотиваційні, чи будь-які інші [3].

Існує взаємозв'язок між використанням вольової стратегії та використанням когнітивної стратегії серед осіб, мотивованих підходом і уникненням. Потенціал мотивації наближення-уникнення можливо пом'якшити через зв'язок між вольовими та когнітивними стратегіями. Для більшості студентів вольова регуляція може призвести до кращої когнітивної саморегуляції, однак здатність людини до зосередженості та саморегуляції, яка відчуває страх перед невдачею, постійно обтяжується тривогою та проблемами. Ті, хто боїться невдачі, віддають перевагу завданням, які є надзвичайно легкими або надзвичайно складними (вони уникають оптимально складних завдань); тобто виконують завдання, які вимагають менш ефективного використання стратегій підвищення мотивації.

Крім того, нещодавні дослідження показують, що страх невдачі пов'язаний із меншою метакогнітивною обізнаністю або знанням про ефективно/неефективне застосування стратегій саморегуляції [1, с. 246-259]. Таким чином, серед тих, хто боїться невдачі, вольові стратегії не будуть асоціюватися з когнітивними стратегіями.

Список використаної літератури:

1. Bartels J. M. Dispositional positive and negative affect and approach-avoidance achievement motivation. *Individual Differences Research*. 2007. № 5. P. 246-259.
2. Bembenutty H. Sustaining motivation and academic goals: The role of academic delay of gratification. *Learning and Individual Differences*. 1999. № 11. P. 233-257.
3. Birney, R. C., Burdick, H., & Teevan, R. C. Fear of failure. New York: Van Nostrand-Reinhold Company. 1969.
4. Chemers M. M., Hu L. T., & Garcia, B. F. Academic self-efficacy and first-year college student performance and adjustment. *Journal of Educational Psychology*. 2001. № 93. P. 55-64.
5. Corno L. Introduction to the special issue work habits and work styles: Volition in education. *Teachers College Record*. 2004. № 106. P. 1669-1694.
6. Corno L., Kanfer R. The role of volition in learning and performance. *Review of Research in Education*. 1993. № 19. P. 301-341.
7. Elliot A. J., McGregor, H. A. A 2 x 2 achievement goal framework. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2001. № 80. P. 501-519.
8. Garcia T., McCann E. J., Turner J. E., Roska L. Modeling the mediating role of volition in the learning process. *Contemporary Educational Psychology*. 1998. № 23. P. 392-418.
9. Kuhl J. A functional-design approach to motivation and self-regulation: The dynamics of personality systems interactions. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.). *Handbook of Self-regulation*. San Diego, CA : Academic Press. 2000. P. 111-169
10. McCann E. J., Garcia T. Maintaining motivation and regulating emotion: Measuring individual differences in academic volitional strategies. *Individual Differences Research*. 1999. № 11. P. 259-279.
11. Stamps L. W. The effects of intervention techniques on children's fear of failure behavior. *The Journal of Genetic Psychology*. 1973. № 123. P. 85-97.
12. Turner J. C., Thorpe P. K., Meyer D. K. Students' reports of motivation and negative affect: A theoretical and empirical analysis. *Journal of Educational Psychology*. 1998. № 90. P. 758-771.
13. Wolter C. A. Regulation of motivation: Evaluating an underemphasized aspect of self-regulated learning. *Educational Psychologist*. 2003. № 38. P. 189-205.
14. Wolters C. A. Advancing achievement goal theory: Using goal structures and goal orientations to predict students' motivation, cognition, and achievement. *Journal of Educational Psychology*. 2004. № 96. P. 236-250.

Корсунська Вікторія Валентинівна
старший викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

Лихолат Вадим Сергійович,
здобувач вищої освіти кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

БУЛІНГ В ШКОЛІ: ОСВІТА ТА ЗАКОННІСТЬ

З розвитком суспільства за останні десятиліття педагоги помітили зростання залякування серед молоді шкільного віку. Розуміючи це, багато закладів освіти зробили пріоритетом інформування та запобігання знуцанням. Перший крок до зміни – це освіта. Учасники освітнього процесу (учні, вчителі, психологи, соціальні педагоги, батьки та інші працівники) повинні розуміти та бути навчені тому, як розпізнавати цькування, реагувати на нього та запобігати йому. Початковою стадією будь-якого знуцання є незадоволення потреб. Це приводить до розгортання конфліктної ситуації, де конфлікт може бути реальний або ілюзорний, об'єктивний або суб'єктивний, під час якого відбувається різне сприйняття сперечання між людьми, з намаганням емоційного вирішення.

Якщо ми звернемося до законодавства, то відповідно до ст. 173⁴ Кодексу України про адміністративні порушення булінг або цькування – це *«діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого»* [3].

На думку фахівців Регіонального центру БВПД¹ у Сумській області основними ознаками булінгу (цькування) є: наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), а також спостерігачі; повторюваність / систематичність діяння; наявність наслідків у вигляді психічної та/або фізичної шкоди [1].

У сучасному закладі загальної середньої освіти все більшого значення набуває проблема взаємодії учасників освітнього процесу. Це було викликано активним розвитком суспільства, зміною соціальних орієнтацій, що придушило проблему генерації, полегшило роботу учнів і вчителів, педагогів закладу між собою та адміністрації.

Питання конфліктів привертають увагу не тільки психологів та юристів, а й безпосередньо працівників закладів освіти. Так, на думку педагогічних працівників конфлікти в освітньому закладі можна поділити на прості та складні [7]. Ознаки простих конфліктів: вчитель вирішує проблему

¹ БВПД – безоплатна вторинна правова допомога

самостійно, відсутня протидія з боку учнів, здійснюються організаційні заходи щодо дотримання правил поведінки в закладі освіти, які запобігають бійкам, сваркам серед учнів тощо. Спираючись на думку педагогів складні конфлікти можна поділити на такі категорії як конфлікти діяльності, конфлікти поведінки, конфлікти комунікаційні та ін. (таблиця 1).

Таблиця 1

Виникнення конфліктів та їх причини

Конфлікти	Причини
Діяльністі	Виникають у зв'язку з виконанням учнем навчальних завдань, результатами навчання, пізнавальною діяльністю, ситуаціями, в яких учні не готові негайно виправити свої помилки. Вчитель висловлює невдоволення, учні вступають у суперечку або виявляють образ.
Поведінкові	Виникають у зв'язку з порушенням учнем правил поведінки в школі та поза нею. Вчитель відчуває розчарування та висловлює невдоволення порушенням поведінки, не пов'язаним безпосередньо з освітньою діяльністю. Частіше це грубість учнів стосовно викладачів, агресивна поведінка стосовно однолітків, поблажливість, що проявляється як протест проти низької оцінки.
Комунікаційні	Виникають у сфері емоційно-особистісних стосунків між учнями та викладачами. Вони є найдовшими та найбільш руйнівними. Виникають на основі ворожих стосунків у результаті постійних попередніх конфліктних дій чи поведінки. Створюють взаємне упереджене сприйняття між вчителем та учнем.
Мотиваційні	Виникають між викладачами та учнями щодо ставлення учнів до навчання. Іноді вони збільшуються, що призводить до взаємної неповаги між викладачами та учнями, сперечання і навіть сварок.
Організаційні	Конфлікти, пов'язані з поганою організацією освітнього процесу в школі. Йдеться про чотири конфліктні періоди, які учні долають у процесі навчання. <i>Перший період:</i> відбувається у ході адаптації до нових умов навчання. Першокласник проходить непростий етап у своєму житті, коли основна діяльність змінюється з гри на навчання, з'являються нові вимоги та обов'язки. Відбувається зміна соціального статусу. <i>Другий період:</i> відбувається перехід від початкової школи до середньої ланки, дитина дорослішає, відбувається знайомство з вчителями-предметниками. У цей час дитина опиняється на межі нового конфліктного періоду через перехід до 5 класу. Вчителі-предметники найбільш вимогливі. Дитині потрібно вивчати нові дисципліни з більш поглибленим вивченням матеріалу. <i>Третій період:</i> відбуваються під час переходу до старшої школи. Тобто діти бажають продовжити навчання в школі, а їм відмовляють через погану успішність або відбувається конфлікт інтересів з батьками. Тому 9 клас стає для них тією межею, за якою вони змушені починати доросле життя. <i>Четвертий період:</i> конфлікти пов'язані з закінченням школи, вибором майбутньої професії, складанням зовнішнього незалежного оцінювання та конкурсних іспитів до вишів (в залежності від обраної спеціальності), початком особистого та інтимного життя. Цей період часто супроводжується невдачами, нервовими зривами, проявом агресії та іншими проблемами.

Міжособистісні Конфлікти виникають у ході взаємодії між учнями та однолітками, вчителями та учнями, між колегами, вчителями та батьками, вчителями та адміністрацією закладу. Причини суб'єктивні. Найпоширенішими серед учнів є лідерські конфлікти, в яких відбувається боротьба між 2-3 лідерами та їх групами за першість у класі. Кожен з них будує свою ієрархію. Групи хлопців і дівчат часто конфліктують у середніх класах. Може виникнути конфлікт між 3-4 підлітками класу, одним учнем і класом. Конфлікти вчителя та учня можуть бути мотиваційними, особистісними та моральними. Не завжди вчителі звертають увагу на цей аспект своїх стосунків з дітьми: можуть порушити дане їм слово, розкрити дитячі таємниці, що викликає недовіру до вчителя. Конфлікти між вчителями викликаються як виробничими, так і приватними, особистісними чинниками. Між вчителями початкової, середньої та старшої шкіл часто виникає поширений конфлікт. У взаємодії «учитель-адміністратор» школи (директор, заступник директора) виникають переважно проблеми підпорядкування. Останнім часом задекларовані конфлікти, пов'язані із впровадженням педагогічних інновацій. Знання психологічної природи, структури та динаміки, ефективних способів вирішення конфліктів допомагає уникнути та запобігати конфліктам.

До законодавства України внесені певні зміни стосовно булінгу. Так, на думку фахівців Мережі правового розвитку є важливим внесення змін до Закону України «Про освіту», де визначено не тільки поняття «булінгу», а також його типові ознаки та механізм протидії цьому явищу: *«покладання на засновника закладу освіти здійснення контролю за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу; на керівника закладу освіти – затвердження та оприлюднення плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу, розгляд заяв про випадки булінгу від здобувачів освіти, їх батьків, законних представників, інших осіб та видання рішення про проведення розслідування»* [4].

Крім того, фахівці зазначають, що кожна протиправна дія повинна нести відповідальність за її скоєння. Тому є важливим внесення змін Законом України «Про внесення змін до деяких актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» до ст. 173⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення відповідно до якого встановлюється відповідальність за булінг *«накладення штрафу або громадські роботи»* в залежності від обставин [3].

Освітні організації також зобов'язані надавати відкритий доступ до своїх вебсайтів щодо правил навчання учнів, планів заходів щодо запобігання та протидії зловживанням, порядку подання та розгляду скарг учнів та їх батьків щодо випадків залякування. Крім того, освітній омбудсмен має право перевіряти заяви про зловживання в навчальному закладі, повноту та своєчасність заходів щодо реагування на такі випадки з боку педагогічних, науково-педагогічних, науково-дослідних працівників, керівництва та засновника закладу освіти; отримувати інформацію від центрального органу

виконавчої влади з питань освіти і науки про загальну кількість випадків зловживань у закладах освіти за визначений період.

Будь-хто, хто стикається зі знущаннями в школі, знайде таку пораду, як «не турбуйтеся про це». Знущання у школі – це те, що позбавляє впевненості, пригнічує, ізолює, змушує почуватися безсилим. Цькування починається із вказівки на відмінності, а потім висміювання їх. Когось можуть ненавидіти за те, що в нього інша зовнішність (нижче-вище, товще-худіше тощо), є якісь проблеми (наприклад, дефект мовлення, проблеми з рухливістю, труднощі в навчанні), інакше одягається, не носить модних гаджетів тощо. Іноді таке глузування є досить поверхневою проблемою («У вас старий телефон, ви не можете дозволити собі нову модель») та починає викликати у жертви величезний сором. Наприклад, переслідувана дитина походить із сім'ї з проблемою бідності, інвалідності, залежності від алкоголізму. Нападники сміятимуться лише над телефоном так званої жертви, а для неї це величезна ганьба в багатьох питаннях: «Як же упоратися з ненавистю у школі, якщо я не контролюю своє життя? Як реагувати на розпалювання ненависті, коли я самотня, позбавлена батьківської підтримки, відчуваюся неповноцінною і не сподіваюся виправити ситуацію?»

Тому важливим моментом є відповідальність як особистісна, так й колективна. З точки зору законодавства, відповідальність може бути цивільна, адміністративна та кримінальна. Відносини, що відбуваються в освітньому закладі, можна віднести до цивільної відповідальності, тому що вона полягає у захисті честі, гідності та відшкодуванні моральної шкоди.

Що ж стосується адміністративної відповідальності за вчинення булінгу, то вона тягне за собою накладення штрафу *«від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин»* [3], про що ми говорили вище.

Однак, за скоєння правопорушення особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності з 16 років, якщо в її діях є ознаки складу злочину. У випадках скоєння злочину, умисне вбивство, кримінальна відповідальність настає з 14 років. З такою категорією осіб працюють не тільки представники правоохоронних органів, а й психіатри, які встановлюють причини скоєння злочину, психічний стан, що істотно впливає на здатність усвідомлювати значущість своїх дій тощо.

У разі виявлення залякування (ушкодження) з боку педагогічних та інших працівників закладу освіти: слід вжити невідкладних заходів щодо припинення небезпечного впливу; у разі потреби викликати швидку допомогу для надання долікарської та невідкладної медичної допомоги; за необхідністю звертатися до територіальних органів (підрозділів) Національної поліції України; повідомити керівника освітньої організації та одного з батьків чи інших законних представників неповнолітнього або учасника булінгу (цькування).

Перше і найважливіше правило, про яке всі повинні знати, не тримати це в таємниці. Необхідно навчити дитину розказувати про такі випадки

друзям, знайомим чи родичам, та не соромитися. У вирішенні складної ситуації в школі може допомогти людина, яка до цього не має ніякого відношення: тренер у позашкільній секції або репетитор, який спілкується позаурочний час. Ми вже говорили, що нападнику легко знайти жертву знущань, бо треба відрізнятись від інших. Тому вони можуть перекласти відповідальність на жертву, щоб та відчувала провину за дії та звинувачувала себе.

Дітей слід навчити певним правилам: якщо цькування в школі є словесним чи фізичним, слід йти до директора чи завуча і розказати все докладно, повідомити батьків; якщо у школі є психолог, можна впевнено звернутися до нього, щоб повернути впевненість у собі і зрозуміти, як діяти; якщо хтось отруївся, слід негайно звернутися до дорослих: вчителя, старших друзів, родичів, батьків тощо. Кожен потребує підтримки та допомоги, але у жодному разі не слід приєднуватись до групи, що цькує та висміює. Всі потребують захисту, особливо діти.

Деякі діти тремтять, щоб вловити увагу оточення, а відчуття переваги над іншими задовольняє їх. Крім того, напад на когось захищає їх від залякування. Іноді ці діти дуже імпульсивні, не контролюють свій гнів. Прояв агресивної поведінки є серйозною проблемою для дитини. Залякування і покарання не спрацьовують. Дитина, яка проявляє агресію, зазвичай відсторонена від почуттів іншої дитини. Агресивна поведінка та насильство можуть свідчити про емоційні проблеми та поведінкові розлади дитини.

Висновок. Світ не стоїть на місці, змінюються все щодня. Новий день, нові знання і чудове майбутнє. Потрібно лише змінювати методи викладання та поступатися компромісу, а згодом налагоджувати партнерські стосунки. Також, слід звернути увагу на навчання взаємоповаги та ввічливості не забуваючи при цьому формулу «як до себе, так і до учнів». В сучасному світі розвиток залежить від двох сторін, їх вибору, що краще зробити та для кого. Тому вплив на освітній процес, профілактику та запобігання булінгу залежить від вибору кожного з учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Булінг: види, відповідальність, протидія. *Юридична газета online*. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/buling-vidi-vidpovidalnist-protidiya.html> (дата звернення: 25.01.2022)
2. Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби: метод. рек. / авт.-упор.: В. М. Горленко, В. Д. Острова, Н. В. Сосновенко, І. І. Ткачук ; за заг. ред. В. Г. Панка. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 106 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10?find=1&text=%D1%86%D1%8C%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F#w1_1 (дата звернення: 25.01.2022)

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?find=1&text=%D1%86%D1%8C%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F#w1_1 (дата звернення: 05.02.2022)

5. Порядок подання та розгляду дотримання конфідейційності заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі. URL: <http://medmar.com.ua/images/001-buling.pdf> (дата звернення: 15.01.2022)

6. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід : методичний посібник / В. Л. Андрєєнкова, В. О. Мельничук, О. А. Калашник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.

7. Федоряцька О. В. Основні типи конфліктів у школі, причини їх виникнення та способи подолання : випускна творча робота. Дніпропетровськ, 2012. URL: <https://shag.com.ua/vipuskna-tvorcha-robota.html> (дата звернення: 18.01.2022)

Крашеніннікова Тетяна Валеріївна
*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики
Дніпровського гуманітарного університету*

МОВНА АГРЕСІЯ: ВИДИ, МОВНІ ОЗНАКИ, СПОСОБИ ЗАХИСТУ

Усне мовлення мовця має бути чітким та зрозумілим. У випадку розбалансування в системі комунікації може виникнути дискомфорт під час спілкування, те, що в науковій практиці кваліфікують як *мовний конфлікт*. Виокремити це явище варто через те, що в самій природі спілкування закладена конфліктність.

Повне або *часткове* незрозуміння адресатом адресанта прийнято називати *комунікативною невдачею* (Є. Земська, О. Єрмакова, С. Ільєнко та ін.). Сама по собі комунікативна невдача не провокує конфронтації, але мовний конфлікт, який не долається, може набути властивостей міжособистісного конфлікту. Детонаторами конфлікту є емоції, які виявляються не лише за допомогою міміки, але й мовних складових. Навіть припущення одного з учасників діалогу, що його особу сприймають неадекватно, є тим дзеркалом, з якого виростає мовний конфлікт. Наслідком цього є **мовна агресія** – це насильницьке нав'язування етносу нерідної мови як засобу комунікації, освіти, науки, культури тощо [1, с. 14]. Саме вона доводить людину до стадії комунікативного шоку (усвідомлення несумісності в нормах і традиціях спілкування етносів, яке виникає в умовах безпосередньої міжкультурної комунікації і супроводжується неадекватною інтерпретацією або прямим відторгненням комунікативного явища представником гостьової національної лінгвокультурної спільноти з позицій власної комунікативної культури) [1, с. 187].

Вивчення мовної поведінки як категорії соціолінгвістики постає у різних масштабах – *індивідуальному, колективному, національному, державному* – і передбачає такі повноцінні взаємопов'язані об'єкти дослідження: мовна поведінка особистості (індивіда); мовна поведінка соціальної чи стратифікаційної (вікової, за місцем проживання, рівнем освіти, місцем роботи) групи; мовна поведінка етнічної та етномовної спільноти; мовна поведінка політичної нації як основи державного організму. Контекстом для цих досліджень є мовна ситуація і мовна політика в державі [4].

У сучасних лінгвістичних гетерогенних суспільствах мова постійно політизується. Механізмів, які б захищали мови меншин, що виникли через еміграцію, немає. У Австралії, обох Америках, Новій Зеландії, Європі (Центральній та Східній) мовна розмаїтість тепер є не лише терпимою, а в деяких випадках ще й бажаною. Хоча мова продовжує бути майданчиком постійної боротьби в багатомовних країнах по всьому світу, а особливо там, де мовні меншини сконцентровані територіально. Ще у 1970-ті роки Організація Об'єднаних Націй визнала серед своїх стратегічних завдань сприяння національній культурі, щоб зберегти ідентичність народів і підтвердити автентичність їх розвитку. І тут варто згадати висловлення соціолінгвіста і вченого Макса Вайнрайха: «Мова – це діалект, у якого є армія і флот».

Мовні конфлікти в багатьох поліетнічних країнах можуть суттєво дестабілізувати політичну і соціально-економічну ситуацію, і навіть поставити питання про перегляд державних кордонів (Україна, Канада, Іспанія тощо). У таких конфліктах, на думку Т. Ковальової, необхідно розрізняти *причину і привід*. Причиною мовних зіткнень є переважно зіткнення ментальностей. Кожне слово чи вислів має притаманне лише його мові семантичне коло, смислове і ціннісне. Якщо смислові відмінності здебільшого сприймаються, то ціннісні часто випадають із контексту сприймання. Це призводить до неповного чи неправильного розуміння, до ворожості й сутичок. Часто причиною мовного конфлікту є політика *глотофагії* – витіснення мови меншини мовою групи, що домінує, перехід від багатомовності до одномовності, тобто мовна асиміляція. Мовні конфлікти глотофагічного типу поширюються на емігрантів у чужій країні, є типовим для територій усередині країни, де проходять мовні кордони. Чим більше держава намагається не помічати мовні проблеми, тим більше на них зосереджується меншина. Мова стає символом самотності, і будь-яка неповага до мови з боку держави породжує конфлікт, який населення визнає як мовний (Франція – стан каталонської мови; Україна (Донбас, Крим, війна) – стан російської мови) [2; 5].

У нашій країні з 2003 року вивчають конфліктні ситуації на українському просторі, що пов'язані з проблемами відновлення історичної справедливості. Україна багато років була толерантною до жителів різних національностей, але останнім часом громадяни України найбільше побоюються етноконфліктів. Анексія Криму показала, що в сучасному світі

вже складно займати невизначену, аморфну позицію, бо вона провокує сусідів на свої думки щодо майбутніх відносин. Важливим позитивним чинником розв'язання етноконфліктних ситуацій в Україні є позитивна налаштованість усіх етнополітичних суб'єктів на компромісну форму залагодження міжетнічних протиріч, близькість цінних позицій носіїв цих протиріч і відсутність глибоко міжцивілізаційного розколу серед населення при одночасній наявності політичних цивілізаційних відмінностей. Военні дії на території України повноцінно показали суть мовної агресії доволі розкрито.

Етнічність нагадує про себе у трьох проявах: через протиріччя, яке виникатиме між уніфікацією мови «інформаційних кодів» та етнічною (мовною) самоідентифікацією індивідів; між різними типами систем цінностей (особливо соціальні нерівності); особи, які неспроможні адаптуватися до нових виробничо-інформаційних зв'язків.

На українському просторі виділяють такі **види мовних конфліктів**: *політичний конфлікт під мовними гаслами*; *конфлікт розуміння* (порушення комунікації); *конфлікт інтересів та цінностей мовних спільнот, що перебувають у ситуації контакту*; *конфлікт ідентичностей* (мова як символ «свій/чужий»). Ю.Куц розглядає конфлікти у сфері мовних відносин як один із аспектів етнонаціональних конфліктів [3].

У світовій науці маємо окремі спроби аналізу причин виникнення «мовних конфліктів як етнічної ідентичності» і, відповідно, їх впливу на актуалізацію етнічної ідентичності, яку здійснювали А. Белік, Дж. Де-Вос, І. Кон, В. Малахов та інші. Слід зазначити, що у сучасній суспільній свідомості поняття «мовний конфлікт» розуміється як «народ – мова». Якщо у пошукову систему в Інтернеті поставити словосполучення «мовний конфлікт», то саме у цьому значенні воно буде фігурувати у чисельних текстах (бодай для України). Однак міжмовний простір не є гомогенним (однорідним).

Науковці виділяють кілька **рівнів міжмовного конфліктування**, зокрема: *мегарівень* – рівень світового мовного процесу: на цьому рівні всім іншим мовам народів світу протистоїть англійська як найбільш впливова, домінуюча у міжнародному спілкуванні і така, що потроху витискає інші національні мови з певних сфер функціонування, зокрема, мова Інтернету – англійська; *макрорівень* – рівень мовних регіонів (ареалів) та окремих держав: на цьому рівні регіональні мови-макропосередники протистоять іншим національним мовам, зокрема в Україні міжмовний макроконфлікт характеризує стосунки між українською та російською мовами; *мезорівень* – рівень соціальних прошарків, класів та малих груп; *мікрорівень* – рівень взаємодії індивідів (мовних особистостей); *інтрорівень* – внутрішньо особистісний рівень взаємодії мов у свідомості неодномовної особи (наприклад, російсько-український білінгвізм для нашого регіону).

Мовні етноконфлікти, на думку українських дослідників, виконують низку **функцій**: а) маскувати позамовне зіткнення (руйнівний аспект), наприклад, регіональний перерозподіл впливу може відбуватися під гаслами мовного конфлікту – «відновлення мовної справедливості». В цьому випадку

відповідні угруповання або користуються ситуацією, яка склалася, або навіть загострюють її відповідними засобами, наприклад, питання «російської мови» в Україні; б) відігравати й позитивну роль, формуючи нову структуру відносин, наприклад, зростання національної свідомості української нації через підвищення статусу мови.

Розв'язання будь-якого конфлікту може відбуватися у такі *способи*: досягненням компромісу на основі урахування балансу інтересів чи поступок однієї зі сторін конфлікту; перемогою (іноді тимчасовою) однієї зі сторін; виникненням нового якісного стану внаслідок розв'язання конфлікту.

Своєрідність української ситуації мовного конфлікту полягає в тому, що в країні немає жодної національно-мовної групи, яка б вважала сучасний стан функціонування власної мови бодай частково задовільним. У зв'язку з цим, перед українським суспільством стоїть завдання випрацювати двоступеневий план розв'язання соціомовного конфлікту. Необхідно, по-перше, поетапно гармонізувати соціомовне життя, врахувавши баланс інтересів різних груп, забезпечивши реальні умови вільного розвитку мовної освіти та задовольнивши інші мовні потреби певних груп; по-друге, реалізовувати концепцію мовного розвитку країни (українська мова як державна). Гармонізація суспільства полягає не в усуненні мовних конфліктів, а у відпрацюванні механізмів ненасильницького подолання конкретних мовних конфліктів будь-якого рівня.

Види мовного конфлікту: *інтерперсональний конфлікт*, який є формою вияву протиріч у ситуації безпосередньої взаємодії опонентів через протилежно обрані ними цілі, через усвідомлені або неусвідомлені дії; **міжособистісний конфлікт** включає внутрішні (духовні, особистісні, біологічні) та зовнішні (соціальні) чинники (їх діалектична взаємодія визначає природу людини та способи її поведінки).

Існують чітко виписані моделі завершення мовного конфлікту: *переможець – переможений; переможець – переможець; переможений – переможений.*

Комунікативний конфлікт – це результат особливого типу спілкування, це особливий стан комунікативного акту, це результат особливої мовної поведінки. Причина його виникнення: суперечності комунікативних цілей або комунікативних ролей адресанта й адресата.

На думку психолінгвіста К.Ф Седова, комунікативний конфлікт є мовним зіткненням, що ґрунтується на агресії, вираженій мовними засобами. Лінгвіст В. Третьякова пов'язує зміст комунікативного конфлікту з насильством (тип дії або поведінки суб'єктів, за якою інші суб'єкти піддаються фізичному або вербальному тиску). Поняття «насильство» співвідноситься з поняттям «агресія», яка характеризує будь-яку наполегливу, нав'язливу й атакуючу поведінку. Метою мовленнєвої агресії є: а) вербальна дискримінація – вираження в мові своєї відмінності і переваги за расовими, національними, моральними або іншими ознаками; б) вербальна дискредитація – підривання авторитету, применшення значення кого-небудь,

підривання довіри; в) вербальна інсинуація – створення підстав негативного сприйняття соціального іміджу кого-небудь.

Мова є універсальним засобом спілкування, накопичення і передання інформації, навчання, виховання та формування духовного світу. Культура спілкування нерозривно пов'язана як із внутрішньою культурою людини, так і з культурою її поведінки. Вона включає в себе і способи людської взаємодії, і емоційного ставлення людини до інших людей та навколишніх явищ, і виражальні способи спілкування, і культуру мовлення, і вміння правильно поводитися в різних ситуаціях.

Список використаної літератури:

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра, 2007. 205 с.
2. Ковальова Т.В. Мовні конфлікти як об'єкт державного регулювання. *Теорія та практика державного управління*. Вип.1 (28). URL: 15.pdf - STDU Viewer*Free for non-commerdal.use (дата звернення: 22.12.2021)
3. Куц Ю. Етнополітичні державні процеси в Україні: управлінський аспект : монографія. Харків : «Магістр», 2002. 204 с.
4. Михальчук О. «Мовна поведінка» як категорія української соціолінгвістики. *Мова і суспільство*. 2014. Вип.5. С. 28-39.
5. Музика О. Психологічні механізми конфліктів в умовах цілісно-мовленнєвої взаємодії. *Мовні конфлікти і гармонізація суспільства* : матеріали наук. конференції, м. Київ, 28-29 травня 2001 р. Київ : Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 2002. 222 с.

Лаврик Наталія Вікторівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАЦІЙНИХ НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Роль університету у підготовці випускників у різних галузях для задоволення потреб ринку зосереджується не лише на академічних досягненнях, а й на загальних навичках або «м'яких навичках», необхідних для конкуренції на світовому ринку. Крім того, зараз роботодавці надають

великого значення загальним навичкам і особистості при виборі своїх майбутніх працівників. Комунікативні навички є компонентами загальних навичок, які були визначені як центр уваги в університетах [2]. Навички спілкування важливі особливо під час процесу пошуку роботи. Випускника перевірятимуть на комунікабельність під час співбесіди. Тому університети мають забезпечити здобувачів вищої освіти здатністю чітко та ефективно спілкуватися.

Загалом комунікацію можна визначити як процес обміну інформацією від особи, яка надає інформацію за допомогою вербальних і невербальних методів, до особи, яка отримує інформацію. Найпоширенішим методом спілкування є вербальний, з використанням певної мови, де є двосторонній процес із зворотним зв'язком отримання повідомлення. Спілкування також передбачає обмін ідеями, думками та інформацією з певною метою. Крім усного спілкування, обмін інформацією також може здійснюватися за допомогою символів або знаків.

Комунікація також визначається як обмін і надання сенсу, що відбувається одночасно через символічну взаємодію [7]. Вважається, що спілкування починається, коли повідомлення або інформація передається від відправника до одержувача через інструмент або канал, а потім одержувач дає зворотній зв'язок [8]. Виходячи з цих визначень, елементи комунікації включають особу, яка надає інформацію, інформацію та зворотній зв'язок одержувача, а повторення цих процесів створює розвиток знань.

У дослідження комунікативних навичок серед здобувачів вищої освіти виявлено, що позитивне комунікаційне середовище дає можливість здобувачам вищої освіти навчитися спілкуватися і, таким чином, мати кращі навички спілкування. Тому здобувачам вищої освіти потрібно давати можливість спілкуватися, щоб бути краще підготовленими для ринку праці після навчання. Комунікація ефективніша, якщо одержувач (інформації) може зрозуміти та відпрацювати навички. Крім того, спілкування буде більш значущим, якщо під час процесу спілкування будуть враховані фізичні, духовні та соціальні фактори.

Будучи здобувачам вищої освіти, який готується розпочати професійну реалізацію, він або вона повинні скористатися можливістю в будь-якій діяльності, яка розвиває навички спілкування в більш широкому та повному аспекті, щоб навички спілкування можна було повністю розвинути. Здобувачі вищої освіти повинні докласти зусиль, щоб розвинути свої комунікативні навички, щоб мати змогу досягти успіху в обраній професії. Існує багато типів комунікативних навичок, але, як правило, це навички усного та письмового мовлення. Науковці виділяють три типи комунікації: міжособистісна комунікація, управлінська комунікація (спілкування в групі) та публічна комунікація (мовлення). Процес комунікації зазвичай складається з чотирьох елементів: мовця, одержувача, каналу зв'язку та зворотного зв'язку. Деякі дослідники визначили комунікацію як вербальну комунікацію, письмову

комунікацію, невербальну комунікацію, слухання та надання зворотного зв'язку [5].

У той же час пропонується розглядати комунікацію як невербальні навички, надання зворотного зв'язку, представлення ідей усно та письмово, проведення презентацій і переговорів для досягнення мети та отримання підтримки/згоди. У нашому глобалізованому світі здобувачам вищої освіти необхідно оволодіти навичками спілкування в різних сферах культурних контекстах. Х. Харлак наголошує на необхідності, щоб здобувачі вищої освіти залучалися до діяльності, яка може розвивати їхні комунікативні навички, починаючи з першого року навчання в університеті.

Отже, університети повинні забезпечувати набагато більше заходів для розвитку комунікативних навичок студентів, щоб відповідати викликам глобалізованого світу. Тому метою цього дослідження було дослідити рівень комунікативних навичок (усних, письмових і соціальних навичок) серед студентів місцевих університетів [3, с. 71 – 76].

Вербальні комунікативні навички можна розвивати за допомогою таких заходів, як презентації, відкриті дискусії в групі. Крім того, навички вербальної комунікації також можна відпрацьовувати поза аудиторією за допомогою співбесід. Вербальна комунікація потребує одночасної роботи двох сторін, коли одна викладає свої ідеї, інша має слухати та давати зворотній зв'язок. Навички слухання можна представити як прояв інтересу та уваги до сказаного, хоча це не обов'язково демонструє згоду. Здобувачі вищої освіти повинні продемонструвати готовність слухати та приділяти увагу, поки інші люди говорять та виступають з презентаціями. Завдяки цьому вони зможуть запам'ятати те, що було представлено, визначити ключові питання та надати значення представленому. Слухач також повинен уміти оцінити думки та почуття того, хто дає інформацію.

Навички письмового спілкування може бути розвинений під час виконання письмових завдань і доповідей за академічною програмою в університеті. Хороші навички письмового спілкування вимірюються чіткістю письма, конструктивністю аргументів, використанням простих і зрозумілих речень і написанням з використанням академічного стилю письма. Письмове повідомлення також стосувалося двох сторони, при цьому одержувач надсилає зворотній зв'язок, але вони не обов'язково повинні спілкуватися одночасно.

Письмовий зворотній зв'язок можна виміряти через здатність перекласти ідею та надати значення через письмову роботу.

Третім конструктом комунікативних навичок є соціальна комунікація. Є чотири підконструкції соціальної комунікації, а саме: ведення переговорів, мова, культура та ввічливість. Це можна практикувати під час групового обговорення чи групового проекту або. Здобувачі вищої освіти повинні обговорити та узгодити зі всіма учасниками хід проекту. Інша навичка, яка є важливою для вміння спілкуватися, це вміти ініціювати дискусію, вміти сприймати критику, співпрацювати та вміти робити стислі висновки з дискусій. Соціальна комунікація також передбачає міжособистісне

спілкування, яке є здатністю спілкуватися віч-на-віч. Цей вид спілкування передбачає здатність співпрацювати та вести переговори з людьми різного походження [3].

Комунікативні навички слід культивувати на кожному курсі, і викладачі повинні відігравати більш значущу роль у цьому процесі. Викладачі повинні давати конструктивний відгук про презентації та спілкування здобувачам вищої освіти навички, де це можливо. З іншого боку, здобувачі вищої освіти повинні брати активну участь у будь-якій діяльності, яка розвиває їхні навички спілкування.

Позитивне середовище для спілкування дає здобувачам вищої освіти можливість практикувати свої навички спілкування та участі в активному навчанні. З огляду на це, викладачі повинні створювати якомога більше навчальних заходів, щоб стимулювати надати здобувачам вищої освіти можливість практикувати та розвивати свої комунікативні навички.

Здобувачі вищої освіти не тільки розвивають свої комунікативні навички через обговорення та презентації на парах, але й знайомляться з ситуаціями спілкування в реальному світі. Тому навчальний процес має бути вдосконалено, щоб допомогти нашим студентам університету розвивати та вдосконалювати свої комунікативні навички, що є важливими для їх майбутнього розвитку кар'єри.

Список використаної літератури:

1. Cleland J., Foster K., Moffat, M. Undergraduate students attitudes to communication skills learning differ depending on year of study and gender. *Medical Teacher*. 2005. № 27 (3). P. 246-251.
2. Kementerian Pengajian Tinggi Malaysia. *Modul Pembangunan Kemahiran Insaniah (Soft Skills) untuk Institusi Pengajian Tinggi Malaysia*. Penerbit Universiti Putra Malaysia, 2006.
3. Harlak H., Gemalmaz A., Gurel F. S., Dereboy C., Ertekin K. Communication skills training: Effects on attitudes toward communication skills and empathic tendency. *Education for Health: Change in Learning and Practice*. 2008. № 21 (2). P. 76.
4. Ihmeideh F. M., Ahmad A., Al-Dababneh K. A. Attitude toward communication skills among students' teachers' in Jordanian Public Universities. *Australian Journal of Teacher Education*. 2010. № 35. P. 1-11.
5. Nur'ashiqin Najmuddin. Instrumen kemahiran generik pelajar pra-universiti berasaskan penilaian oleh pensyarah. Tesis yang tidak diterbitkan, Doktor Falsafah, Fakulti Pendidikan, Universiti Kebangsaan Malaysia. 2010.
6. Rodiah Idris. Pemeriksaan Ciri-ciri Psikometrik dan Pembentukan Penanda Aras Pentadbiran Kemahiran Genarik. Tesis yang tidak diterbitkan, Doktor Falsafah, Fakulti Pendidikan, Universiti Kebangsaan Malaysia. 2010.
7. Seiler W. J., Beall M. L. *Communication: Making connections* (6th. ed). Boston : Allyn & Bacon. 2005.

8. Sulaiman Masri. Media dan Komunikasi dalam Bahasa Melayu. Malaysia : Fajar Bakti. 1997.

Леонова Ліана Романівна

*здобувачка магістратури кафедри психології
Вищого навчального приватного закладу
«Дніпровський гуманітарний університет»*

Науковий керівник:

Корсунська Вікторія Валентинівна
*старший викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету*

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ, ЩО МОЖЕ
СТАТИ ОДНІЄЮ ІЗ СТОРІН БУЛІНГУ**

Проблема насильства у закладах освіти була і залишається актуальною для системи освіти як України, так і інших країн.

За останні роки наша держава зробила великий прорив у правовому регулюванні даної проблеми, закріпивши визначення булінгу у законодавстві та встановивши відповідальність за нього.

У кожному закладі освіти все частіше підіймають тему булінгу під час профілактичних бесід, виховних годин, батьківських зборів.

Майже до кожного закладу середньої освіти приходять представники правоохоронних сфер, які роз'яснюють молодшому поколінню що таке юридична відповідальність, як вона поширюється на булерів, а також способи захисту від насильства у закладі освіти.

Тобто просвітницька робота здійснюється максимально широко, і дійсно, ситуація з питання протидії булінгу в освітніх закладах суттєво покращилась, порівняно з минулими роками.

Але ми все одно чуємо про величезну кількість випадків жорстокості у закладах освіти. Більш того, на сьогодні найпоширенішими є випадки насильства в онлайн просторі. Тобто булінг вийшов на новий рівень, що дало йому можливість залишатися безкарним і більш жорстоким. Тоді якими ж заходами ми можемо змінити ситуацію? Вбачаючи, що правове регулювання може лише на час стримати булінг, але не вирішить саму проблему, ми маємо звернути увагу саме у корінь булінгу. Що є першоджерелом насильства у закладах освіти? Невже девіантна поведінка з'являється у дитини лише у школі?

Для того, щоб розібратися у цьому питанні потрібно зануритись у життя дитини з самого народження. Уявімо народження дитини: малюк прийшов у цей світ, він чистий, щирий, сонячний, він не знає, що таке жорстокість,

ненависть, агресія. Він побачив свою маму, і він щасливий. Коли малюк починає своє життя, він є чистим аркушем, на якому його оточення починає, немов фарбами, малювати картину його світосприйняття.

У ідеальній картині батьки дитини оберігають його психічне здоров'я, оточують його любов'ю і турботою, закладають у нього певні моральні норми поведінки у суспільстві. Дитина, яка виховується у любові та повному прийнятті батьками має більше шансів не мати у майбутньому психологічних проблем. Така дитина приймає світ навколо себе і світ приймає її.

Але що ми можемо побачити у неідеальній картині?

Якою буде світосприйняття дитини, у якої батьки не проявляють до неї любові, поваги, турботи? Що буде з дитиною, у якої вдома нормальними є агресія, скандали, неконтрольовані негативні емоції та байдужість?

Кожна дитина є віддзеркаленням тієї атмосфери, якою її оточили її батьки. Тому, говорячи про проблему насильства у закладах освіти, ми маємо перш за все розуміти, що корінь проблеми криється не у закладі освіти, а вдома.

На жаль, наш час характеризується прихованою байдужістю та високими вимогами батьківської спільноти. Коли дитина стикається з проблемою булінгу у закладі освіти, батьки починають звинувачувати вчителів, керівництво, інших дітей, їх батьків – кого завгодно, лише не себе. А має бути питання до себе «Що я зробив не правильно у вихованні своєї дитини, що вона стала жертвою булінгу/кривдником?».

При чому це питання має звучати реально в обидвох випадках. Адже поведінка як булера, так і жертви є девіантною. Просто у першому випадку це яскраво виражене через прояви агресії, але жертва булінгу так само має певні провокативні ознаки, але вони є більш прихованими. Жертва булінгу, у більшості випадків, характеризується низькою самооцінкою, прийняттям статусу жертви та насильницьких дій стосовно неї. Така дитина нормально відноситься до того, що її цькують і вважає це у порядку речей, часто, навіть вважає, що заслуговує на таке відношення. Цій дитині не прищепили відчуття власної цінності й гідності, тому вона байдуже належати до спроб порушення її прав на недоторканість та гідність.

Враховуючи психологічні ознаки як булерів, так і жертв насильства, можемо зробити висновок, що найефективнішим превентивним методом впливу є лише робота безпосередньо батьків дитини. Світ дитини починається саме з них. Не потрібно бути байдужими до своєї дитини. Від того, як батьки покажуть цей світ дитині, залежить її майбутнє не лише у закладі освіти

Ніколаєва Ольга Юріївна
здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:
Агарков Олег Анатолійович
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Концепція психологічного благополуччя знаходиться в стані постійної трансформації. Деякі дослідники зв'язують психологічне благополуччя з реалізацією життєвого потенціалу та щастя, тоді як інші асоціюють благополуччя з особистим досвідом індивіда, або з результатами досягнень, а також із досягненням цілей, та у зв'язку із задоволення від діяльності. На думку С. Ріфф, психологічне благополуччя співвідноситься зі ступенем, в якому люди відчують, що вони мають значущий контроль над своїм життям і своєю діяльністю [6].

Тем не менше проблеми психологічного благополуччя в даний час все частіше зустрічаються у студентів закладів вищої освіти, схильних до психологічних розладів. Дослідники показали, що погане психологічне благополуччя, як правило, є дуже серйозною проблемою серед студентів, які у силу різних обставин змінили академічне структуроване середовище на більш неструктуровану середовище (онлайн навчання в умовах Covid-19, бойові дії). Б. Ловітте заявив, що навчання в університеті включає в себе два різних етапи, залежний і незалежний [3, с. 137-154]. Залежний етап включає етап бакалаврату, на якому студенти повинні проходити курси, в той час, як незалежний етап включає в себе отримання ступеня магістра, коли студенти пишуть творчу та оригінальну роботу, щоб внести свій вклад у спеціалізовану сукупність знань.

На будь-якому з цих етапів або переходів від офлайн до онлайн-навчання студенти повинні мати справу з інтелектуальними, соціальними та психологічними трансформаціями, так як ці переходи також сприймаються як процес дорослішання [3, с. 137-154].

Тому студентам часто доводиться стикатися з труднощами і проблемами, які виступають перепонами у завершенні навчання. Більш того, студентам необхідно позбутися сильного стресу, який стає все більш тривожним, так як було встановлено, що кількість психологічних проблем і їх тяжкість постійно підвищується серед студентського співтовариства. Саме такі проблеми, як фінансові обмеження, часові обмеження, що заважають

виконанню їх завдань, і дослідницька робота у зв'язку з навчанням і сім'єю впливають на психологічне благополуччя студентів. Покращення психологічного благополуччя та психічного стану може збільшити позитивне ставлення до навчання та виконання завдань студентами.

С.Ріфф визначає шість основних вимірювань психологічного благополуччя, а саме: 1) прийняття себе (стан позитивних думок і почуттів до себе); 2) позитивні відносини з іншими (вміння вступати в теплі та довірчі відносини з оточуючими); 3) автономія (здатність бути незалежним і справлятися з соціальним тиском); 4) управління навколишнім середовищем (здатність адаптуватися, змінювати або створювати середовище відповідно до своїх потреб засобами фізичної та інтелектуальної діяльності); 5) ціль у житті (наявність цілей і завдань у житті та робота по їх досягненню, цілеспрямованість); та 6) особистий ріст (постійний ріст і розвиток самого себе). Ця багатоаспектна концепція психологічного благополуччя демонструє взаємозв'язок між психологічним благополуччям і цінністю життя, а також задоволеністю життям, уважністю, фізичною активністю і соціальною підтримкою [6, с. 1069-81].

Що стосується психологічних проблем, що значна кількість пацієнтів з психічними захворюваннями склали підлітки. Дослідження, проведене Н. Зулкефл, Р. Бахарудин [9, с. 73-80.] також виявило, що 47,1% студентів мають низький рівень психологічного благополуччя, що вказує на те, що значна кількість студентів схильні ризику психологічних проблем. Крім того, інше дослідження, проведене в університетах, показало, що 46,2% їх студентів страждають емоційними розладами [8, с. 895-899] Дослідження показали, що поширеність студентського стресу, тривожності та депресії серед студентів склали 16,9%, 52% і 24,4% відповідно. Ці дослідження багато розповіли про психологічний стан студентів вищих навчальних закладів, а також показали зниження рівня психологічного благополуччя серед студентів університетів [9, с. 73-80; 8, с. 895-899; 2, с. 44-52.].

М. Юсофф, А. Рахім, М. Яакоб [7, с. 30-37] також стверджують, що стресовість, пов'язана з навчанням, більше всього впливають на студентів. Між тим, що стосується факторів віку, результати минулих досліджень показали деякі невідповідності.

П. Крид, Т. Водсон [1, с. 95-103] не виявлено відмінностей у психологічному благополуччі у вікових групах (молодого, середнього та зрілого віку). Однак М. Лудбан [4, с. 47-58] показали, що існують вікові відмінності між студентами у віці 17-20 років і студентами у віці 21 років і старше. Дослідження, проведене С. Панахи, А. Юнус, С. Рослан серед студентів виявило достовірний зв'язок між віком і психологічним благополуччям, що свідчить про підвищення рівня психологічного благополуччя студентів з віком [5, с. 1859-1870]. С. Панахи, А. Юнус, С. Рослан підтвердили також значущу взаємозв'язок між віком і психологічним благополуччям з точки зору автономії, особистісного зростання і цілого життя [5, с. 1859-1870].

Істотні відмінності спостерігаються між загальним психологічним самопочуттям і самоприйманням студентів за віком. Результати досліджень показують, що чим молодші студенти, тим кращим загальним психологічним самопочуттям і самоприйманням вони володіють у порівнянні зі студентами старшими. Крім того, за різними напрямками навчання також спостерігалися значні відмінності в загальному психологічному благополуччі студентів, особистісному зростанні, позитивних відносинах з навколишнім середовищем та життєвою ціллю. Студенти спеціальності «психологія», мають значно кращий особистісний ріст і ціль у житті. Результати досліджень також показали, що у студентів спеціальності «психологія» більш позитивні відносини з іншими, ніж у студентів інших спеціальностей. Ці результати показали, що студенти, які навчаються за спеціальністю «психологія», могли отримати значущий досвід навчання в порівнянні зі студентами інших спеціальностей. Позитивний і змістовний досвід навчання сприяє розвитку особистості та хорошим відносинам зі своїми одногрупниками, а також призводить до покращення їх психологічного благополуччя.

Список використаної літератури:

1. Creed P. A. and T. Watson. Age, gender, psychological wellbeing and the impact of losing the latent and manifest benefits of employment in unemployed people. *Australian Journal of Psychology*. 2003. № 55(2). P. 95-103.
2. Fuad M. D., et al. Prevalence and risk factors of stress, anxiety and depression among medical students of a private medical university in Malaysia. *Education in Medicine Journal*. 2015. № 7(2). P. 44-52.
3. Lovitts B. E. Being a good course taker is not enough: A theoretical perspective on the transition to independent research. *Studies in Higher Education*. 2005. № 30(2). P. 137-154.
4. Ludban M. Psychological Well-Being of College Students. *Undergraduate Research Journal for the Human Sciences*. 2015. № 14(1). P. 47-58.
5. Panahi S., A.S.B.M. Yunus and S.B. Roslan. Correlates of Psychological Well-being amongst Graduate Students in Malaysia. *Life Science Journal*. 2013. № 10(3) :1859-70.
6. Ryff C. D. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1989. № 57(6) : 1069-81.
7. Yusoff M.S.B., A.F.A. Rahim and M.J. Yaacob. Prevalence and sources of stress among Universiti Sains Malaysia medical students. *Malaysian Journal of Medical Sciences*. 2010. № 17(1). P. 30-37.
8. Zaid Z., S. Chan and J. Ho. Emotional disorders among medical students in a Malaysian private medical school. *Singapore Medical Journal*. 2007. № 48(10): 895-9.
9. Zulkefl y N.S. and R. Baharudin. Using the 12-item General Health Questionnaire (GHQ-12) to assess the psychological health of Malaysian college students. *Global Journal of Health Science*. 2010. № 2(1). P. 73-80.

Поліщук Дарина Олександрівна
здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:
Корсунська Вікторія Валентинівна
старший викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТИСК У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ, ЯК ПОЧАТОК РОЗВИТКУ ХВИЛІ САМОГУБСТВ СЕРЕД УЧНІВ

Доволі часто у наш час ми можемо спостерігати як зростає відсоток самогубств серед учнів шкіл та університетів, що складають іспити. Найчастіше такі рішення вони приймають за декількома причинами: страх розчарувати авторитарних батьків, страх майбутнього та психологічний тиск серед педагогів.

Якщо зі страхом за своє майбутнє дещо можна зрозуміти, то інші дві причини залишаються найактуальнішими. Ще з давніх часів думка та слова вчителя були більш авторитетними та достовірними, ніж слова своєї дитини. Нажаль, ця проблема була та залишається і з кожним новим поколінням вона носить більш тяжкий характер[2, с. 178]. Нерідко ми чуємо про ситуації, де дітей б'ють у школах педагоги, або дозволяють собі використовувати психологічне насилля по відношенню до учнів. Приниження самооцінки, висміювання у дошки, приниження гідності дитини та руйнування її як особистості, відкритий булінг та нанесення дитині тяжких травм, з якими вона не зможе впоратися самотійно, а іноді і просто не зможе жити[4, с. 91].

Аналіз даної проблеми у школах показав, що у педагогів існують занижені уявлення про шкоду та наслідки психологічного насильства по відношенню до учнів. Багато педагогів вважають, що більша шкода завдається дитині у разі фізичного насильства, ніж словесного (вербального). Життя показує інше – дитячі суїциди частіше пов'язані з емоційними і соціальними формами насильства, що довго повторюються, поступово або спонтанно розхитують незміцнілу психіку неповнолітнього[3, с. 159].

В освітньому закладі педагог є однією з ключових постатей, що впливають на психічне та соматичне здоров'я дітей. Факти психологічного насильства в освітніх установах не ховаються ні дорослими, ні дітьми, і виражаються вони у погрозах на адресу учня, навмисної ізоляції школяра; пред'явлення до учня надмірних вимог, що не відповідають віку; образі та приниженні гідності; систематичної необґрунтованої критики дитини, що виводить його з душевної рівноваги; демонстративному негативному ставленні до учня[1, с. 26].

Про яку любов до освіти може йтися, коли кожен похід до школи є емоційним насильством? Коли вашим батькам брешуть про вас, а батьки часто схильні вірити вчителю. Вірити чужій людині, більше ніж власній дитині.

Інший бік цієї сумної медалі – батьки. Батьки з якими не вдається знайти контакт, які давлять своїм авторитетом та деспотично і холодно ведуть себе по відношенню до своєї дитини. Не враховують її інтереси, нав'язують свої правила та норми життя, розповідають яким потрібно бути в цьому світі та порівнюють свою дитину з іншими. Найбільший відсоток самогубств з 2015 по 2018 рік відбувся саме через родинні відносини [1, с. 68]. Дітям вселяють, що вони будуть вигнанцями, яко погано складуть екзамени, що їх життя залежить лише від балу, на який буде складено іспит. Деякі вдаються до маніпуляцій на почуттях дитини, оперуючи тим, що перестануть любити дитину.

Страх перед іспитами та низькі оцінки, отримані за результатами іспитів, неодноразово ставали причиною суїциду випускників, і версія про зв'язок самогубства з іспитом часто висувалась наслідком навіть за відсутності передсмертної записки.

Багато дітей від 16 до 19 років, які покінчили життя самогубством у своїх передсмертних записках вказували, що не хочуть засмучувати та підводити батьків, не хотіли, щоб було соромно їх рідним та вчителям, боялися не скласти іспити щоб не лаяли батьки.

Нажаль, психологи у школах та закладах освіти не завжди можуть надати повну та якісну допомогу, побачити проблему, щоб запобігти самогубствам, в той час як на дитину йде постійний тиск з боку і батьків і педагогів, що руйнує її як особистість.

Отже, психологічний тиск у закладах освіти був і залишається, нажаль, актуальною темою в психології. Емоційний стан сучасних підлітків більш вражений, ніж у попередніх поколінь, саме тому, відсоток самогубств стає вище з кожним роком. Можливо, в цьому винні гаджети, чи психічно не здорові педагоги, або холодні батьки, а можливо все разом має величезний вплив на ще не до кінця сформовану психіку дитини, яка має лише починати свій шлях у цьому житті, а не вкорочувати собі віку через слова вчительки або поганої оцінки на істині.

Список використаних джерел:

1. Лаптева В. Ю. Психологічні особливості підлітків з різним рівнем захищеності від психологічного насильства в освітньому середовищі : автореф. дис. ... канд. психол. наук. СПб., 2010. 26 с.
2. Лефтерів В. О. Проблеми психічного здоров'я особистості та сучасного інформаційного впливу. *Наука та освіта*. № 12. 2014 С. 177-184
3. Лефтеров В. О. Третьякова Т. М. До проблеми психологічного тиску на учасників кримінального процесу під час проведення слідчих експериментів та допитів. *Збірник наукових праць Національної академії*

Державної прикордонної служби України, серія «Психологічні науки».
2019. № 3

4. Маланцева О. «Булінг» у школі. Що ми можемо вдіяти? *Соціальна педагогіка*. 2007. № 4. С. 90-92.

Пріснякова Людмила Макарівна
професор кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ- ОСНОВНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Одним із показників духовного розвитку та соціальної зрілості суспільства є ставлення до дітей. Діти – майбутнє кожної країни. Якщо вони живуть здоровим життям зараз, то за країною буде багатообіцяюче майбутнє.

Вкладаючи ресурси в дитинство, держава зміцнює майбутні продуктивні сили, забезпечує сталість економічного і духовного поступу. Тому в суспільстві, що зорієнтоване на високі загальнолюдські цінності, не можуть бути терпимі прояви жорстокого поводження з дітьми, зневажання їхніх інтересів, оскільки це має тяжкі соціальні наслідки: формуються соціально дезадаптовані, малоосвічені особистості, а головне – насильство знову породжує ту ж саму жорстокість.

Актуальність проблеми жорстокого поводження з дітьми зумовлена тим, що різні види насильства над дітьми, ігнорування їхніх основних потреб негативно позначаються на розвитку, здоров'ї та житті дитини, порушують її соціалізацію, спричиняють бездоглядність і злочинність серед дітей. Достовірної статистики щодо дітей, зокрема потерпілих від жорстокого поводження, в Україні немає, передусім, через брак доступного механізму виявлення та системи обліку таких дітей. Певною мірою це зумовлено відсутністю визначення поняття «жорстоке поводження з дітьми» в юридичній практиці. Поширення жорстокого поводження з дітьми в сім'ї, школі, мікросередовищі є очевидним і засвідчує відставання розвитку правової науки від потреб соціальної практики. У Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» фізичне насильство в сім'ї визначено як умисне завдання одним членом сім'ї іншому члену побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, шкоди його честі й гідності. Водночас значення поняття «фізичне насильство над дитиною» не змінюється й у тому разі, коли дитину б'ють або завдають тілесних ушкоджень поза сім'єю: у школі, виховній установі, мікросередовищі тощо. Фізичне насильство як вид жорстокого поводження з дітьми, на жаль, є досить поширеним в українській практиці сімейного виховання, попри те, що Сімейний кодекс України забороняє батькам застосовувати фізичні й інші види покарання стосовно дітей. У Законі

України «Про попередження насильства в сім'ї» виокремлено чотири види насильства в сім'ях: психологічне, фізичне, сексуальне й економічне. Численні соціологічні опитування дітей, проведені авторитетними науковими організаціями, свідчать про активне поширення насильства щодо дітей: від 40 до 50 % опитаних дітей констатували застосування до них різних форм насильства. Опитані батьки або дорослі також підтверджують активізацію насильства з боку інших осіб стосовно молодшого покоління. Батьки та дорослі зазвичай джерелом насильства вважають інших дітей, учителів, медичних працівників, а інколи – державних службовців. Діти визнають джерелом насильства батьків (вітчимів), старших братів або сестер, однокласників. Молодші за віком діти частіше зазнають фізичного насильства. Жертвами психологічного та сексуального насильства стають переважно підлітки

Грейс Крайг зазначає, що жорстоке поводження з дітьми є одним з найбільш серйозних і драматичних прикладів повного розпаду сім'ї. Замість того, щоб зміцнити сімейні узи, батьки, що допускають жорстокість по відношенню до своєї дитини, руйнують очікування любові, довіри і турботи, такі необхідні для соціального розвитку і розвитку здорової особистості. Результатом часто стають серйозні порушення процесу розвитку. Г.Крайг розглядає фізичний і емоційний збиток, що наноситься дітям навмисне: вкрай жорстоке психологічне звернення, на кшталт постійного висміювання і критики; жорстоке фізичне поводження, що приводить до тілесних ушкоджень або мають померти сексуальне насильство. Тут термін «жорстоке поводження з дітьми» пропонується використовувати тільки в значенні умисного нанесення дорослим фізичних і психологічних травм дитині (Burgess, Conger). Відсутність належної турботи про дитину може також принести йому шкоду, проте в цьому важко знайти прямий умисел дорослого. Така шкода наноситься батьками або вихователями через те, що вони не виконують своїх обов'язків (тобто, не діють), а не тому, що вони свідомо діють на шкоду дитині. Наслідки можуть бути настільки ж трагічними: діти гинуть від відсутності турботи також, як і від жорстокого з ними поводження.

К.Бартол погоджуючись з дослідниками (Mc Cord; Straus), зазначає, що існує кореляція між делинквентністю і такими факторами, як мінливість батьківських виховних заходів і жорстокі фізичні покарання. Несистематичні покарання або жорстоке поводження з дітьми в сім'ї більше сприяє формуванню патернів делинквентности, ніж своєчасні і обґрунтовані покарання. К, Бартол пояснює, чому цей аспект процесу виховання являє собою проблему - нерегулярні і несправедливі покарання виступають в якості нерегулярного і суперечливого підкріплення. Це означає, що соціально бажані дії дитини можуть не знаходити підкріплення в домашньому оточенні.

На сьогоднішній день, як в нашій країні, так і за кордоном є лише поодинокі роботи, які вивчають психічні особливості дітей і підлітків, які перенесли фізичне і психологічне насильство. Велика частина публікацій з даної проблеми є опис клінічних випадків, відсутня кореляційний аналіз,

недостатньо статистичних даних і практично немає робіт, що описують наслідки різних видів насильства, вплив їх на процес розвитку дитини. Традиційно основна увага приділяється інцестуозному паттерну «батько-дочка», який описаний і досліджений найповніше. За даними статистики, в ряді країн, таких як США, Канада, Великобританія, Австралія, Німеччина кожен день через жорстоке поводження та відсутність турботи гинуть 3 дитини. Причому, за даними досліджень серед осіб, викритих у жорстокому поводженні з дітьми, число чоловіків перевищує число жінок в 4 рази. Що стосується сексуального насильства, тут частка чоловіків ще вище - майже 95%. Відзначається, що сексуальне насильство над дівчатками в п'ять разів частіше відбуваються не рідними батьками, а вітчимами. Якщо жертвами сексуального насильства, як правило, бувають дівчинки, то фізичному насильству частіше піддаються хлопчики. Маленькі діти отримують більш часто важкі фізичні ушкодження, ніж діти старшого віку. Близько половини всіх випадків, які спричинили серйозні тілесні ушкодження або смерть, припадає на дітей у віці до 3-х років. (Н.Касанова). У численних психологічних дослідженнях робляться спроби визначити психологічні та психосоціальні чинники ризику насильства над дітьми.

Раменська Євгенія Андріївна

здобувач вищої освіти

*другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету*

Науковий керівник:

Гарець Надія Олексіївна

*старший викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету*

ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ КЛІЄНТІВ З ПРОБЛЕМИ САМОТНОСТІ

Проблема стану самотності завжди була актуальною. Розгляду цієї проблеми присвячено ряд досліджень та навіть художніх творів ще з часів античних філософів. Проблема переживання стану самотності набула актуальності у 2019 році під час пандемії та протиепідемічних заходів. Згодом, з виникненням нових економічних та соціальних криз проблема самотності набула нових, більш ширших масштабів, стала дуже важливим аспектом дослідження. Багато сімей наразі переживають розлуку із родичами, а більшість закладів освіти використовують дистанційні форми навчання.

У зв'язку із зазначеними умовами, багато дітей, підлітків та юнаків залишилися без живої комунікації із своїми однолітками, звужився спектр соціальних зв'язків, що призвело до виникнення проблеми відчуття

самотності. Зазначені умови та події, що відбуваються в Україні, актуалізують потребу як визначення особливостей особистостей, що переживають самотність, так і використання отриманих знань для планування психологічної допомоги. З метою виявлення зазначених особливостей нами було виконане дослідження цієї проблеми.

В психології представлено ряд досліджень, які розглядають проблему самотності у людей різного віку та в різних обставинах. Відокремлюють декілька основних типів самотності: соціальну та емоційну. За Р. Вайсом визначено, що обидва типи самотності слід досліджувати незалежно, оскільки, на його думку, задоволення потреби в емоційній самотності не може служити противагою для соціальної самотності, і навпаки [1, с. 20-80]

Соціальна самотність – це самотність, яку людина відчуває через брак широкого соціального поля. В такому випадку люди схильні відчувати, що вони не є членами суспільства. Емоційна самотність, у свою чергу, є наслідком відсутності глибоких, інтимних стосунків з іншими індивідами.

У 1997 році Е. Д. Томмазо та Б. Спіннер розширили уявлення про емоційну самотність, розрізвивши романтичний та сімейний підтип самотності. Сімейна самотність проявляється, коли люди відчувають, що їй недостатньо тісних зв'язків зі сією. Дослідження 2010 року за участю тисячі студентів показало, що саме сімейна самотність пов'язана з високою частотою імітації самогубств.

Романтична самотність може відчуватися підлітками та дорослими, у яких недостатньо тісного зв'язку з романтичним суб'єктом. Люди, які перебувають у романтичних стосунках, відчувають меншу самотність, ніж люди які не мають відносин. Особистість в аб'юзивних або фіктивних «романтичних» стосунках також схильна до відчуття самотності.

Існує ряд інших типів самотності. Це екзистенціальна самотність, космічна самотність (відчуття самотності у всесвіті) та культурна самотність яка поширена серед іммігрантів, які сумують за Батьківщиною. Дані типи мало досліджені, але є цінні для розуміння досвіду самотності.

Розглянемо поняття «ізоляція» та «самоізоляція». Згідно сучасної енциклопедії України, ізоляція в психології має декілька різновидів. Наприклад, виділяють групову ізоляцію та сенсорну. Усамітнення є також відмінним поняттям від самотності, оскільки описує добровільну ізоляцією людини від соціального оточення. Л. Енн Пепло, М. Міцеліо і Б. Мораш вважали, що індивід може отримувати задоволення від перебування на самоті та при цьому не переживати стан самотності [2, с. 80-102].

За словами Ю. Гарфілда, саме Р. С. Вайс привернув увагу вчених до теми самотності своєю публікацією в 1973 році «Самотність: досвід емоційної та соціальної ізоляції».

Говорячи про психологічні чинники самотності низка дослідників вказують на роль порушень комунікативних якостей. Так, Бургун визначає схильність до побоювання спілкування у тих осіб, які відчувають

невпевненість у соціумі. Як наслідок, це призводить до неадекватної поведінки, сором'язливості та замкнутості.

У свою чергу Маккроскі вважає, що недостатній рівень комунікативних навичок залежить від сором'язливості. Маккроскі, Дейлі та Соренсон виявили, що побоювання спілкування тісно взаємозв'язані з тривогою, догматизмом і високим зовнішнім контролем, агресивною домінантністю, «сильним» характером, авантюризмом, впевненістю у собі на людях, потребою досягти своїх цілей іноді собі та іншим на зло. Подібним чином Розенфельд і Плакс виявили, що небагатослівні особи мали низькі оцінки за домінуванням, Соціальним–Я, вихованням та низький рівень емпатії. Все це свідчить про міжособистісну неефективність і соціальне вилучення [3, с. 35-66].

Таким чином, є підстави вважати, що відчуття самотності є суб'єктивним відчуттям, пов'язаним, в першу чергу, з комунікативними особливостями особистості, а саме негативними установками та особливостями самоконтролю.

В дослідженні взяли участь 20 здобувачів-магістрів, що навчаються в Дніпровському гуманітарному університеті. Для дослідження особистості переживання самотності та його чинників нами було обрано методики суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела та М. Фергюсона, методика діагностики самоконтролю в спілкуванні М. Снайдера, методика діагностики комунікативної установки В. В. Бойка.

На основі аналізу результатів за зазначеними методиками нами було виявлено ряд закономірностей у зв'язку між станом самотності, рівнем самоконтролю та ЗКУ (Таблиці 1, 2).

Таблиця № 1

Показники рівня самоконтролю та рівня самотності

Рівні самотності	Розподіл досліджуваних		
	Низький рівень самоконтролю	Середній рівень самоконтролю	Високий рівень самоконтролю
Високий рівень	-	-	-
Середній	-	90%	90%
Низький	100%	10%	10%

Ми можемо побачити наявність певного зв'язку рівнів самоконтролю та різних рівнів самотності. 90% досліджуваних із середнім та високим рівнем самоконтролю мають середній рівень відчуття самотності.

Таким чином, для досягнення успішної комунікації досліджуваним потрібно використовувати додаткові зусилля для контролю своїх емоційних станів. Досліджувані із низьким комунікативним самоконтролем схильні до низького переживання самотності.

Розглянемо взаємозв'язок між рівнем самотності та негативними установками особистості.

Таблиця №2

Показники рівня самотності та ЗКУ

Рівень відчуття самотності	Розподіл досліджуваних		
	Толерантний рівень	Середній рівень ЗКУ	Інтолерантний рівень
Високий рівень	-	-	-
Середній рівень	100%	80%	90%
Низький рівень	-	20%	10%

Як вказано у таблиці, виявлено певну закономірність рівнів прояву переживання самотності та показників ЗКУ. Досліджувані із відчуттям самотності в більшості мають негативні комунікативні установи.

Досліджувані які мають середнє відчуття самотності в більшості мають або середній рівень ЗКУ, або інтолерантний рівень цього показника.

Отже, ми можемо зробити висновок про наявність певної закономірності між виявленням людиною комунікативних патернів, негативних установок та переживанням суб'єктивного відчуття самотності.

Ці результати демонструють нам певний зв'язок між отриманими нами показниками. Особистість, яка не може стримувати свої характерологічні особливості, агресію та завжди ставиться негативно до досвіду і подій не зможе в повній мірі насолодитися компанією, або відчути те, що вона не одна у цьому світі. Індивіди з низьким рівнем самотності, як правило, добре володіють своєю емоційною сферою, вміють контролювати себе відповідно до ситуації, розуміти співрозмовника, краще сприймають невербальну інформацію та вміють її використовувати у спілкуванні.

Таким чином, консультування з проблем самотності, на нашу думку, має бути спрямоване на розвиток комунікативних навичок, підвищення самоконтролю, аналіз та розвиток функціональних патернів міжособистісної взаємодії клієнта.

Переживання суб'єктивної самотності загрозиве тим, що достатньо високим є ризик перетворення його у хронічний стан особистості, що може негативно впливати на самопочуття людини. Оскільки людина є соціальним створінням, один із важливіших критеріїв її благополуччя є саме спілкування та знання те, що вона не є самотня. У сучасних реаліях, в яких опинилося українське суспільство, кожна людина повинна дбати про своє психічне здоров'я та здоров'я своїх близьких.

Список використаної літератури:

1. Вейс Р. С. Вопросы изучения одиночества. *Лабиринты одиночества*. Москва : Прогресс, 1989.
2. Пепло Л. Э., Мицели М., Мораш Б. Одиночество и самооценка. *Лабиринты одиночества*. Москва : Прогресс, 1989.
3. Садлер У. А., Джонсон Т. Б. От одиночества к аномии. *Лабиринты одиночества*. Москва : Прогресс, 1989.

Рєпнова Тетяна Петрівна

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології*

Одеського національного морського університету

**ПРОФІЛАКТИКА ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА
ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

Вступ. Суспільні відносини у підлітковому віці значно розширюються, відбувається прийняття підлітками відповідальних рішень, вони більш активно приймають участь у самоорганізації власного життя, навчання та дозвілля. Разом з тим, у довкіллі можуть діяти екстремальні умови, що викликають негативні впливи на підлітка, спричиняють його емоційну нестабільність, порушують адаптовану поведінку. Подолання наслідків впливу екстремальних умов на поведінку старших підлітків, їх комплексної дії, розгляд засобів профілактики екстремальної поведінки та сприяння психологічній безпеці освітнього середовища є достатньо актуальними.

Виклад основного матеріалу. Екстремальну поведінку особистості в освітньому середовищі можуть викликати екстремальні умови, що пов'язані із навчальним закладом, сім'єю (наприклад, втрата близької людини, батьків, вчителя), із ситуаціями соціальної взаємодії у групі однолітків (невирішені конфлікти, булінг) та на сучасному етапі ті умови, які носять більш глобальний характер: стихійні лиха, війна тощо.

До деяких екстремальних умов можна підготуватися, інші практично не залишають часу для попередження. Ці фактори впливають на ступінь реакції та глибину психологічного травмування підлітків. Практичним психологам та вчителям необхідна певна інформація для розпізнавання та розуміння поведінки учнів. Психологічна травма може змінити уявлення дитини про світ та про себе, під загрозою самовідчуття цілісності, переживання стабільності та безпеки світу [3, с. 61].

Реакція підлітків у екстремальних умовах залежить від складності ситуації, наявності порушення безпеки для самої дитини та для її близького оточення, віку дітей, їх психологічних особливостей, навичок керування у кризових ситуаціях. Часто відреагування екстремальної поведінки знаходить відображення у іграх, разом з тим, дидактичні ігри можна використовувати як

засіб попередження агресивності в поведінці учнів підліткового віку в процесі їх навчальної діяльності [1, с. 32-33].

У період дослідження адаптації учнів та актуального ситуативного поля, пов'язаного із екстремальними умовами, практичний психолог вивчає психотравмуючі стани у дітей та підлітків, орієнтуючись на основні ознаки:

1. Відсутність емоційної реакції, відстороненість.
2. Нездатність керувати емоціями.
3. Підвищене самозвинувачення, нерегульовані афекти, гнів.
4. Суїцидальні наміри, вербальні повідомлення про небажання жити.
5. Дивакувата поведінка, гальмування реакцій, наприклад, при зверненні.
6. Сконцентрованість на особистих та сімейних проблемах.

Психолог організовує вивчення та збір інформації щодо дії деструктивних умов, інформує батьків, класифікує проблеми та переадресовує, наприклад, дітей та підлітків з високим ризиком суїциду до відповідних служб. З іншими дітьми та підлітками практичний психолог проводить короточасну психокорекційну роботу, насамперед, у груповій формі в межах навчального закладу [2, с. 23-24].

Освітнє середовище, має певні особливості, які визначають можливості та специфіку вирішення питань психологічної допомоги дітям та підліткам у подоланні наслідків впливу екстремальних умов.

Забезпечення психологічної безпеки у навчальному закладі включає такі заходи:

1. Психологічне дослідження впливів екстремальних умов на учня, учнівський колектив, визначення категорії постраждалих та планування дій.
2. Профілактика психотравмування.
3. Безпосередні дії у екстремальній ситуації.
4. Післякризові заходи: відслідковування стану дітей, психокорекційна робота, психологічна підтримка тощо.
5. Створення доброзичливої атмосфери у колективі, на основі прийняття, взаємної підтримки, творчості.
6. Встановлення зв'язків із регіональними службами безпеки.
7. Попереднє виявлення та обговорення потенційно небезпечних ситуацій, а також виділення учнів із емоційними та поведінковими проблемами.
8. Підготовка узгоджених дій психологічної служби, вчителів, персоналу та служб безпеки, інших установ громадської охорони.

Профілактична робота починається із визначення готовності школи до зниження дії екстремальних умов на учнів та підвищення безпеки у шкільному середовищі, орієнтована у напрямках:

1. Можливості школи у зниженні ризику дії екстремальних умов в освітньому середовищі.
2. Складання та проведення інструктажу для педагогічних працівників та батьків щодо дій у екстремальних умовах.

3. Формування в учнів певних навичок поведінки у проблемних ситуаціях, комунікативних вмінь підтримки.

До заходів профілактики впливу екстремальних умов в освітньому середовищі можна віднести наступне: створення доброзичливого клімату у шкільному колективі на основі підтримки; навчання певним умінням, навичкам поведінки у проблемних ситуаціях; створення шкільних пунктів підтримки; тренінг керованої поведінки та прийняття рішення; різні форми навчання щодо вироблення позиції активного учасника створення мирного оточення; групове психологічне консультування та виховні години з питань поваги та прийняття іншої людини, тренінги для учнів сумісно із батьками тощо [3, с. 60-62].

Спеціальні заняття спрямовані на вироблення навичок ефективного спілкування, вираження почуттів, вміння справлятися з негативними емоціями, самоконтролю, розуміння та прийняття індивідуального та культурного розмаїття, толерантності. Освітнє середовище може посприяти подоланню наслідків впливу екстремальних умов на особистість учнів.

Висновки. В умовах сучасного закладу освіти окремі заходи щодо попередження екстремальної поведінки підлітків неможливі без попереднього вивчення умов, психологічних особливостей учасників освітнього процесу та комплексного підходу щодо усунення та корекції деструктивних проявів. У комплексному підході важливо розробити систему профілактичних заходів щодо керування безпекою освітнього середовища за участю сім'ї, безпекових установ, психологічних служб. Таким чином, керуванням психологічною безпекою в освітньому середовищі є цільові дії з підготовки, прийняття і реалізації профілактичних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки, збереження здоров'я і саморегуляції учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Андронюк Т. А. Застосування дидактичних ігор, як засіб попередження агресивності в поведінці учнів підліткового віку в процесі їх навчальної діяльності. *Педагогічні науки*. Херсон. 2002. Випуск 25. С.31-36.
2. Рєпнова Т. П. Деструктивні та позитивні прояви у підлітків в перехідному просторі: технології формування та розвитку. *Сучасні проблеми військової та соціальної психології і соціальної роботи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 4-5 жовтня 2013 року. Одеса, 2013. С. 23-25.
3. Рєпнова Т. П. Подолання наслідків впливу екстремальних умов на поведінку старших підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 10. С. 59-63.

Сергісні Олена Віталіївна

*доктор медичних наук, професор кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету*

Супрун Ксенія Андріївна

*здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Проблема домашнього насильства була завжди актуальною для будь-якого соціального устрою держави та в різних соціальних прошарках населення. Сьогодні, при підсиленні агресивності та тривожності суспільства, кризових явищах в галузі економіки, політики, моралі явища домашнього насильства мають тенденцію до поширення та розповсюдження та потребують уваги керівництва держави, суспільства, звичайних громадян до її вирішення.

Намагаючись вирішити проблему домашнього насильства, у грудні 2017 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому запропоновано новий підхід (із використанням європейських стандартів) до боротьби з цим негативним явищем суспільстві.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон), домашнім насильством визнаються діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Діяння визнається насильством лише тоді, коли воно порушує вимоги чинного законодавства і призводить чи може призводити до порушення конституційних прав і свобод члена сім'ї. Домашнє насильство може мати форму, як активних дій (нанесення побоїв, знищення майна тощо), так і бездіяльності, тобто пасивної поведінки особи, коли вона не вчиняє дій, які могла та повинна була вчинити, щоб запобігти настанню шкідливих наслідків (наприклад, ненадання допомоги члену сім'ї, який перебуває у небезпечному для життя становищі) [1,6].

До постраждалих відносяться особи, незалежно від того, чи проживають вони спільно зі своїми кривдниками, чи ні, серед яких необхідно виділити осіб,

які знаходяться в певній спорідненості (батьки, подружжя, діти, сестри та брати, та ін.), знайомі та випадкові люди.

Серед типів насильства в сім'ї виділяються найбільш типові:

між подружжям (чоловік – жінка, у більшості випадків насильство здійснює чоловік, але зустрічаються протилежні випадки);

між батьками і неповнолітніми дітьми (насильство можуть здійснювати як батько, так і мати);

між дорослими дітьми та батьками (насильство можуть чинити як дорослі діти стосовно батьків, так і навпаки, хоча перший випадок є більш розповсюдженим). Досить типовою є ситуація, коли діти, які виростили в атмосфері насильства, встановлюють свої стосунки з батьками на тих же засадах насильства. Насильницьке ставлення до батьків може виникнути і в сім'ях, де діти виростили в атмосфері уседозволеності.

Законодавство України у сфері протидії домашньому насильству закріплює такі його форми, як: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне.

Фізичне насильство включає нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Сексуальне насильство проявляється в протиправному посягненні одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї.

Психологічне насильство – це насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, що може викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе або завдається шкода психічному здоров'ю особи.

Економічне насильство – умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів.

Основними ознаками домашнього насильства є те, що воно завжди здійснюється за попереднім наміром, тобто умисно; дії нападника унеможливають ефективний самозахист, порушують права і свободи, спричиняють шкоду (фізичну, морально- психологічну, матеріальну) іншій особі, до якої застосовано насилля.

Насильником (кривдником) здебільшого стає людина, яка сама переживала насильство, має «занижену» самооцінку, прагнення контролю, домінування (ставити свої цінності, упередження вище за інші та нав'язує їх), не в змозі висловити свої потреби та зрозуміти потреби іншого. Нерідко насильник сприймає свої дії як єдину комунікацію – лише так його чують, поважають, бояться. Якщо насильник є соціопатом (людина з відхиленнями

у поведінці, клінічною нездатністю до соціальної адаптації), його характеризує також невміння співпереживати, садизм. [1.11.]

Аналіз причин у відхиленнях в поведінці особистості, їх детермінації, а також розладів поведінки впродовж багатьох десятиліть, залишаються актуальними для вітчизняних та зарубіжних дослідників у різних сферах наукового знання: загальній, соціальній та віковій психології, психіатрії, педагогіці, соціології, юриспруденції. Поняття детермінації – це сукупність чинників, що викликають, провокують, посилюють чи підтримують відхильну поведінку. [3. 352 с.]

Виокремлюються такі групи, що детермінують девіантну поведінку особистості: соціальні – визначаються несприятливими соціальними, економічними, політичними й іншими умовами існування суспільства; соціально – психологічні – пов'язані з несприятливими особливостями взаємодії особистості зі своїм найближчим оточенням з негативним впливом останнього на розвиток особистості; педагогічні – виявляються в недоліках сімейного та шкільного виховання; індивідуально – психологічні – пов'язані з наявністю певних характеристик індивіда, що ускладнюють процес його соціалізації. [2.192 с.; 4.520 с.]

Щодо постраждалого/постраждалої, то це людина, яка сприймає акт насильницьких дій як спосіб отримання любові через страждання, тобто вона засвоює психологію жертви та схильність до віктимної поведінки. Постраждалі мають проблеми із виставленням меж, кордонів, не вміють їх відстояти, в їхній простір можна втрутитися безкарно. Їхніми характерними рисами є сором, проблеми з відчуттям самоцінності. Жертва циклічного насильства може користуватися вигодами від насильства, наприклад: можливість в період затишшя скористатися почуттям провини, яку відчуває насильник, або отримувати прояви жалості від оточуючих (співчуття). Психологи також присвоюють постраждалим такий феномен, як «вивчена безпорадність», – явище, яке формується через те, що від насильства не захищали, його неможливо було уникнути, йому потурали, а тому, захист від нього втратив сенс. Тобто людина починає користуватися своїм становищем жертви для отримання певних вигод. [1.11.]

Людину, яка тривалий час потерпає від насильства, можна визначити за низкою ознак фізичного, економічного, сексуального та психологічного характеру.

До фізичних ознак насилля відносяться: погіршення фізичного й психічного здоров'я, емоційні та невротичні розлади; синці, забиті місця; відсутність зубів, ушкодження кісток та м'яких тканин, наявність частково залікованих попередніх травм, сліди укусів, опіки незвичайної форми та в різних частинах тіла.

Психологічні ознаки насилля мають наступні прояви: страхи, тривожність, постійне почуття небезпеки (завжди перебуває наготові), нерішучість, повну безініціативність та відчуття безпорадності; депресію; схильність до одноманітних рухів та дій, втрату соціальних контактів з

родичами, друзями, гостре відчуття/прагнення самотності та ізолюваності; зневіра в можливості змін у власному житті на краще, відсутність ініціативи, страх перед життям, втрата сенсу інтересу до життя.

Серед причин, що призводять до домашнього насильства, виділяються: психологічні, які залежать від індивідуально-психологічних особливостей особистості, серед яких важливими рисами є акцентуації характеру, агресивність як риса та властивість особистості, схильність до девіантної, деліквентної (антисоціальної, асоціальної, злочинної, агресивної) поведінки; соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві; пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки); медико-соціальні (шкідливі звички та потяги, серед яких алкоголізм, наркоманія; хвороби нервової системи та психічної сфери); економічні (матеріальні нестатки; відсутність гідних умов життя та одночасно – відсутність умов для працевлаштування і заробітку грошей; економічна залежність; безробіття);

Відповідно до Закону про запобігання домашньому насильству, його профілактика визначається як система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються.

Протидія домашньому насильству – це система заходів, які спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалим особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України, Міністерства молоді та спорту України «Запобігання та протидія насильству». Київ, 2018. 86с.
2. Христук О. Л. Психологія девіантної поведінки : навч.-метод. посібник. Львів, 2014. 192 с.
3. Девиантное поведение личности и группы : учебное пособие / Е. В. Змановская, В. Ю. Рыбников. СПб. : Питер, 2010. 352 с.
4. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки: навч. посібник. К. : Либідь, 2011. 520 с.

Фалей Катерина Юріївна

практичний психолог,

Микитицька гімназія Тараканівської сільської ради

БУЛІНГ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Однією з перешкод до побудови цивілізованого суспільства є проблема насильства. Діяння визнається насильством лише тоді, коли воно порушує вимоги чинного законодавства і призводить чи може призводити до порушення конституційних прав і свобод людини.

Ст. 32 Конституції України наголошує, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України [1, с. 1].

Факти насильства і жорстокості щодо дітей викликають особливе занепокоєння. Протягом останніх років у закладах освіти спостерігається зростання виявлення кількості випадків булінгу (цькування). Це стало тривожною тенденцією для сучасного закладу освіти. Насильство завдає здобувачам освіти тяжких травм, як фізичних, так і психологічних, які мають згубні наслідки для їхнього подальшого життя.

У ст. 173⁴ Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» зазначено: булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [2, с. 1].

Типовими ознаками булінгу (цькування) є:

систематичність (повторюваність) діяння;

наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);

дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Які є види булінгу?

Людину, яку вибрали жертвою, намагаються принизити, залякати, ізолювати від інших різними способами. Найпоширенішими видами булінгу є:

фізичний (штовхання, підніжки, зачіпання, бійки, стусани, ляпаси, нанесення тілесних пошкоджень);

психологічний (принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, міміка обличчя, поширення образливих чуток, ізоляція, ігнорування, погрози, жарти, маніпуляції, шантаж);

економічний (крадіжки, пошкодження чи знищення одягу та інших особистих речей, вимагання грошей);

сексуальний (принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, прізвиська та образи сексуального характеру, зйомки у переодягальнях, поширення образливих чуток, сексуальні погрози, жарти);

кібербулінг (приниження за допомогою мобільних телефонів, Інтернету, інших електронних пристроїв).

Як відрізнити звичайний конфлікт від булінгу?

Варто пам'ятати, що не кожен конфлікт є булінгом. Цькування - це тривалі, повторювані дії, а одинична сутичка між учасниками таким не може вважатися. Наприклад, якщо друзі посварилися та побилися чи діти разом весело штовхалися, але одна із них впала і забилася - це не вважається булінгом. Проте, якщо однолітки на чолі з булером регулярно насміхалися, принижували або ховали та кидали речі дитини, штовхали, не вперше нецензурно обзивали та били, викладали в соцмережі непристойні чи відфотошоплені знімки дитини – потрібно негайно діяти! [5, с. 1].

Кодексом України про адміністративні правопорушення ст. 173⁴ передбачено наступну відповідальність:

Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого, -

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -

тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, -

тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.

Діяння, передбачене частиною другою цієї статті, вчинене малолітньою або неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, -

тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

Неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу -

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку [3, с. 1].

Отже, законодавчо визначене поняття булінгу не стосується виключно здобувачів освіти, а охоплює всіх учасників освітнього процесу.

Педагоги та батьки вважають, що найефективнішими діями, які сприятимуть зниженню кількості випадків насильства в освітньому середовищі є проведення систематичних просвітницьких заходів з ненасильницької поведінки (61,7% – батьків, 89,7% – педагогів), впровадження якісних профілактичних програм (51,3% – батьків, 76,0% – педагогів), створення антибулінгової політики (51,0% – батьків, 80,8% – педагогів).

Сьогодні, в процесі реформування системи освіти, проблеми цькування і насильства в шкільному середовищі дуже часто стають перешкодою для досягнення мети всебічного розвитку дитини. Допомога дорослих дуже потрібна дітям та молоді в будь-якому віці, особливо якщо дії кривдників можуть завдати серйозної шкоди фізичному та психічному здоров'ю.

Заклад освіти відіграє важливу роль у створенні умов для здобуття учнями та ученицями знань в безпечному освітньому середовищі, формуванні ставлень та навичок, які потрібні, щоб уникнути та запобігти проявам насильства, безконфліктного спілкування, ненасильницької поведінки.

Вирішальна роль у протидії насильству і булінгу належить педагогам. Проте впоратися з цією проблемою вони можуть тільки завдяки системному підходу та підтримки керівництва школи, батьків, представників місцевих органів влади та громадських організацій, а також із залученням та участі дітей та молоді [4, с. 4].

За останні кілька років було зроблено серйозні кроки щодо протидії булінгу (цькування). Тому саме попередження, виявлення та профілактика булінгу (цькування) є одним із пріоритетних напрямків роботи психологічної служби закладу загальної середньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.02.2022).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 р. № 2657-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019. № 5. Ст. 33.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

4. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід : методичний посібник / В. Л. Андрєєнкова, В. О. Мельничук, О. А. Калашник. К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.

5. Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Київ). URL: <https://kyivobljust.gov.ua/news/direction/scho-take-buling-yak-yogo-rozpiznati-ta-yak-diyati-storonam-konfliktu-konsultatsiya-ministerstva-yustitsii> (дата звернення: 04.02.2022).

Філіппова Вікторія Дмитрівна

доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету

Ковальська Наталя Михайлівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри державного управління та місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету

НАСИЛЬСТВО В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Насильство є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини і визначається як застосування силових методів, або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір [1]. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає насильство як навмисне застосування фізичної сили або влади, здійснене або у формі погрози, спрямоване на себе чи іншу особу чи групу осіб, яке спричиняє або з великою ймовірністю може спричинити тілесні ушкодження, психологічну травму, смерть або відхилення у розвитку[5]. Насильством також є дискримінація за будь-якою ознакою, яка полягає в упередженому ставленні до особи та відповідних діях. Насильство чинять навмисно і саме це відрізняє його від інших дій. Крім того застосування погроз, примусу, шантажу і залякування також вважаються насильницькими діями.

Як доводить наукова література, насильником здебільшого стає людина, яка сама переживала насильство, має «занижену» самооцінку, прагнення контролю, домінування (ставить свої бажання і потреби, упередження вище за інші та нав'язує їх), не в змозі висловити свої потреби та зрозуміти потреби іншого. Слід звернути увагу на те, що здебільшого насильник сприймає свої дії (фізичну силу та психологічний тиск) як єдину комунікацію – для того щоб його почули, поважали, боялися. При цьому постраждала людина має проблеми із виставленням меж, кордонів, не вміють їх відстояти. Психологи також присвоюють постраждалим такий феномен, як

«вивчена безпорадність», – явище, яке формується через те, що від насильства не захищали, його неможливо було уникнути, йому потурали, а тому, захист від нього втратив сенс [2].

Відповідно до офіційної позиції ВООЗ, причини насильства частково зумовлені біологічними та соціальними факторами, які дають підстави говорити про певну схильність деяких людей до агресії, однак частіше за все ці фактори взаємодіють з сімейним вихованням, суспільними, культурними та іншими факторами зовнішнього змісту, таким чином спонукають до ситуацію, в якій виникає саме насильство [4].

Важливо зазначити, що насильство в закладі освіти виявляє інший зміст – це сплановані або спонтанні агресивні дії, що відбуваються в навчальному мікросоюзі. Суб'єктами і об'єктами насильства у закладі освіти, зокрема вищої, можуть бути викладачі, інші працівники, студенти. Представник будь-якої з названих груп може бути ініціатором насильницьких дій, постраждалою стороною або свідком.

Послаблюючи прихильність здобувачів до навчального процесу насильство травмує психіку людини на все життя з відповідними наслідками для емоційного та когнітивного стану, фізичного і психічного здоров'я. Відповідно виникає почуття страху і відсутності безпеки, що заважає досягнути виконання головних завдань освітнього процесу. Дослідники зазначають, що насильство впливає на власний образ «Я» особистості; занижується самооцінка; вона починає уникати стосунків; іноді інші уникають дружби з жертвами насильства, бояться самі стати жертвами; жертва кривдника може жити й далі за «програмою невдахи»[3].

Слід зазначити, що виникненню насильства у освітньому закладі сприяє нездоровий мікроклімат в педагогічному колективі і насамперед авторитарний стиль керівництва, який провокує появу симптомів агресивної поведінки. Крім того, в умовах байдужого ставлення до конфліктних ситуацій між підлітками, насильник відчуває себе безкарним. Саме тому важливим є спільна діяльність усіх учасників освітнього процесу щодо запобігання насильства, цькування, дискримінації за будь-якою ознакою, сексуальним домаганням і нетерпимості у закладі освіти. Для її ефективності необхідно розуміння того, в яких формах може виявлятися насильство і що навіть пасивне спостереження за знуцанням провокує кривдника на подальші насильницькі дії.

Крім того, для викладачів та інших працівників закладу вищої освіти уважне ставлення до всіх учасників навчального процесу допомагає своєчасно помітити симптоми неблагополуччя в їх поведінці і настрої. Зокрема, здобувач систематично запізнюється або пропускає заняття без об'єктивних причин або з надуманих причин на тлі зниження успішності; втратив інтерес до навчання та іншої діяльності; почав уникати контактів та замкнувся у собі; часто скаржитися на погане самопочуття; помітна самоізоляція або ізоляція з боку інших. Зауважимо, що при цьому людина проявляє невпевненість у собі; неухважність, забудькуватість, нездатність концентруватися; постійний або частий стан тривожності, напруженості; лякливості, страх гучних звуків і

різких рухів; постійний або частий поганий настрій, стан пригніченості, або, навпаки, гіперактивність, дратівливість, агресивність; різкі і безпричинні перепади настрою; відбувається втрата або псування особистих речей, синці, розірваний або зім'ятий одяг; відмовляється пояснити причини вищеписаних станів і поведінки або надає неправдоподібні пояснення [2].

Згідно методичних рекомендацій щодо запобігання та протидії насильству наданих МОН, важливо спрямовувати осуд, зауваження, догану на вчинок і його можливі наслідки, а не на особистість порушника норм. Необхідно жоден випадок насильства або цькування і жодну скаргу не залишати без уваги. Документом роз'яснюється важливість пояснення всім учасникам освітнього процесу, що будь-які насильницькі дії, образливі слова є недопустимими. Наголошується, що реакція має бути негайною (зупинити бійку, припинити знущання) та більш суворою у разі повторних випадків агресії. Пропонується аналізуючи ситуацію, з'ясувати, що трапилося, вислухати обидві сторони, підтримати потерпілого й обов'язково поговорити із кривдником, з залученням психолога, щоб зрозуміти, чому він або вона так вчинили, що можна зробити, щоб таке не повторилося [2].

Отже, багато людей не повідомляють про пережите насильство, зокрема в освітньому закладі, через різні причини. Але система освіти має значний потенціал для профілактики насильства та системного впливу на всіх учасників освітнього процесу, зокрема через просвітницьку роботу, вивчення соціально-психологічного клімату та заняття з навчання навичок ефективного спілкування та розв'язання конфліктів. Всі заходи мають забезпечувати підтримку і конфіденційність, бути тактовними.

Реалізуючи можливості щодо побудови екологічних міжособистісних відносин, безконфліктної спільної діяльності здобувачів освіти та формуючи модель поведінки, засновану на взаємній повазі можна запобігти фактам насильства в освітньому процесі.

Список використаних джерел:

1. Гусейнов А. А. *Поняття насилія и ненасилія. Вопросы философии.* 1994. № 6. С. 35-41.
2. Методичні рекомендації «Запобігання та протидія насильству» : Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 р. № 1/11-5480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text> (дата звернення: 02.12.2021)
3. Романовська Д. Д Соціальна робота в школі з попередження шкільного насилля. URL: <http://uchika.in.ua/tema-socialena-robot-a-v-shkoli-z-poperedjennya-shkilenogo-nasi.htm> 1 (дата звернення: 02.12.2021)
4. Собко Г. М. Відмінність поняття психологічного та психічного насильства від психічного примусу. *Правова система: теорія і практика.* 2014. С. 80-82.

5. World Report on Violence and Health. WHO, 2002. URL: <https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/> (дата звернення: 02.12.2021)

Ходотаєв Артем Андрійович

здобувач вищої освіти

*другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету*

Науковий керівник :

Пріснякова Людмила Макарівна

*кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології*

Дніпровського гуманітарного університету

БУЛІНГ ЯК ФОРМА АГРЕСІЇ

Булінг як форма прояву агресії є явищем вже не новим, але актуальним. Власне булінг превалює в своїм явищі у будь-якій соціальній структурі та має схожу сутню.

Найбільшим проявом булінгу є власне середовище навчальних структур де контекст прояву агресії більш ширший, оскільки це зумовлено активною взаємодією в першу чергу між учнями. Характерним це є більш для тих учнів які вже знаходяться у підлітковому віці. З соціального боку це зумовлено намаганням проявити себе та займати певну ланку в соціальній ієрархії. Також це є явищем наслідку соціального порушення в межах соціалізації. Власне характерним для булінгу повстає явище агресії та агресивності.

Агресія – це деструктивна поведінка, що власне суперечить домінуючим нормам та правилам у певному соціальному прояві, зумовлено також проявами як фізичними (побиття та інше), так й психологічним (пригнічення певної особи, тощо) та має направленість як до живого так й до неживого [1].

Булінг в цьому контексті є одним із проявів агресії. Власне для булера є характерним розподіл по соціальним групам (де його спектр комунікації відноситься до також кола персон) та протистояння іншим (як правило більш слабшим). Як для форми агресії булінгу характерно апелювання до приниження певної людини або групи людей через призму взаємодії фізичного або психологічного діяння. Також одним з факторів апелювання до булінгу є соціальне середовище. Оскільки булер йде на конфлікт з іншими він в першу чергу спирається на явище підтримки його дії. В першу чергу власне така підтримка йде від тієї групи (як правило) в якій він власне й знаходиться. Власне це повстає булінг на більш соціальну ланку.

Характерним також повстає апелювання до агресивної форми (в фізичному прояві) булінгу на більш ранніх формах віку (в першу чергу це

характерно для раннього підліткового віку), а згодом повстає явище апелювання до психологічної агресії як такої.

Список використаної літератури:

1. Берковіц Л. Агресія: причини, наслідки, контроль. Санкт-Петербург : Прайм-Еврознак, 2014. 512 с.
2. Бісалиєв Р. В., Кубекова А. С., Сарафразі Т. Т. Психологічні аспекти агресії і агресивної поведінки: сучасний стан. *Сучасні проблеми науки та освіти*. 2014. № 2. С. 1-7.
3. Бандура А., Уолтерс Р. Підліткова агресія. Москва : ЕКСМОПресс, 2000. 509 с.
4. Берон Р., Річардсон Д. Агресія. Санкт-Петербург : Пітер, 2015. 352 с.

Чеканіна Оксана Володимирівна

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО АКАДЕМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА В УНІВЕРСИТЕТІ

Важливе місце в психолого-педагогічних дослідженнях посідає питання адаптації особистості. В умовах соціально-правової нестабільності ця тема стає цікавою з точки зору взаємозв'язку між адаптацією особистості та її стійкістю до стресу. У психології існує велика різноманітність у визначенні та з'ясуванні змісту поняття адаптації. Адаптація, як процес, передбачає взаємодію між декількома психологічними компонентами, які працюють разом, маючи спільну мету, а саме уникати дисбалансів, неузгодженостей і конфліктів. Певним чином існує парадокс, який полягає в існуванні динамічного розвитку, який повинен забезпечити стабільність та функціональність у розвитку особистості. У сучасний період, сповнений соціальних змін, викликів та нестабільності, спостерігається зростання психоемоційних вимог до розвитку та функціональності особистості, які, з одного боку, мають відповідати цим змінам і, з іншого боку, зберігати власні переконання, цінності та внутрішньопсихічні установки.

Нестабільність психосоціальних факторів гостро відчувається, особливо в підлітковому віці. Перехід від школи до університетського життя є етапом,

який вимагає від учнів певної адаптації як на особистому, так і на академічному рівні. Зусилля, спрямовані на перехід до статусу студента, залежать, по-перше, від учня, а по-друге, від підтримки з боку викладачів, родичів, друзів тощо. Здобуваючи вищу освіту, студенти стикаються з іншими стандартами, ніж студенти. Вони повинні адаптуватися до специфіки нових дисциплін і більш просунутих методів навчання, які представляють серйозні зміни в їх академічному та повсякденному житті. Ці зміни вимагають психологічної адаптації до нового середовища навчання та викладання. Вони вимагають постійної психоемоційної напруги як від учнів, так і від викладачів.

Питання адаптації студентів до вищої освіти досліджувалося в кількох країнах, і кожен культурний контекст має певний шлях дослідження. Дослідження на цю тему розглядають причини труднощів адаптації учнів, вплив деяких моделей, які впроваджують навчальні заклади, і спостереження щодо можливих методів покращення. Існує достатньо багато досліджень, щодо проблематики адаптації. Дослідження щодо адаптації студентів до академічного життя проводилися в багатьох країнах світу. Певні аспекти цієї теми досліджувалися в США [3], в Іспанії [6], у Бельгії [2], в Малайзії [8], в Японії [5], в Україні [1] тощо. У останніх дослідженнях адаптація студентів вивчається як спосіб виявлення основних проблем студентів при переході та визначення навичок (самостійне навчання, дослідження, управління часом, критичне мислення тощо), які необхідні для швидкої адаптації до вищої освіти [8]. Крім того, щоб покращити процес адаптації до академічного життя, необхідно проаналізовано з наступних чотирьох точок зору: студенти, які є частиною групи ризику, навчальний план першого курсу, навчальні ресурси, розвиток персоналу [7]. Аналіз адаптації студентів може проводитись в деяких випадках шляхом вивчення кількісної змінної, тоді як в інших випадках, можливо використовувати аналіз заснованих на якісному аспекті.

Особистісно-орієнтоване дослідження дозволить зрозуміти специфіку певних підгруп серед першокурсників. Деякі дослідження досліджували аспекти особистості студента, адаптацію умовно поділяють на чотири категорії: мотиваційну, комунікативну, когнітивну та регулятивну. В інших випадках дослідження розглядають медичні аспекти адаптації, стрес і хвороби, які виникли внаслідок адаптаційного дефіциту. Були проведені дослідження, щоб виявити роль мереж соціальної підтримки в процесі адаптації та інших методів подолання, пов'язаних з успішною адаптацією [4]. Питання адаптації студентів було досліджено, зокрема, з точки зору ставлення студентів до того, як вони адаптувалися та як вони отримали підтримку в процесі інтеграції. Попереднє дослідження підкреслило той факт, що для адаптації до академічного середовища учням потрібен ряд навичок: саморегуляція, управління мотивацією, емоційний контроль інші навички, що студенти повинні мати і розвивати. Від цих навичок залежить їхня адаптація до нових вимог і успіх у навчанні.

Деяким студентам важко адаптуватися, витратити час та зусилля, тоді як іншим важче було приділяти увагу та мотивувати себе до навчання. Ця

багатовимірність стратегій управління ресурсами передбачає індивідуальний підхід до підтримки студентів. У той час як одним може бути корисно більше структуризації та соціальної взаємодії, іншим може знадобитися додаткова підтримка в управлінні стресом. Це дає змогу стверджувати про конструктивність особистісно-орієнтованого підходу та мотиваційних заходів шляхом діагностування різних підгруп з високою та низькою адаптивністю щодо стратегій управління ресурсами у адаптації студентів вищих навчальних закладів. Більшість студентів закладів вищої освіти в Україні можна віднести до слабо адаптованих до навчання. Це підкреслює різницю між студентами, які активно включаються в процес адаптації, та студентами, які не приділяють значної уваги адаптації. Останній групі може знадобитися більше рекомендацій та підтримки у середовищі онлайн-навчання.

Оскільки процес адаптації до академічного життя базується на розвитку цілого ряду особистих і професійних здібностей (з кожним роком вони стають все більш просунутими), тому підходити до питання студентів адаптація до академічного середовища необхідно з точки зору стресостійкості та мотивації студентів долати проблеми. З цієї точки зору необхідно проаналізувати процес адаптації з точки зору студентів, беручи до уваги, що ця адаптація має різну складність від однієї особи до іншого. У дослідженні можуть розглядатися наступні питання: адаптація студентів до нової програми навчання, ризик відсівання, стан душі студента, що студенти думають про внесок викладачів у допомогу в адаптації, процесу, потреба психолога в житті студента д.

Достовірні результати показують, що в умовах невизначеності, в тому числі, російської агресії, слід розглядали не тільки технічні, практичні та фінансові наслідки адаптації навчання, але й намагались прогнозувати довгострокові наслідки. Обставини російської агресії, онлайн навчання, безумовно, з самого початку створювали проблеми, але також і можливості для (пере)оцінки та (пере)розгляду більш фундаментальних питань. Одним із центральних є питання фізичної та цифрової мобільності, а також питання екології та інклюзивності, з одного боку, та соціальної взаємодії та «життєвого досвіду» в різних соціокультурних умовах та освітньому середовищі, з іншого.

Цей досвід онлайн навчання в умовах військової агресії, дає змогу зрозуміти, що для реформування та переосмислення навчання необхідні не тільки зміни в дидактичних підходах, але й більш фундаментальні зміни з точки зору інклюзивності, взаємності та солідарності в різних умовах у викладанні за всіма освітніми програмами.

У результаті аналізу можна зробити висновок, що більшість студентів стикаються з проблемами інтеграції та адаптації до нової навчальної програми в перші роки навчання в університеті. Для того, щоб їхні проблеми були зменшені або вирішені, у майбутньому рекомендується більше участі викладачів і краща структура програми. Цей перехід має бути інституційно підтриманий, зменшуючи кількість студентів з труднощами в адаптації. З цієї метою пропонується, щоб студенти мали практичні втручання з метою

розвитку навичок адаптації. Зокрема, рекомендується тренінги з питань розвитку креативності та програму релаксаційних тренінгів.

Список використаної літератури:

1. Кулик Т., Попик І. Психологічна адаптація першокурсників. *Наш університет*. 2012. № 10. С. 5-7.
2. Beyers W., Goossens L. Concurrent and predictive validity of the student adaptation to college questionnaire in a sample of European freshman students. *Educational and Psychological Measurement*. 2002. № 62(3). P. 527-538.
3. Chemers M., Hu L., Garcia B. Academic self-efficacy and first-year college student performance and adjustment. *Journal of Educational Psychology*. 2001. № 93 (1). P. 55-64.
4. Enes R., Tahsin I. Coping styles, social support, relational self-construal, and resilience in predicting students' adjustment to university life, educational sciences. *Theory and Practice*. 2016. №16 (1). P. 187-208.
5. Fryer L. K. Latent transitions to learning at university: A latent profile transition analysis of first-year Japanese students. *Higher Education*. 2017. № 73 (3). P. 519-537.
6. García-Perales R., Almeida L. S. An enrichment program for students with high intellectual ability: Positive effects on school adaptation. *Comunicar*. 2019. № 27 (60). P. 39-47.
7. Nelson K. J., Smith J. E., Clarke J. A. Enhancing the transition of commencing students into university: an institution - wide approach. *Higher Education Research & Development*. 2012. № 31 (2). P. 185-199.
8. Terpstra-Tong J., Ahmad, A. High school - university disconnect: a complex issue in Malaysia. *International Journal of Educational Management*. 2018. № 32 (5). P. 851-865.

Шевченко Світлана Віталіївна

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології*

*Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького*

**ДІАГНОСТУВАННЯ ЯК ПРЕДИКТОР ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРОЯВІВ
НАСИЛЬСТВА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Ситуації насильства, нажаль, зустрічаються сьогодні досить часто. У контексті світу, Україна за даними ВОЗ займає 4 місце за рівнем проявів агресії серед підлітків, 9-те місце за кількістю жертв цькування серед п'ятнадцятирічних. У 2018 році Україна вперше буде долучена до міжнародного дослідження PISA, в якому передбачено анкетування учнів,

адміністрації закладів освіти щодо стану соціального благополуччя та безпеки освітнього середовища. За даними Генпрокуратури та Держстату, щороку в Україні близько 2,5 тисяч дітей намагаються здійснити самогубство. Причиною 40% самогубств є булінг, який здійснюється над дитиною у школі. Також важливо зрозуміти, що більшість дітей сприймають знущання як належне, тобто в таких ситуаціях є в статусі свідка, і не стають на захист жертв булінгу. Таких 90% – які щодня це бачать і нічого не роблять. Якщо у своєму класі діти скажуть, що це ненормально, не смішно, не цікаво – в 99% випадків булінг припиняється. Найчастіше цей феномен проявлений в завуальованій формі, так як учасники насильства докладають зусиль, аби інші особи не дізналися про даний факт та не втрутилися в цей процес. В цих обставинах насильницькі дії можуть продовжуватися роками, маючи тяжкі фізичні, психоемоційні та соціальні наслідки для жертви насильства [2].

Актуальність системного підходу при формуванні безнасильницького освітнього середовища обґрунтовано напрацьованою моделлю «Створення системи протидії булінгу в закладах освіти, що сприяє безпечному освітньому середовищу та участі дітей, враховуючи можливості шкільних служб порозуміння» [1].

Враховуючи це, на нашу думку, проведення діагностики щодо виявлення схильності до проявів насильства, а також визначення ситуацій, що можуть його провокувати є однією з умов із вчасного попередження розповсюдження подібного явища.

Для попередження проявів насильства в освітньому середовищі необхідно комплексно вивчити це питання за допомогою наступних методів: спостереження за міжособистісною поведінкою учнів; опитування (анкетування) усіх учасників освітнього процесу; психологічної діагностики мікроклімату, згуртованості класних колективів та емоційних станів (стану благополуччя) учнів; соціального дослідження наявності реферетних груп та відторгнених в класних колективах; визначення рівнів тривоги та депресії в учнів.

Об'єктивно дивлячись на означене завдання так само об'єктивно можна говорити про певні труднощі та проблеми щодо проведення діагностики. А саме:

1. Психодіагностичне обстеження дитини має бути системним, включати вивчення усіх сторін психіки.

2. Психодіагностичне обстеження організовується з урахуванням віку і передбачуваного рівня психічного розвитку дитини.

3. Діагностичні завдання мають бути доступними для дитини. При обробці й інтерпретації результатів має бути дана їх якісна і кількісна характеристика.

5. Методичний апарат має бути адекватний цілям дослідження.

6. Кількість методик має бути такою, щоб обстеження дитини не привело до психічного виснаження.

7. Велика кількість часу підготовки, проведення та інтерпретації дослідження.

Приймаючи такі виклики, на базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького ще у 2019 році при кафедрі психології була створена Лабораторія психофізіологічних досліджень, що містить унікальний комплекс для здійснення комп'ютерної діагностики НС-психотест.

«НС-Психотест» складається з десятка приладів. Це дозволяє скомпонувати їх для вирішення будь-яких завдань. Поряд з цим, комп'ютерна діагностика має безліч переваг:

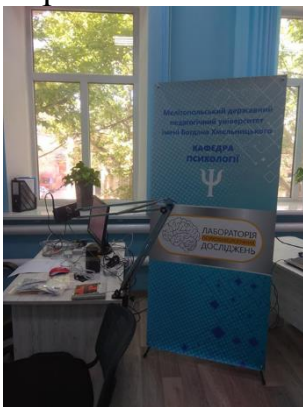
Максимальна точність результатів. Повністю виключені помилки обробки вихідних даних, які часто виникають при ручних методах розрахунку вихідних показників, і тепер психологічне обстеження проводиться максимально чітко, швидко і якісно.

Індивідуальна база норм. Для кожного учня, зареєстрованого у базі даних, при отриманні результатів за будь-якою методикою формується індивідуальна база.

Синхронний аудіо та відеозапис обстеження. Часто під час проведення тестування необхідний аудіо- та відеозапис того, що відбувається. Це дозволяє зберегти абсолютно всі дані обстеження, скоротити час його проведення та точніше його проаналізувати. Програмне забезпечення синхронізує запис із ходом тестування, автоматично веде журнал подій та зберігає аудіо- та відеозапис у базі даних.

Висока пропускна здатність, групове тестування. Для одночасної роботи одного спеціаліста з великою кількістю тестованих реалізовано безліч функцій програмного забезпечення.

Самостійне додавання нових методик та батарей тестування. Зручний та функціональний «Редактор тестів» дає можливість користувачеві самостійно додавати в програму власні опитувальники, змінювати формулювання питань та інтерпретацію існуючих методик, підключати власні нормативні бази.

Апаратні засоби комплексу представлені пристроями для проведення психофізіологічних проб. Вони працюють незалежно один від одного. Набір пристроїв підбирається відповідно до обраної комплектацією або до завдань дослідження. До комплексу комплексу входять наступні комплектації:

Комплектація Експерт. Комплектація, яка може застосовуватися при будь-якому психофізіологічному дослідженні для оцінки функціонального стану на підставі психічних і фізіологічних показників з урахуванням особистісних характеристик.

Використання полірегістратора дозволяє аналізувати вегетативні та емоційні реакції при проведенні тестування. Це дає можливість сформулювати висновок з урахуванням фізіологічної ціни виконуваної діяльності.

Повний комплект клінічних опитувальників, методик та приладів дозволяє оцінити рівень адаптивних можливостей до навантажень з нервово-психічним напруженням. Оцінюються стан ЦНС і регуляція серцево-судинної та респіраторної систем.

Комплектація Старт - дослідження властивостей і станів особистості; порушень різних психічних функцій; оцінка темпераменту і психічної стійкості, взаємодії особистості та групи.

Комплектація Дитинство - оцінка емоційного стану, поведінкових та особистісних особливостей учнів.

Отже, одним із важливих пріоритетів освітнього процесу є створення соціально безпечного простору шляхом формування в учнів вміння правильно поводитись у небезпечних та критичних ситуаціях загрози життю, честі та гідності особистості, надавати допомогу собі та іншим. Проблема насильства в освітньому середовищі – це соціальна проблема всього світу. Первинною ланкою попередження проявів насильства є організація та проведення комплексної систематичної діагностики усіх учасників освітнього процесу [3]. Така робота сьогодні потребує перезавантаження, оновлення: відмови від неефективних, формальних видів роботи і запровадження якісного комп'ютерного діагностування, психологічного супроводу, соціально-педагогічного патронажу освітнього процесу та сучасних технологій профілактичного виховання на годинах спілкування класних керівників в кожному закладі освіти.

Список використаних джерел:

1. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти : навч.-метод. посібник / В. Л. Андрєєнкова, В. В. Байдик, Т. В. Войцях, О. А. Калашник та ін. К. : ФОП Нічога С.О, 2020. 196 с.

2. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід : методичний посібник / В. Л. Андрєєнкова, В. О. Мельничук, О. А. Калашник. К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.

3. ЮНЕСКО. Как остановить насилие в школе. Пособие для учителей. 2011. URL : <http://www.unesco.org/education> (дата обращения: 15.11.2021)

Шевяков Олексій Володимирович

*доктор психологічних наук, професор кафедри психології та педагогіки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

**ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ**

Безпека особистості стосується кожного громадянина, ставить багато правових та психологічних питань. Аналіз літературних джерел з психологічних аспектів дослідження проблеми безпеки особистості дозволяє констатувати, що вона є міждисциплінарною галуззю, і роль психології полягає не лише в формулюванні операціонального визначення, а й у виробленні загальних понять і системних знань про такий феномен. Необхідність аналізу психологічних засад безпеки особистості обумовлена тим, що це дозволить сформулювати не лише загальні положення про складне соціальне явище, яким є безпека особистості, та, зокрема, психологічна безпека особистості студента і викладача вищого закладу освіти, але й розкрити її властивості, закономірності формування та розвитку.

Поняття «безпека» раніше застосовувалось лише в межах держави і права, причому пріоритет віддавався державній безпеці, а не особистій. Сьогодні ж ця проблематика актуальна і для інших галузей. Актуальним є з'ясування того, чи існує принципова відмінність між індивідуальною безпекою та безпекою колективною (безпекою суспільства, держави).

Більшість наукових праць присвячено з'ясуванню найбільш ефективних засобів вирішення практичних завдань, тобто фахівці-психологи, розмірковуючи про безпеку, говорять про конкретні прикладні розуміння цього терміну: національна, освітня, організаційна [1, с.73].

Доведено, що психологічно безпечне організаційне середовище студента і викладача у вищій школі спричинює задоволеність змістом навчання та майбутньою кар'єрою. Показано, що потенціал соціальної підтримки від організації та спільноти, який визначається потребою особистості у належності, опосередкований психологічною безпекою особистості [1, с.75].

У психологічній літературі поняття безпеки часто-густо тлумачиться по-різному:

1) безпека як відсутність небезпеки. Поняття «безпека» і «небезпека» є взаємопов'язаними характеристиками умов реальності, що віддзеркалюють її суперечливі сторони, і можуть розглядатися як соціально-психологічні категорії. При такому підході не враховуються протиріччя об'єктно-суб'єктної сфери людської праці, які є джерелом будь-якого розвитку. Тому положення про те, що відсутність небезпеки це і є безпека, потребує уточнення. Такого стану, при якому державі, суспільству або особистості не загрожує небезпека, не існує взагалі;

2) безпека як діяльність із попередження загроз (діяльнісний підхід, завдяки якому створюються захисні дії). Ця психологія орієнтована на ціннісні

переваги соціальної практики та передбачає не лише певний рівень усвідомлення протиріч буття особистості, але й розуміння онтологічних основ соціуму;

3) безпека як усвідомлена потреба, інтерес, що пов'язані з цілепокладанням, як цінність мотиваційної сфери особистості, що представлена в її свідомості.

Всі ці визначення можна віднести до антропологічного підходу, в межах якого безпека пов'язується з історичною практикою забезпечення життєдіяльності людини. Проте, безпека як соціально-психологічна категорія не може розглядатися лише в аспекті стану захищеності, оскільки це ще й властивість соціотехнічної системи, і процес соціальної діяльності особистості.

Зауважимо, що пізнання безпеки тісно пов'язане з соціальними умовами життя, з рівнем розвитку культури, з пануючими в суспільстві цінностями, що зумовлює не лише розманіття поглядів, які тлумачать явище безпеки, але й визначає її соціально-психологічні особливості. Онтологічний аспект безпеки полягає в тому, що вона, існуючи в загальній структурі соціуму, перебуває в різних формах, які і є оптимальними умовами (буття природи, людини, соціального і духовного). Когнітивний аспект безпеки пов'язаний з особливостями її пізнання. Дуже важливим є огляд соціально-психологічної спадщини в контексті рефлексії проблеми безпеки особистості. У процесі соціального розвитку безпека розумілася через чуттєвий досвід і завдяки раціональному пізнанню. Накопичені знання трансформувалися в практичний досвід і достовірну інформацію. Особистість і суспільство завжди прагнули пізнавати умови повної відсутності небезпеки – абсолютну безпеку, що практично неможливо, оскільки процес розвитку загроз у результаті людської діяльності і є нескінченним. Аксиологічний аспект безпеки підкреслює, що безпека перебуває у низці загальнолюдських цінностей (таких як добро, істина, краса), оскільки має значущість для багатьох поколінь. Безпека створює оптимальні умови для підтримки гармонійного стану особистості та сталого розвитку суспільства. Таким чином, названі аспекти безпеки тісно пов'язані. Когнітивний і аксіологічний аспекти утворюють цілісну структуру теоретичного концепту безпеки, фундамент якого становить її онтологічний аспект.

Реалії життя висувають вперед не узагальнені цінності, а безпеку і збереження життя особистості, соціальних груп незалежно від їх відмінностей. Все більшої значущості набуває вивчення безпеки, яка характеризує внутрішній стан людини, її благополуччя, спокій, стабільність, мова йде про психологічну безпеку.

Психологічна безпека, представлена в соціокультурних аспектах, може бути розкладена на низку взаємопов'язаних компонентів, а саме: сприйняття людиною стану загрози, психологічні механізми утворення страху в соціальних групах, руйнування або маніпуляція свідомістю, громадянська самосвідомість і здатність самоорганізації особистості щодо нівелювання

зовнішніх і внутрішніх загроз. У сучасних соціально-психологічних теоріях розширено розуміння суб'єктивного виміру безпеки, включено в аналітичний простір проблеми феноменологічні чинники, що впливають на сприймання особистістю і соціальними групами власної захищеності.

Таким чином, застосування поняття «психологічна безпека» як окремої категорії хоча не має тривалої історії, але отримало розповсюдження у наукових працях. Інтерес до проблем психологічної безпеки підкріплений зростаючою потребою системного опису явищ соціальної реальності, яка стрімко змінюється.

Список використаних джерел

1. Blynova O.Y., Holovkova L.S., Sheviakov O.V. Philosophical and sociocultural dimensions of personality psychplogical security. *Antropological Measurements of Philosophical Research*. 2018. № 14. P. 73-84.

НАПРЯМОК: ВИХОВНИЙ

Роман Венгер

*заступник директора з навчальної роботи
Львівського коледжу транспортної інфраструктури*

Анна Жукова

*заступник директора з виховної роботи
Львівського коледжу транспортної інфраструктури*

**КОНЦЕПЦІЯ ВИСОКОЕФЕКТИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В ОСВІТНІХ
ЗАКЛАДАХ**

*Щастя — це коли на роботу і з роботи людина йде з радістю.
С. Соловейчик*

Викладачі- саме вони виконують функцію других батьків на той період, коли студенти навчаються у виші. Часом вони стають друзями, а інколи — навпаки. Якою ж повинна бути концепція високоефективної педагогічної діяльності?

Насамперед слід розглянути особисті **філософські засади** педагогічної діяльності, педагогічні установки й переконання. Зараз активно говорять, що напрямами і водночас філософсько-методологічними принципами розвитку освіти ХХІ століття є *гуманізація і демократизація* освіти.

Педагог, *О. Юніна* виділяє такі ознаки *гуманітаризації*:

1. **Фундаментальність** – основним завданням для викладача, особливо, молодших курсів «залити» міцний фундамент: дати опорні базові знання з дисципліни, але при цьому не бути примітивні у формах і методах навчання.
2. **Розвиток особистісних якостей** – тут маємо чітко окреслений дуалізм- тобто прогрес як викладача, так і студента. Навчальний предмет розглядають не як самоціль, а як засіб розвитку життєво важливих якостей студента, таких як: мислення, воля, моральність плюс знання, вміння і навички збагачуються ціннісними смислами.
3. **Діалогічність** – надзвичайно важливий аспект, де навчання розглядають як спільний пошук істини; відповідно провідним способом освітньої діяльності є діалог. Вміння правильно побудувати «сократичну бесіду» забезпечує викладачеві високий відсоток якості знання навчальної дисципліни і піднімає інтерес, до предмету.
4. **Інтеграційність** – яку простіше, можна назвати – міжпредметними зв'язками. Важливий момент – коли викладач вмів до вже певної суми знань із іншого предмету додає нові [6, С.123].

Щодо *демократизації освіти*, першим зі слов'янських педагогів, хто ставив питання про освіту й виховання на демократичній основі – виховання

вільної, гармонійно розвиненої людини, обізнаної з основами наук, культури, мистецтва, з історією й релігією, називають *Г. Сковороду*. Ключовим поняттям його філософської ідеї є серце людини як уособлення вищої сили, що характеризує духовний світ людини, як єдність духу і матерії, як раціональний принцип пізнавального мислення і людського міркування [3, С.91-95].

Основними педагогічними установками та принципами, викладача, якого поважатимуть, шануватимуть і завжди привітно усміхатимуться, повинні бути – безперестанний рух до самореалізації і творчого пошук; розвиток і самозаглиблення викладача з пріоритетом на духовність, високі цінності, мораль і моральність; соціально справедливі стосунки між людьми, у робочому колективі між колегами та студентами; поповнення знань у своїй галузі; розвиток талантів та хобі, саме в цьому і полягає все мистецтво бути викладачем, саме педагогом, а не просто диктором, який в прямому значенні «читає лекцію» [1, С.66].

Навчання – це безперервний процес спілкування, де головними є викладач та студент [2, С.15]. Влучно і точно в оціненні сили педагогічного слова є думка *В.Сухомлинського*, який вважав, що «слово — це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво» [5, С.47]. У навчальному процесі багато важить слово педагога — слово сказане і слово почуте, слово написане й слово прочитане. **Мовлення викладача** повинно бути емоційним. Педагог має звертатися не лише до розуму студентів, а й дбати про їхні почуття. Лише за такої умови засвоєння навчального матеріалу буде найбільш продуктивним, адже усім відомий педагогічний постулат, що знання, не підкріплені і не зігріті позитивними емоціями, залишають студента холодним й байдужими, не зачіпають за живе, швидко «вивітрюються». Треба намагатися говорити ясно, стримано, у помірному тоні, який у розмові має бути спокійним, ввічливим. Навіть розпорядження можна давати м'яко і при цьому категорично. У спілкуванні — приємні дотепні жарти. Але, попереджав *Бокаччо*: «Жарт повинен мати зуби вівці, а не собаки» [2, С. 501]. Мовлення викладача має бути для студентів взірцем. За допомогою цього слова і точного висловлювання педагог передає свою любов до предмету і звісно, стає взірцем. Адже, мова — це віддзеркалення наших думок, тому, які думки — таке і мовлення [2, С.492-495].

А тепер слід перейти до конкретики, а саме до **концептуальних положень організації навчального процесу**, визначення змісту, програми навчального курсу. Тут повинні справджуватися деякі принципи. Найперше це — утвердження загальнолюдських цінностей, професійна спрямованість певної навчальної дисципліни. Використання міжпредметних зв'язків з метою посилення світоглядного змісту предмету. Використання можливостей багатоваріантності програм, упровадження нормативної та вибіркової частин змісту освіти, елективних курсів тощо. Практична та професійна спрямованість навчальної дисципліни. Орієнтації змісту предмета на забезпечення можливостей активності, самостійності, саморозвитку та самовдосконалення особистості студента, підвищення його відповідальності

за результати навчально-пізнавальної діяльності. Викладач при розробці навчального курсу — основного чи факультативного — повинен не залишати поза увагою базові знання й уміння студентів, орієнтуватися на професійну діяльність, врахувати потреби й інтереси студентів. До числа найважливіших якостей особистості сучасного фахівця можна зарахувати ініціативу та відповідальність, компетентність, спрямованість до новаторських рішень, потреба у постійному оновленні своїх знань — саме це, трішки перефразовано, і є основним завданням викладача [1, С.62].

Як переконливо засвідчує аналіз наукової літератури, основою готовності до творчої діяльності (як і будь-якої іншої) є **мотиваційний компонент**. Безперечно, формування особистості людини відбувається упродовж всього її життя, але, переважає думка, що саме у вищій школі закладаються основні особисті якості фахівця, а вже у подальшій професійній діяльності відбувається подальша шліфовка як особистості. Структура мотивів студента, сформована під час навчання, стає основою особистості майбутнього фахівця, вчорашнього студента. Отже, розвиток позитивних навчальних мотивів — невід’ємна складова частина у процесі навчання студента як особистості. Найкращою мотивацією — є практична діяльність. Відповідність професійної спрямованості вимогам самої професії, полегшує опанування професійних знань та навичок, і суттєво впливає на мотивацію до навчання. Позитивно впливають на внутрішню мотивацію високий рівень викладачів та їхнє партнерське ставлення до студентів, а також задоволеність студентів побудовою та змістом навчальної програми, що включає практику та інтерактивні форми навчання і дає можливість здобути значний практичний досвід. І саме тут дуже хочеться зацитувати *Карла Дарроу*: «Ми захоплюємося нашою наукою, але як заразити молодь цим захопленням? Як заманити у фізику майбутні Фермі? Звичайний у цих випадках метод — здивувати, вразити. Проблема в тому, що людину не можна здивувати, якщо вона не знайома з тією ситуацією, у яку ваш сюрприз вносить вирішальні зміни. Але в кожній сфері для новачка можна знайти захопливий, повчальний бік справи й подати її у формі, що викличе гострий інтерес. Це не кожному дано, але в цьому полягає «секрет мистецтва лектора» [4, С.17]. **Головне завдання викладача** — запроваджувати технології, що формують особистість, здатну не тільки до наукового і творчого пізнання, але й готову повноцінно реалізувати себе, незважаючи на життєві негаразди.

Основна мета будь — якого навчального курсу полягає в удосконаленні самого студента. Справжнє навчання й виховання завжди було неможливе без особистісного підходу. На це вказував у свій час старогрецький філософ *Платон*. Такий шлях навчання й виховання рекомендував і *Мішель де Монтень* у книзі «Досліди»: «Наставник повинен відповідно до духовних нахилів довіреної йому дитини надати їй можливість вільно розвивати ці нахили, пропонуючи їй пізнати смак різних речей, вибирати між ними і розрізняти їх самостійно, інколи вказуючи їй шлях, деколи, навпаки — дозволяючи відшукувати дорогу їй самій» [2, С.285].

Підсумовуючи, варто ще раз звернути увагу, що з-поміж головних рис хорошого викладача варто назвати: по-перше, високий рівень вимогливості до себе і до студента. По-друге, ця вимогливість має бути «помножена» на високопрофесійність знань. По-третє, необхідним є значний життєвий досвід і життєві традиції, які дозволяють викладачам бути не лише носіями знань, а й носіями соціально-творчих цінностей, які дозволяють молодій людині, студенту чи аспіранту отримувати завдяки спілкуванню не тільки професійні знання, але й розуміння та усвідомлення багатьох соціально життєвих цінностей.

Список використаних джерел:

1. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посібник. К. : Либідь, 2005. 400 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посібник. К. : Академія, 2009. 616 с.
3. Кулик І. С. Русова про педагогічні погляди Г.Сковороди. *Наук. вісн. Чернів. ун-ту*. Чернівці. 2003. Вип. 177. С. 91-95.
4. Педагогіка : Підручник. К. : Знання-Прес, 2004. 445 с.
5. Сухомлинський В. А. Не тільки розумом, але і серцем... М., 1986.
6. Юнина Е. А. Педагогическая риторика. Пермь : ПОИПКРО, 1995.

Гавриш Олег Степанович

здобувач вищої освіти

*другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету*

Науковий керівник:

Пріснякова Людмила Макарівна

*кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології*

Дніпровського гуманітарного університету

**ОСОБЛИВОСТІ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ В УМОВАХ
ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ**

Анотація. Початок військової агресії з боку російської федерації 24 лютого 2022 року і нанесення ракетних ударів по території України, спонукали до запровадження тимчасового припинення навчання на всіх рівнях освіти. Після двотижневої перерви, починаючи з березня продовжено навчання в дистанційному форматі. Хоча всі навчальні заклади мали досвід дистанційного навчання через пандемію, навчання в умовах війни виявило свої особливості. Під час війни в Україні заклади вищої освіти а особливо охорони здоров'я залишаються окремою військовою ціллю. Крім того є

міграція в інші країни внаслідок війни викладацького складу та здобувачів вищої освіти (ЗВО).

Ціль. Висвітлити досвід організації дистанційного навчання в ВПНЗ «Дніпровський гуманітарний університет» під час війни та проблеми, які були виявлені під час занять.

Матеріали і методи. Заняття проводились згідно розкладу з обов'язковими синхронною та асинхронною частинами, а організаційна складова забезпечувала їх зв'язок. Асинхронний компонент був організований за допомогою системи управління дистанційним навчанням (СУДН) «Moodle» шляхом відповіді на задані практичні та семінарські завдання інструментами СУДН Moodle. Крім того, студенти мають змогу пройти підсумкові тести до тем. Синхронну складову дистанційного навчання було реалізовано за допомогою відеоконференцій Zoom, а саме лекції які проводяться згідно розкладу. У зв'язку з пандемією COVID-19, ВПНЗ «Дніпровський гуманітарний університет» мав налагоджений механізм організації дистанційного навчання. Проте активні бойові дії на території України призвели до додаткових перешкод. Відсутність достатніх ресурсів для задоволення фізіологічних потреб обмежувала можливості студентів навчатися, оскільки, на думку А. Маслоу [3], задоволення базових потреб є важливим для ефективної пізнавальної діяльності. Звуки сирен повітряної тривоги вимагали перервати онлайн-частину і спуститися в бомбосховище. Хронічний дефіцит реалізації базових потреб призводив до порушення емоційного стану і, як наслідок, перешкоджав ефективному опрацюванню та запам'ятовуванню матеріалу. Ефективному навчанню також заважає відсутність стабільного Інтернету та перебування в різних часових поясах, а також участь студентів у волонтерській діяльності заважала їм брати участь у навчальному процесі та зосереджуватися на ньому [2]. Як і за часів карантину через COVID-19, онлайн-освіта складалася з синхронної та асинхронної частин, пов'язаних через організаційну складову. Проте активні військові дії та постійна загроза авіаударів створили додаткові перешкоди: проблеми з безпекою під час навчання, емоційний стан студентів та викладачів, проблеми з інтернетом, відключення електроенергії та перебування в різних часових поясах.

Основною перешкодою у дистанційному навчанні є недостатній рівень розвитку цифрової компетентності здобувачів перших курсів, а також невеликої кількості викладачів, які в силу обставин непереборної сили опановують цифрові платформи не так швидко як потребує освітній процес. В зв'язку з цим відділом НМВ запроваджуються заходи спрямовані на навчання щодо отримання навичок роботи з дистанційними системами навчання.

Відповідно до Положення про організацію освітнього процесу [1] заняття в університеті проводяться згідно розкладу з обов'язковим використанням синхронної та асинхронної складових. Окремо ми виділили організаційну складову, щоб краще організувати дистанційне навчання. Блок-схема структури навчального процесу наведена в таблиці 1.

Блок-схема структури навчального процесу

Організаційна складова

Офіційний сайт Університету

- Розклад занять (посилання для зв'язку з викладачем через платформу Zoom).
- Силабуси навчальних дисциплін.
- Розклад сесій.
- Робочі навчальні плани.
- Графік освітнього процесу.

Moodle сторінка університету

- Інструкція для студентів та викладачів по роботі з СУДН Moodle

Куратори груп

- Комунікація зі студентами та викладачами за допомогою соціальних мереж.

Відділ НМВ

- Координація, організація та контроль діяльності кафедр та інститутів Університету з питань організації освітнього процесу та реалізації освітньо-професійних програм згідно з принципами академічної доброчесності та якості освітньої діяльності.

Асинхронна складова

Moodle сторінка освітньої програми, курсу, форми навчання.

- Перелік освітніх програм та дисциплін.
- Тематична папка для кожного заняття з методичними рекомендаціями, відео на YouTube (відповідне до теми), тестом (з обмеженням часу).

Синхронна складова

Відеоконференція Zoom

- Проведення лекційних занять згідно розкладу.
- Обговорення різних аспектів теми (найважливіших, складних).

Висновок. Для ефективної організації освітнього процесу та якісного надання освітніх послуг, є потреба в підвищенні мотивації викладачів з опанування навичок роботи з інструментами та технологіями навчання у дистанційному форматі.

Список використаних джерел:

1. Положення про організацію освітнього процесу Дніпровського гуманітарного університету. DOI: https://dgu.edu.ua/files/images/documents/nmv/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%9E%D0%9E%D0%9F_2020%2B%2B.pdf
2. Khaniukov OO, Smolianova OV, Shchukina OS. DISTANCE

LEARNING DURING THE WAR IN UKRAINE: EXPERIENCE OF INTERNAL MEDICINE DEPARTMENT (ORGANISATION AND CHALLENGES). *Scientific and practical journal*. 2022 № 23(3) DOI: 10.21802/artm.3.23.134

3. SPARK . Піраміда потреб Маслоу: пояснюємо простими словами. DOI: <https://sparkmedia.com.ua/piramida-potreb-maslou/>

4. Rajab KD. The effectiveness and potential of E-learning in war zones: an empirical comparison of face-to-face and online education in Saudi Arabia. 2018. DOI: <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2018.2800164>

Кобзева Ірина Миколаївна

*директорка навчально-методичного центру забезпечення якості освіти
Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної
освіти» ДОР*

ЗДОРОВІ ТА БЕЗПЕЧНІ СТОСУНКИ: ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Свобода від насильства – одне з основних прав людини. Насильством щодо дитини є усі форми домашнього насильства (психологічне, фізичне, сексуальне та економічне), а також тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, економічне насильство, сексуальні дії, а також слова та вирази, що принижують честь та гідність людини чи є погрозами.

За насильство щодо дитини законодавством України передбачена цивільно-правова, адміністративна та кримінальна відповідальність. Залежно від наслідків для потерпілої сторони застосовуються норми Цивільного кодексу, Кодексу про адміністративні правопорушення чи Кримінального кодексу України, а також ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та ЗУ «Про охорону дитинства». Відповідальністю за такі дії може бути штраф, громадські/виправні роботи, арешт, обмеження/позбавлення волі. Утім від різних форм насильства страждають як жінки, так і чоловіки, дівчата та хлопці. Факти насильства і жорстокості щодо дітей викликають особливе занепокоєння.

Поняття «насильство» та «жорстоке поводження» часто застосовують як синоніми. Як соціальні явища, вони, дійсно, тісно взаємопов'язані. Проте, важливо розуміти відмінності між ними. Визначення поняття «жорстоке поводження з дитиною» надається в ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» та ст. 3 Порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема таких, що можуть загрожувати їхньому життю та здоров'ю (Постанова КМУ від 3 жовтня 2018 р. № 800):

Насильство завжди здійснюється з наміром отримати певний ефект, а жорстоке поводження може мати в основі цілком позитивні наміри. Мають

місце випадки, коли людина, що здійснює жорстоке поводження, не усвідомлює негативних наслідків такого поводження.

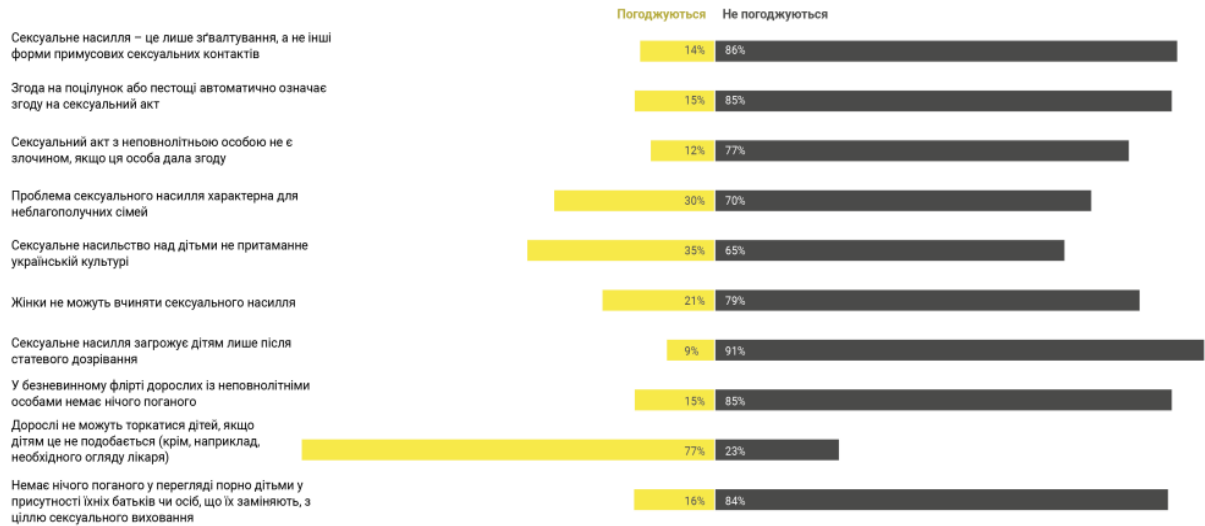
Насильство, на відміну від жорстокого поводження, – це будь-яке свідоме і навмисне (заздалегідь сплановане) застосування сили одного індивіда/групи людей проти іншого/інших (найчастіше – беззахисного/их) з метою встановлення над ним(и) влади і контролю.

Насильство – умисний фізичний чи психологічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду, або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою. Такий вплив на особу здійснюється вчиненням певних умисних діянь. Особа, яка вчиняє насильницькі діяння, усвідомлює їх характер, передбачає наслідки цих діянь і бажає або свідомо допускає їх настання.

Поняття, що використовується Всесвітньою організацією охорони здоров'я, підкреслює навмисність і фактичне вчинення акту насильства, незалежно від його результату. Згідно з цим визначенням насильством не є ненавмисні нещасні випадки, наприклад, тілесні ушкодження внаслідок дорожньо-транспортних пригод або опіки.

Насильство над дітьми – це фізичне, психологічне, сексуальне насильство або відсутність виховання та піклування про дітей батьками, особами-опікунами чи сторонніми людьми, які доглядають за дітьми. Насильство над дітьми може містити будь-яку дію насильницького характеру, нехтування, зловживання або нездатність, небажання чи невміння виховувати й опікуватися дітьми від батьків чи інших осіб, що призводить до фактичної або потенційної шкоди дитині. Може спостерігатися в сім'ї, у місці проживання дитини, на вулиці або в організаціях, школах чи громадах, з якими дитина взаємодіє.

Згідно з 153 статтею Кримінального кодексу України, сексуальним насиллям вважається вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи. Дії сексуального характеру, що включають пенетрацію, вчинені без згоди однієї зі сторін, класифікуються згвалтуванням. Водночас, 14% українців обмежують сексуальне насилля виключно категорією «згвалтування»; 15% прирівнюють згоду на поцілунок або пестощі до згоди на секс. Побутують й інші стереотипи вже не пов'язані зі знанням законів (мал. 1).

Малюнок 1 – Окремі уявлення щодо сексуального насилля

На жаль, в Україні не доступна вичерпна статистика, яка б дозволила спростувати ці та інші міфи. Дії сексуального характеру, пов’язані з вагінальним, анальним або оральним проникненням у тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (стаття 152 ККУ). Сексуальне насилля українці трактують досить широко. Особливо, коли мова йде про неповнолітніх осіб. Понад 80% респондентів відносять кожен із запропонованих дій (сексуального характеру) до сексуального насилля. Тут і секс за згодою (за винятком вікової групи 16-17 років, де показник 65%), і дотики до інтимних частин тіла без дозволу, і примусовий показ порнографії, й інші, більш очевидні, форми секснасилля. Окремі позиції рідше маркуються сексуальним насиллям, коли вчиненні щодо / за участю повнолітніх осіб (показники, однак, дуже високі). Мова, зокрема, про оральний секс (55%), секс за плату (64%), витріщання на інтимні частини тіла (65%) та підглядання за оголеними людьми (65%), непроханий секстинг (небажані повідомлення сексуального характеру – 69%, небажані інтимні фото чи відео – 73%), ексгібіціонізм (75%). Як бачимо більшість не вважає секс за згодою у повнолітньому віці сексуальним насиллям [1].

Сексуальне насильство, зокрема зґвалтування: будь-який статевий акт, виконаний з кимось без згоди цієї особи вагінального, анального або орального проникнення сексуального характеру в тіло іншої особи з використанням будь-якої частини тіла або предмета; здійснення, без згоди, інших актів сексуального характеру з особою; примушування іншої особи до здійснення, без згоди, актів сексуального характеру з третьою особою;

Виділяють наступні наслідки сексуального насильства щодо дитини: тривожність, нічні страхіття, посттравматичний стресовий розлад, уникаюча поведінка, депресія, боязкість, затримка у розвитку, надмірний контроль за оточенням, агресія, асоціальна і неконтрольована поведінка, неадекватна сексуальна поведінка, невротичні і загальні психічні захворювання,

порушення сну, різка зміна стилю поведінки, розгубленість, пригніченість, гнів, відраза, почуття провини, аутоагресія, перенесення емоційного ставлення до насильника на інших людей, фізичні порушення (генітальні пошкодження, вагітність, захворювання, що передаються статевим шляхом, соматичні скарги), спроби суїциду тощо.

Захист прав та забезпечення інтересів дитини є базовим принципом, на якому має ґрунтуватися діяльність відповідних органів державної влади, державних і недержавних установ та інституцій (в тому числі освітніх) України. Водночас насильство й жорстоке поводження щодо дітей є поширеним явищем. Діти найчастіше зазнають жорстокості з боку однолітків, але кожна четверта дитина з тих, хто потерпав від насильства та знущання, зіткнулася з цим у власній родині.

Більшість батьків у таких сім'ях досі вважають дитину своєю власністю і переконані, що мають право робити з нею все, що заманеться: бити, позбавляти неслухняну дитину їжі тощо.

У цілеспрямованій виховній діяльності важливе місце має бути відведено статево-рольовому вихованню. Саме як основу варто вбачати соціальну, психолого-педагогічну, медико-оздоровчу і, врешті, кримінологічну суть статевого виховання у широкому і вузькому розумінні. Водночас слід ненав'язливо і переконливо прищепити молоді навички усвідомлювати наслідки своєї статево-рольової поведінки на життєвих прикладах, з урахуванням існуючих суспільних норм.

Сексуальна освіта – це цілісний процес утворення, гармонійного суб'єктивного навчання, особистісного розвитку та індивідуального виховання людини. Метою виховання людини є формування у неї здатності свідомо керувати процесом задоволення своїх потреб. До моменту статевого дозрівання, тобто до появи в людини сексуальної потреби, вона вже здебільшого вихована (або не вихована), вже керує (або не керує) своїми основними потребами, може (або не може) контролювати сексуальну поведінку.

Правильне статево-рольове виховання спрямоване на ознайомлення дітей зі статевими відмінностями, а не на розвиток у них ранньої сексуальності. Виховання не повинно бути «безстатевим», коли діти, незалежно від статі, виконують чоловічу і жіночу роботу. Важливим аспектом раннього запобігання аномальній сексуальній поведінці є прищеплення дитині навичок спілкування, зокрема гетеросексуального, з однолітками.

Окрім цього, загальносоціальне запобігання має полягати у виховному впливі на всіх членів суспільства, зосереджуючись на: культурі спілкування в сім'ї, що унеможливорює прояв агресії; сексуальній освіті, спрямованій на збереження здоров'я, запобігання раннім статевим зв'язкам, захворюванням, що передаються статевим шляхом; охороні репродуктивного здоров'я. Необхідно також передбачати комплексність, системність і безперервність з урахуванням вікових психофізичних особливостей.

Заходи щодо запобігання сексуальному насильству до дітей мають передбачати прищеплення навиків формувати гармонійні міжособистісні стосунки в сім'ї, так зване «освітньо-сімейне виховання». Освітньо-виховна система сім'ї заснована на особистому досвіді батьків, набутого у власних родин та розвинутого у процесі ознайомлення з відповідною літературою, а також з урахуванням порад вихователів, психологів, педагогів. Дитина, яка зростала у сім'ї, де буденним явищем були неповага, насильство тощо, згодом їх культивує у своїй особистій сім'ї, у взаєминах із дружиною (чоловіком), у ставленні до дітей та інших родичів. Сімейна освіта – це активний процес формування сім'єю основних життєвих орієнтирів дитини, її мислення, особистісних потреб, поглядів, переконань.

Тобто механізм удосконалення сімейної освіти, зокрема, передбачає: об'єднання батьків у спільноти для обміну інформацією про особливості сімейного виховання; організацію навчально-ігрового простору дітей за принципом шкіл-парків, де роль вчителів виконували би батьки з відповідною освітою; формування творчого простору сімей (на кшталт сімейних майстер-класів, квестів, інших заходів на відкритому повітрі); впровадження банків часу з метою взаємного обміну послугами; активну участь сімей у житті місцевих громад із питань належної освіти та виховання дітей. Отже, виховання та навчання батьків належному батьківству також має стати частиною освітнього процесу.

Тобто, загальносоціальні заходи запобігання сексуальному насильству щодо дітей реалізуються у найважливіших сферах, що забезпечують гармонійне формування особистості та можливість подальшого удосконалення моральних, соціальних та психологічних засад функціонування інституту сім'ї в сучасних умовах. Пріоритетними сферами їхнього застосування є виховання, освіта, медицина, культура, зокрема міжособистісного спілкування.

Список використаних джерел:

1. Сексуальне насильство щодо дитини: координація дій / Т. Бугаєць, О. Ковальова, Н. Пашко. Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2020. 32 с.

Лучанінова Ольга

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інженерної педагогіки Українського державного
університету науки і технологій
ННІ «Інститут промислових і бізнес технологій»*

БУЛІНГ В ОСВІТІ: ОСОБИСТІСНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Політика держави з проблем булінгу закріплена в наступних документах: Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)", Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, затверджена Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020, Порядок реагування на випадки булінгу (цькування), затверджений наказом Міністерством освіти і науки України від 28 грудня 2019 року № 1646, План заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькування) в закладах освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 26 лютого 2020 року № 293, Лист Міністерства освіти і науки України від 18 травня 2018 року № 1/11-5480 "Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству", Лист Міністерства освіти і науки України від 08 квітня 2020 року № 1/9-201 "Щодо нагальних питань впровадження Закону України "Про повну загальну середню освіту".

Подані вище документи свідчать, що не один рік існує проблема булінгу в школі чи виші. Це надважлива соціальна проблема, і торкається вона завжди дітей, підлітків, старшої молоді – студентів, але, на жаль, постать учителя або викладача часто залишається осторонь.

Освітняні всіх поколінь можуть пригадати себе учнями, коли в шкільні роки придумували прізвиська вчителям, і частіше ними підкреслювали позитивну особистісну якість педагога. Сьогодні справа сумніша. Якось на цю проблему накладено своєрідне табу. Але ми знаємо про емоційне вигорання учителя й викладача, коли навіть невеликий емоційний сплеск може спровокувати неадекватну реакцію на критику, тиск збоку учнів-булерів. Починаймо опікуватися ментальним здоров'ям учителя або викладача.

Своїми спостереженнями про своєрідний учнівський булінг поділилася вчителька-пенсіонерка, яка виконувала функції домашнього вчителя: учень постійно злився на неї за вимогливість, а батькам розповідав про її жорстоке ставлення до нього й агресію. Добре, що батьки виявилися розумними й встановили камери, де чітко було видно поведінку вчителя, її виважені рухи й невігластво дитини. Сама вчителька коментує цю ситуацію тим, що в сім'ї авторитарне виховання, батько старшого покоління (син – пізня дитина), у сім'ї діють заборони, покарання сина, приниження за «безхребетність», ось син і придумав цькувати вчительку, щоб гнів перейшов на неї.

Чому він собі це дозволив? Як пояснює психолог, цькують тих, хто має низький рівень матеріального забезпечення [3].

Це випадок із приватного життя людини. Діти-булери влаштовують насмішки, гудіння на уроці, стукання ногами, і спостерігають за реакцією вчителя. Психолог Следь О. наголошує, що причину у вихованні (ліберальному або авторитарному): коли така дитина приходить до школи, вона починає дзеркалити стосунки в родині на спілкування з учителями. Звідси бажання образити, акцентувати увагу на недоліках, принижувати гідність «слабшої фігури». Агресор підсвідомо підшукує «грушу для биття», щоб виплеснути гнів і невдоволення [2].

Поради для вчителів і викладачів: не йти одразу в емоційно забарвлений спротив; відверте озвучення почуттів часто «гальмує» агресорів та зменшує імовірність подальшої ескалації конфлікту; техніка протидії агресорам називається «Time Out» (не звертати увагу на булера стільки, скільки йому років); не моралізувати (не ставити питання чому?); налагодити комунікацію з булерами, виявляти прихильну вагу їм. Останню пораду можна підкріпити прикладом із власного досвіду (груба й суперечлива учениця тримала в напрузі весь клас й учителів, а після витівки у їдальні сама зрозуміла, що перебрала з «оцінками» всього і всіх. І як же хотілося кричати на неї, але, несподівано для себе, я поклала руку їй на голову й сказала, що люблю її за непередбачуваність, сміливість, гумор, жалкую, що вона голодна й батьки не дають гроші на обід... Дитина розплакалася, я їй запропонувала з'їсти чужу порцію обіду й подумати над своїми діями. Дівчина змінилася не зразу, але й не очікувала чужого ставлення до себе). Пізніше вона змогла самоствердитися через працю на «суботниках», керувала прибиранням листя біля школи.

Сьогодні також надзвичайно небезпечним і вразливим для дітей і дорослих є кібербулінг як різновидність булінгу. Він передбачає жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину з використанням сучасних електронних технологій. Часто через доступність до гаджетів і довірливість дітей до Інтернету останні потрапляють в тенета таких жорстоких дій, коли жертва не може визначити того, хто її ображає (анонім може підмінити ідентичність, охоплювати велику аудиторію одночасно, здатний тероризувати та тримати у напрузі жертву будь-де і будь-коли). Конфлікт відбувається й вирішується, бо дії його учасників могли бути ненавмисними. Булер діє навмисно й навряд чи приходить каяття. Психологічна напруга жертви зростає через різні дії кібербулерів. У таблиці подаємо різновиди кібербулінгу.

Таблиця 1 – Кібербулінг і його різновиди

Назва	Характеристика
Флеймінг (flaming)	обмін короткими гнівними й запальними репліками між двома чи більше учасниками

Харасмент (harassment)	залучення повторюваних образливих повідомлень, спрямованих на жертву (наприклад, сотні смс-повідомлень на мобільний телефон, постійні дзвінки)
Обмовлення (denigration)	розповсюдження принизливої неправдивої інформації з використанням комп'ютерних технологій.
Самозванство (impersonation)	переслідувач позиціонує себе як жертву, використовуючи її пароль доступу до її акаунту в соціальних мережах, блогу, пошти, системи миттєвих повідомлень тощо, а потім здійснює негативну комунікацію.
Ошуканство (outing & trickery)	отримання персональної інформації в міжособовій комунікації й передання її (текстів, фото, відео) в публічну зону Інтернету або поштою тим, кому вона не призначалася.
Відчуження (ostracism)	онлайн-відчуження, виключення з груп (чати однокласників, групи в соціальних мережах)
Кіберпереслідування	це дії з прихованого вистежування переслідуваних і тих, хто пересувається без діла поруч, зазвичай зроблені нишком, анонімно, для організації злочинних дій на кшталт спроб зґвалтування, фізичного насильства, побиття.
Хепіслепінг (happy slapping)	відносно новий вид кібербулінгу реальні напади, які знімаються на відео для розміщення в Інтернеті, що можуть привести до летальних наслідків. Відеоролик розміщують в Інтернеті, де його можуть продивляться тисячі людей, зазвичай без жодної згоди жертви.
Кібергрумінг	це налогодження злодіями, які гарно знають психологію дітей, довірливих стосунків з дитиною (через соціальні мережі та фейкові акаунти) з метою отримання від неї інтимних фото чи відео з подальшим шантажуванням дитини для отримання більш відвертих матеріалів, грошей чи зустрічей в офлайн.

Укладено за джерелом [2].

Фактом є те, що проблема булінгу стала вирішуватися не на рівні класу чи студентської групи, а в державному масштабі.

Отже, виникає потреба в системному підході до цього питання й проактивній позиції кожного закладу освіти: інформувати педагогів про механізми цькування й булінгу, формувати компетенції конструктивного вирішення конфліктів, що потребує високої мотивації педагогів. Проактивна позиція школи полягає в праці з упередженістю стосовно інакшості, проводяться заходи, де святкують різноманітність, проводять дні культур, на всіх рівнях пропагують прийняття інших тощо [1]. Це глибоко психологічна проблема як жертви булінгу, так і самого булера. Жертва (постраждалий) має знати, куди звернутися за допомогою, а булер (кривдник) – що всі його дії котролюються й будуть виявлені, бо булінг – це системне явище, що вчиняється для навмисного завдання шкоди.

Список використаних джерел:

1. Anti2010: що батьки і вчителі мають знати про новий небезпечний тренд у TikTok. URL: <https://osvitoria.media/experience/anti2010-shho-batky-i-vchyteli-mayut-znaty-pro-novuj-nebezpechnyj-trend-u-tiktok/> (дата звернення: 14.11.2021)

2. Кібербулінг в освітньому середовищі. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9A%D1%96%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3_%D0%B2_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%BC%D1%83_%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D1%96 (дата звернення: 14.11.2021)

3. Следь О. Чому шкільний вчитель може стати об'єктом булінгу? URL: <https://osvitoria.media/experience/yakshho-uchni-tskuyut-vchytelya-shho-robyty/> (дата звернення: 14.11.2021)

Овсієнко Юлія Іванівна

*кандидат педагогічних наук, соціальний педагог психологічної служби
Полтавського державного аграрного університету*

Плаксієнко Ірина Леонідівна

*кандидат хімічних наук, керівник психологічної служби
Полтавського державного аграрного університету*

ПРО ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ З ПРОТИДІЇ НАСИЛЛЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

Особистісний розвиток студента у закладі вищої освіти як суб'єкта діяльності передбачає обов'язкове розвинення його інтелектуальної та емоційної сфери, здатності до самоорганізації, навчання і праці; а також напрацювання адекватного сприйняття самого себе і формування ефективної системи взаємовідносин з оточуючими. Вступаючи до закладу вищої освіти, студенти стикаються з низкою проблем, пов'язаних з недостатньою соціальною та психологічною готовністю до нових умов навчання, до створення нових комунікаційних зв'язків в освітньому середовищі у новій для себе ролі, з необхідністю корекції вже вироблених установок чи звичок та формування ефективних навичок спілкування.

Особливістю закладів вищої освіти аграрного профілю є те, що велика кількість здобувачів приходить у ЗВО із сільської місцевості. А в багатьох сільських школах, в умовах малочисельності школярів та нестачі викладацького складу, викладання психологічних аспектів комунікативної поведінки ослабке, інколи взагалі відсутній шкільний психолог, доступ до психологічної літератури та інформаційних мереж обмежений. Тому першокурсники закладів вищої освіти аграрного спрямування потребують серйозної просвітницької роботи психологічної служби ЗВО та особливої уваги практичних психологів. Адже небезпечним наслідком психологічного насилля є знецінення себе, домінування почуттів страху, безпорадності та невпевненості у собі, соціальна депривація, які перекреслюють можливість успішного навчання та життєдіяльності студентів [1].

В Полтавському державному аграрному університеті (ПДАУ) до просвітницької та профілактичної роботи зі студентами залучені служба омбудсмена учасників освіти, психологічна служба, підрозділ з організації виховної та іміджевої діяльності.

Адміністрацією ПДАУ разом із психологічною службою проводиться систематична робота, націлена на реалізацію політики у сфері профілактики та протидії різних форм насилля (булінг, мобінг, харасмент). Кілька років поспіль здійснюється тісна співпраця ПДАУ із Полтавським обласним благодійним фондом «Громадське здоров'я», Полтавською обласною молодіжною громадською організацією «Покоління Гугл», Обласним

молодіжним центром Полтавської обласної ради, Полтавським міським центром соціальних служб для сім'ї, Полтавським міським центром із надання безоплатної вторинної правової допомоги, Благодійною організацією «Світло надії». Студенти ПДАУ беруть активну участь у Всеукраїнській акції «16 днів проти насильства». Психологічна служба здійснює профілактичну діяльність разом із омбудсменом учасників освітнього процесу ПДАУ.

Серед профілактичних заходів, націлених на протидію насиллю виділяємо наступні: бесіди із кураторами академічних груп усіх курсів, факультетів і спеціальностей, що відбуваються під час роботи «Школи куратора ПДАУ», організація зустрічей-бесід із представниками молодіжних і громадських організацій міста Полтава, проведення лекцій-презентацій із психологами, які працюють у Притулку для жінок, які постраждали від домашнього насильства, волонтерами, які працюють із наркозалежними людьми, участь у тренінгах із протидії вуличним домаганням у громадських місцях, що проводиться за сприянням і підтримкою Фонду народонаселення ООН в Україні з питань гендерно зумовленого насильства в містах і громадах. До участі у заходах долучаються студенти усіх курсів і спеціальностей ПДАУ у вигляді контактних зустрічей і дистанційно. Також активно беруть участь викладачі, аспіранти, заступники деканів із виховної роботи факультетів та інститутів ПДАУ [2]. Розвитку комунікативної компетентності у вирішення міжособистісних конфліктів, формуванню психологічної саморегуляції власної поведінки та емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти присвячуються практичні заняття з елементами тренінгу, які відбуваються в рамках розвивальної програми «Соціально-психологічна адаптація студентів 1-2 курсів до навчання у ЗВО».

Для молоді подібного роду заходи є надзвичайно важливими і цікавими, оскільки всі твердо переконані, що однією із мрій сучасного суспільства є світ, у якому немає насильства і ненависті, і в нас є можливість цього досягти завдяки власним зусиллям для створення психологічно комфортного освітнього середовища.

Список використаної літератури:

1. Боковець О. І. Наслідки впливу психологічного насилля на психічне здоров'я особистості. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2022. № 1(6). С. 417-428.
2. Плаксієнко І. Л., Шупта І.М., Кочерга А.А. Окремі аспекти організації психологічного супроводу навчально-виховного процесу у вищій школі. *Науковий вісник НУБіП України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія»*. К.:ВЦ НУБіП України. 2014. Вип.199, Ч. 2. С. 233-239.

Очеретько Наталія Анатоліївна

заступник директора з виховної роботи Павлівського ліцею Васильківської селищної ради Дніпропетровської області

**БУЛІНГ ЯК СУЧАСНА ПРОБЛЕМА У ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ:
ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ І ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ**

На сьогоднішній день однією із найбільш складних проблем сучасної школи вчені, вчителі, батьки, громадськість називають булінг як прояв агресії, жорстокості дітей, психологічного насилля. Занадто частими стали випадки, коли школярів можуть бити або погрожувати побиттям, принижувати словесно, розповсюджувати плітки й чутки, залякувати, без дозволу знімати на відео, а тоді погрожувати .

Вимагати гроші, залякуючи фізичною розправою.

Найчастіше дорослі думають , що діти мають порозумітися самі, й не втручаються у ситуації булінгу. Це найбільша помилка, тому що дитина залишається наодинці зі своїми проблемами, у неї розвиваються комплекси, психічні захворювання, що причиняє їй непоправної шкоди. Тому, боротьба з булінгом і його профілактика є актуальною проблемою сучасної педагогіки.

Сам термін «булінг» для учнів, вчителів, батьків лишається не дуже відомим , хоча його принцип відомі давно і всім: цькування, морально-психологічне приниження, фізичне насильство .[2, ст 5]

Основною психологічною небезпекою булінгу, на мою думку, полягає в тому, що дитина сама рідко звертається за порадою, в таких випадках, до батьків або інших дорослих, які мають певний життєвий досвід, вона намагається усе вирішити сама і найчастіше це приводить до жахливих наслідків.

Школа відіграє важливу роль у створенні умов для здобуття учнями та ученицями знань в безпечному освітньому середовищі, формуванні ставлень та навичок, які потрібні, щоб уникнути та запобігти проявам насильства, безконфліктного спілкування, ненасильницької поведінки, саме в цьому можуть допомогти вчителі, батьки та психологи.

Булінг найчастіше трапляється там де дорослих менше або взагалі нема. Це приміщення , класи за відсутності вчителя або під час перерви, роздягальні, спортивні майданчики або ігрові. У деяких випадках учені можуть піддаватися знущанням і поза територією школи, кривдники можуть перестріти її на шляху до дому. Навіть удома жертву булінгу можуть продовжувати цькувати, надсилаючи образливі повідомлення на телефон або через соціальні мережі, погрожуючи їй та лякаючи. За даними різних досліджень українських медіа , майже кожен третій учень в Україні так чи інакше зазнавав булінгу в школі, потерпав від принижень і глузувань.

Когось ображали словесно чи принижували, хтось крав гроші у батьків через фізичний напад псевдооднокласників чи фальшивих друзів, хтось віддавав свої обіди і мовчав про це.

Майже в кожному класі є учні, які стають об'єктами глузувань та знущань, а також агресори, які є ініціаторами цькування.

Найчастіше булінг ініціюють агресивні діти, які люблять домінувати, тобто бути вищими за когось, головними. Таких дітей не турбують почуття і переживання інших людей, вони прагнуть бути в центрі уваги, контролювати інших. Принижуючи своїх ровесників, чи навпаки менших дітей, Вони підвищують власну значущість. Психологи стверджують, що це відбувається через глибокі психологічні комплекси кривдників. Кажуть, ніби вони самі переживали приниження або копіюють ті агресивні й образливі моделі поведінки, які є у їхніх сім'ях.

Найчастіше об'єктом знущань (жертвою) булінгу вибирають тих, хто відрізняється від своїх ровесників. Відмінність може бути будь-якою: щось не так у зовнішності; манера спілкування, поведінки; незвичайне захоплення; соціальний статус, національність, релігійна належність. [5, ст 12] Вважається, що жертвами цькування стають діти, які мають:

- фізичні вади – носять окуляри, погано чують, мають порушення опорно - рухового апарату, фізично слабкі;
- особливості поведінки – замкнуті чи імпульсивні, невпевнені, тривожні; дратівливі чи плаксиві;
- особливості зовнішності – веснянки, відстовбурчені вуха, незвичну форму голови, надмірну худорлявість чи повноту; великий ніс, підліткові висипання на обличчі;
- недостатньо розвинені соціальні навички: часто не мають жодного близького друга, не спілкуються з однолітками, тримаються осторонь, носять свою їжу, замість того аби їсти у їдальні.
- страх перед школою: неуспішність у навчанні часто формує у дітей негативне ставлення до школи, страх відвідування певних предметів, через нерозуміння матеріалу, такі фактори ведуть до осудження з боку однолітків;
- відсутність досвіду життя в колективі (діти, що не відвідували дитячий садок дуже часто важко адаптуються у школі. Відсутня практика групової роботи, занижені соціальні навички та підвищена тривожність, через такі фактори з них глузують однокласники чи ровесники)
- деякі захворювання: заїкання, дислалія (порушення мовлення), дисграфія (порушення письма), дислексія (порушення читання);
- знижений рівень інтелекту, труднощі у навчанні;
- високий інтелект, обдарованість, видатні досягнення(учнів називають “ботанами” за те, що вони гарно навчаються. Однокласники можуть постійно насміхатися та глузувати аби показувати, що це не в них проблема, вони такі, як і всі, а ось “ботани”, це дуже смішно)

- слабо розвинені гігієнічні навички (неохайні, носять брудні речі, мають неприємний запах).[6, ст 18]

У школі вирішальна роль у боротьбі з булінгом належить учителям. Але впоратися з цією проблемою вони можуть лише за підтримки директора школи, психолога, батьків, представників місцевих органів влади та громадських організацій. Для успішної боротьби з булінгом у школі:

- Усі представники шкільної спільноти мають дійти єдиної думки, що насильство, цькування, дискримінація за будь-якою ознакою, сексуальні домагання і нетерпимість у школі є неприйнятними, обов'язково донести цю інформацію на класних та загальних зборах, виховних годинах при співпраці з батьками та психологом.
- Кожен учасник навчально-виховного процесу має знати про те, в яких формах може виявлятися насильство й цькування і як від нього страждають люди. Вивчення прав людини та виховання в дусі миру має бути включено виховних годин та годин спілкування з учнями.
- Спільно з учнями мають бути вироблені правила поведінки у класі, а потім загальношкільні правила. Правила мають бути складені в позитивному ключі «як треба», а не як «не треба» поводитися. Правила мають бути зрозумілими, точними та короткими та причеплені на видному місці у класних кімнатах.
- Дисциплінарні заходи повинні мати виховний, а не каральний характер. Осуд, зауваження, догана мають бути спрямовані на вчинок учня і його можливі наслідки, а не на особистість порушника правил.
- Жоден випадок насильства або цькування і жодну скаргу не можна залишати без уваги. Учням важливо пояснити, що будь-які насильницькі дії, образливі слова є неприпустимими. Реакція має бути негайною (зупинити бійку, припинити знущання) та більш суворою при повторних випадках агресії.
- Аналізуючи ситуацію, треба з'ясувати, що трапилося, вислухати обидві сторони, підтримати потерпілого й обов'язково поговорити із кривдником, щоб зрозуміти, чому він або вона так вчинили, що можна зробити, щоб таке не повторилося. До такої розмови варто залучити шкільного психолога.
- Залежно від тяжкості вчинку можна пересадити учнів, запропонувати вибачитися, написати записку батькам або викликати їх, позбавити учня можливості брати участь у позакласному заході.
- Учням треба пояснити, що навіть пасивне спостереження за знущаннями та бійкою надихає кривдника продовжувати свої дії. Свідки події повинні захистити жертву насильства і, якщо треба, покликати на допомогу дорослих.
- Потрібно запровадити механізми повідомлення про випадки насильства, щоб учні не боялися цього робити. Ці механізми повинні забезпечувати учням підтримку і конфіденційність, бути тактовними.[7, ст 20]

Список використаних джерел:

1. Булінг – важлива проблема для дітей в Україні. ЮНІСЕФ

розпочинає кампанію проти булінгу. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31252.html 20 (дата звернення 10.10.2021)

2. Булінг ми всі можемо допомогти це зупинити : посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. 2013. 12 с. URL: <http://zmiiv-school2.kh.sch.in.ua/Files/downloads/%D0%91%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3.%D0%9C%D0%B8%20%D0%B2%D1%81%D1%96%20%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BC%D0%BE%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D1%82%D0%B8%20%D1%86%D0%B5%20%D0%B7%D1%83%D0%BF%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B8.pdf> (дата звернення: 11.11.2021)

3. Воронцова Е. Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти : програма. URL: <http://xn--d1acjtrgde.kiev.ua/2017/08/24/profilaktika-ta-podolannya-bulingu-u-zakladah-osviti/> (дата звернення: 11.01.2022)

4. Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації : комплект освітніх програм. К., 2018. 140 с.

5. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір» : навчально-методичний посіб. Київ : НаУКМА, ГЛІФ Медіа, 2017. 208 с.

6. Король А. Причини та наслідки дослідження явища булінгу. *Відновне правосуддя в Україні*. 2009. № 1-2. 190 с.

Слободенюк А.Д.

магістр соціальної роботи, лауреат Донецького обласного конкурсу «Молода людина року 2021» в номінації «Молодий працівник соціальної сфери», соціальний педагог Краматорського вищого професійного училища (№14)

ЯВИЩЕ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ЯК АСПЕКТ РОБОТИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВИПАДКІВ НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

За даними експертів Організації Об'єднаних Націй (ООН) торгівля людьми за рівнем прибутковості займає третє місце у світі після торгівлі наркотиками і зброєю, але зі значно меншим ризиком для торгівців. Як правило, особи, які потрапляють у таку ситуацію, не завжди усвідомлюють, що стали предметом продажі, тобто опинилися у якості «живого товару». З досвіду діяльності правозахисних організацій, що працюють у сфері протидії торгівлі людьми, є кілька найбільш поширених різновидів цієї торгівлі: з метою сексуальної експлуатації людини; з метою трудової експлуатації; для використання у жебрацтві; для роботи в порноіндустрії; з метою вилучення органів у якості донора. Боротьба з цим злочином вимагає об'єднання зусиль міжнародного співтовариства і громадськості кожної країни.

Тому проблема торгівлі людьми не втрачає своєї актуальності в Україні. Так само залишається актуальною й ефективна реалізація державної політики протидії цьому злочину та порушенню прав людини, яка спрямована на боротьбу із злочинцями, формування системи захисту та надання допомоги потерпілим, організацію профілактичної та превентивної роботи. Останній напрямок є одним з найбільш активних та ведеться в Україні з кінця 90-х років. Профілактика торгівлі людьми спрямована на різні цільові групи, серед яких дуже важлива - учні професійно-технічних училищ. [1, с.5]

Феномен торгівлі людьми в сучасному українському суспільстві активно вивчається з 2001 року. Цьому явищу присвячені роботи вітчизняних й зарубіжних науковців, правозахисників, соціальних педагогів, психологів. Для нашої статті важливі дослідження вітчизняних науковців: К.Б. Левченко, Л.Г. Ковальчук, О.А. Удалової – щодо соціально-педагогічних основ протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей; І.М. Трубавіної – щодо соціальної профілактики торгівлі людьми; Лизогуб Я.Г. – щодо аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства з протидії торгівлі людьми; М.Ф. Костючек – щодо торгівлі дітьми; І.Д. Зверєвої, Р.М. Зеленського, Н.С. Калашника – щодо запобігання торгівлі людьми в системі професійно-технічної освіти.

Висвітлення роботи педагогів професійно-технічних навчальних закладів у напрямку профілактики торгівлі людьми та розгляд дієвих методів, які використовуються на практиці є дуже важливими.

Залучення до експлуатації молоді дуже часто відбувається через низький рівень поінформованості підлітків щодо можливих ризиків та призводить до того, що вони досить легко стають жертвами торгівлі з тяжкими наслідками для власного здоров'я або навіть життя. Тому одним із важливих завдань у сфері протидії торгівлі людьми є інформаційно-просвітницька робота серед здобувачів освіти.

Організація та проведення роботи, спрямованої на запобігання торгівлі людьми серед здобувачів освіти Краматорського вищого професійного училища (№14) є важливим напрямком навчально-виховної діяльності. У напрямку даного питання спланований чіткий комплекс заходів, щодо підвищення обізнаності підлітків. Попередження та поширення знань про проблему, про те, яким чином захистити себе та не потрапити до тенет торгівців людьми, є важливою складовою захисту прав дітей та молоді.

Нині в поняття торгівлі людьми у світовому масштабі вкладають певною мірою різні явища, які мають спільні ознаки, головна серед яких – продаж (інша платна передача) людини. Торгівлю людьми тлумачать як: такий продаж людини, коли її покупець отримує над нею всі або майже всі атрибути права власності (работоргівлю); продаж, що призводить до вчинення щодо людини інститутів та звичаїв, тотожних з рабством, таких, як боргова кабала, сімейне рабство; вивезення для продажу або продаж людини за кордоном чи у своїй країні для використання у проституції або порнобізнесі; продаж дитини для незаконного усиновлення; використання ембріона чи плода людини з

корисливою метою (фактично продаж ембріона чи плода); продаж людини з метою незаконного вилучення її органів. [2]

Рівень знань підростаючої молоді що до питання торгівлі людьми визначається способом проведення моніторингових анкетувань в Краматорському ВПУ (№14). Відповідно до узагальнених результатів організовується просвітницька та профілактична робота.

У навчальних групах проводиться цикл тренінгових занять «Школа безпечної міграції» у співпраці з Громадською правозахисною організацією «Егіда-Запоріжжя». Під час навчання підлітки розглядають поняття торгівлі людьми; причини потрапляння, шляхи втягнення та способи використання людей; наслідки торгівлі людьми. Учасники тренінгу знайомляться з безпекою та небезпекою працевлаштування за кордоном.

Просвітницькі уроки «Живи вільно» з протидії торгівлі людьми за матеріалами Всеукраїнського уроку-вебінару проекту Громадської спілки «А21 Україна» дають змогу ознайомити учнів з методами вербування та рекомендаціями, яких слід дотримуватись за для уникнення потрапляння у різні форми експлуатації.

Постійна співпраця з фахівцями Донецької обласної Ліги ділових та професійних жінок і проведення інформаційних занять серед здобувачів освіти Краматорського вищого професійного училища дають змогу розглянути правила безпечного туризму; безпечної поведінки в Інтернет-просторі, як вберегти себе від небезпечних ситуацій та захиститись від шахраїв.

Всі учні постійно інформуються що до роботи Національної безкоштовної гарячої лінії з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів. Під час проведення «інформаційних хвилинок» за бажанням підлітки мають змогу зробити тестовий дзвінок на гарячу лінію та наочно перевірити роботу консультантів.

Ефективною формою роботи для практичного закріплення матеріалу є впровадження онлайн квесту «Подорожуй безпечно» та гра «Міф чи правда».

Комплекс заходів, які проводяться в Краматорському вищому професійному училищі (№14) формує у молодого покоління уявлення про проблему торгівлі людьми та її наслідки, навчають користуватися правилами безпечної поведінки.

Торгівля людьми є порушенням прав людини, що суперечить міжнародним нормам та Конституції України. Проте це явище було і залишається актуальною проблемою для України. Сучасні форми експлуатації та нові виклики, що їх переживає світ і Україна зокрема, створюють загрозу потрапляння здобувачів освіти професійно-технічних навчальних закладів у ситуацію торгівлі людьми. Низка факторів, а саме: збройний конфлікт на Сході країни, підвищення рівня мобільності населення, поява внутрішньо переміщених осіб та пов'язані з цим трудова міграція населення, економічна нестабільність, зростання рівня безробіття сприяють, на жаль, поширенню

випадків учинення цього злочину. Тому проведення профілактичної роботи серед молоді є досить важливим питанням роботи педагогів.

Список використаних джерел:

1. Запобігання торгівлі людьми в системі професійно-технічної освіти: оцінка ситуації / за заг. ред. К. Б. Левченко, О. А. Удалової. К. : Україна, 2008. 262 с.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 01.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості ВР України*. 2001. № 25-26. Ст. 149.
3. Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.-метод. посіб. / К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук, О. А. Удалова та ін. К. : Агенство Україна, 2011. 292 с.

Таран Ірина Іванівна

заступник директора з виховної роботи

Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №32

Черкаської міської ради Черкаської області

КІБЕРБУЛІНГ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В епоху тотальної діджиталізації та з моменту переходу на змішану форму навчання, звичайні нам речі, зокрема, зустрічі, спілкування, навчання, робота перейшли в формат онлайн спілкування у цифровому середовищі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

За даними дослідження UNICEF «Які вони, українські підлітки: про соцмережі, секс, алкоголь, спорт, довіру до батьків та друзів», 40% підлітків «декілька разів на день» або «постійно — цілий день» спілкуються з близькими друзями або подругами онлайн. Кожен шостий зізнавався, що мав регулярні сварки через використання соцмереж. Кожен десятий підліток регулярно брехав батькам або друзям про час, проведений у соцмережах. Особливо тут виділяються 10-річні хлопчики, бо кожен шостий з них повідомив про таку поведінку. Третина підлітків використовують соцмережі, щоб позбутися негативних відчуттів. Дослідження також показало, що кожен восьмий підліток залежний від соцмереж[6]. Отже, саме там, у соціальних мережах, сьогодні підлітки потрапляють під ризик кібербулінгу. А той факт, що підлітки розглядають соціальні мережі як можливість позбутись негативних емоцій, робить їх ще більш вразливими[4,178].

Тому важливим аспектом виховної роботи в закладі освіти є саме просвітницька діяльність стосовно кібербулінгу в освітньому середовищі. Кібербулінг – це булінг із застосуванням цифрових технологій. Він може відбуватися в соціальних мережах, платформах обміну повідомленнями (месенджерах), ігрових платформах та мобільних телефонах. Це неодноразова

поведінка, спрямована на залякування, провокування гніву чи приниження тих, проти кого він спрямований. Наприклад:

- поширення брехні про когось або розміщення фотографій, які компрометують когось, у соціальних мережах;
- надсилання повідомлень або погроз, які ображають когось або можуть завдати комусь шкоди, через платформи обміну повідомленнями;
- видання себе за когось іншого/іншу і надсилання повідомлень іншим людям від його/її імені.

Особистий булінг та кібербулінг часто пов'язані між собою. Але кібербулінг залишає цифровий слід – записи, який може слугувати доказами, що дозволять зупинити цькування[2].

18 грудня 2018 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»[1]. Ухвалений акт, має важливе значення для зменшення безкарності за знущання в освітньому середовищі, однак його ефективність протидії переслідуванню з використанням ІКТ оцінити досить складно. Частина визначення поняття білінгу в Законі, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, можна вважати формальним визнанням кібербулінгу, як ризику правам дитини. Але кібербулінг потрібно розглядати, як самостійне явище, не обов'язково пов'язане з відносинами у позацифровому середовищі. З цього погляду ефективність запобігання та протидія кібербулінгу визначеними законом засобами оцінити досить складно.

Уповноваженим Президента України з прав дитини та Міністерством цифрової трансформації України розроблена «Національна стратегія захисту дітей

в цифровому середовищі на період до 2025 року»[5]. Стратегія спрямована на: «вироблення державної політики захисту дітей в цифровому середовищі, координацію дій, поєднання національних та міжнародних, публічних та приватних, юридичних та добровольчих засобів реагування та превенції порушення прав дитини в цифровому середовищі». Отже, завдання з попередження, розслідування та підтримка сторін починають охоплювати і цькування онлайн.

Важливим елементом у виховній роботі закладу освіти в напрямку кібербулінгу є тісна взаємодія зі шкільними офіцерами поліції, представниками ювенальної превенції та в обов'язковому порядку з батьками учнів. Також дуже слушним буде запровадження в освітній процес медіаосвіти, яка являє собою «частину освітнього процесу, спрямовану на формування в суспільстві медіа-культури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет»[3].

Обов'язковим є розроблення політики освітнього закладу стосовно вжиття заходів профілактики і протидії кібербулінгу. Це сприятиме мінімізації

негативного вплив кібербулінгу на безпеку і добробут учнів, педагогічного колективу.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення: 02.01.2022)
2. Кібербулінг – що це та як це зупинити? URL: <https://www.unicef.org/ukraine/cyberbullying> (дата звернення: 02.01.2022)
3. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні. URL: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm (дата звернення: 10.01.2022)
4. Лубенець І. Кібернасильство (кібербулінг) серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. № 3. С. 178-182.
5. Національна стратегія захисту дітей в цифровому середовищі на період до 2025 року. URL: <https://cutt.ly/pONBqEc> (дата звернення: 05.02.2022).
6. Майже третина українських підлітків були жертвами кібербулінгу. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/23450/2019-09-04-mayzhe-tretyna-ukrainskykh-pidlitkiv-buly-zhertvamy-kiberbulingu-yunisef/> (дата звернення: 05.02.2022).

НАПРЯМОК: ІНКЛЮЗІЯ

Підвисоцька Галина Володимирівна
викладач кафедри прикладної лінгвістики
Дніпровського гуманітарного університету

THE IMPORTANCE OF INCLUSIVE EDUCATION

Inclusive education – also called inclusion – is education that include everyone, with non-disabled and disabled people (including those with «special educational needs») learning together in schools, colleges and universities.

About 240 million children worldwide live with disabilities (children with poor eyesight or blind, deaf, with dyslexia, wheelchair users, with Down’s Syndrome, with spinal cord injures, etc). Like all children, children with disabilities have ambitions and dreams for their future. Like all children, they need quality education to develop their skills and realize their full potential.

This means that our educational system must adopt to include Disabled people – they should not have to adopt to the system. The education system must recognize that it creates barriers for Disabled learners, for example, if parts of the school are inaccessible. Disabled pupils and students may require adaptations and support to access the curriculum.

Inclusion from early years onwards is essential for Disabled people to have a chance of life equality and the kind of strong social networks that will support them in life and that many non-disabled people take for granted. It’s essential for non-disabled children to grow up with Disabled children, to be friends and understand that they are part of society.

Children with special needs have the right to get the highest quality education which can be delivered by specially trained staff, and the inclusion for all – which represents the idea that all children regarding their diverse needs should have the opportunity to learn together.

Key features of Inclusive education:

1. Generally inclusive education will be successful if these important feature and practices are followed.
2. Accepted unconditionally all students into regular lessons and the life of the higher educational establishment.
3. Providing as much support to students, teachers should ensure that all students can take part in the life of their higher schools.
4. Looking at all students, at what they can do rather than what they cannot do.
5. Teachers and parents have high expectations of all students.
6. Developing educational aims in order to learn together in regular lessons.
7. Having teachers who have knowledge about different ways of teaching so that students with various abilities and strengths can learn together.

8. Having teachers', parents' work together to determine the most affective ways of providing quality education in an inclusive environment.

Inclusive education is very important.

The benefit of Inclusive education:

1. All children are able to be part of their community and develop a sense of belonging and become better prepared for life in the community.

2. It provides better opportunities for learning. Students with varying abilities are often better motivated when they learn in classes surrounded by other learners.

3. The expectations of all the children are higher successful inclusion attempts to develop an individual's strengths and gifts.

4. It allows students to work on individual goals while being other students of their age.

5. It encourages the involvement of parents in the education of their children.

6. It fosters culture of respect and belonging. It also provides the opportunity to learn about and adopt individual differences.

7. It provides all children with opportunities to develop friendship with one another.

What is inclusive learning?

Inclusive practice is an approach which recognizes the diversity of students, enabling all students to access course content, fully participate in learning activities and demonstrate their knowledge and strengths as assessment. Inclusive practice values the diversity of the student body as a resource that enhances the learning experience.

Inclusive learning therefore invests in the following principles:

1. Learning is enriched by the varied experiences of students.

2. Accessible learning is relevant and approachable by all students.

3. The curriculum and the means of delivery are both part of this accessibility.

4. Students with full access to learning and teaching are more likely to engage with learning, and to reach their full potential.

Removing barriers to disabled learners we can remove barriers for all, therefore everyone benefits. We must ensure that all students can get equal opportunities to achieve using more flexible methods of teaching, assessment and service provision to cater for different styles of learners.

Inclusive education is the most effective way to give all children a fair chance to continue studying at the higher educational establishment, develop the skills they need to thrive.

Inclusive education means all learners in the same higher schools. It means real learning opportunities for groups who have traditionally been excluded.

List of references:

1. Inclusion of Student with Special Needs within Higher Education in UAE: Issues and Challenges. Eman Gaad. British University in Dubai, UAE. Journal of International Education Research. 2013. Vol. 9, Number 4.

2. Inclusive Education. Susanne R. Kirschner in: W. George Scalett (Ed.) Sage Encyclopedia of Classroom Management. 2015.
3. Florian L. Special or Inclusive Education: Future Trends. *British Journal of Special Education*. 2008. P. 202-208.
4. David Mitchell. What Really Works in Special and Inclusive Education. 2008.

Самофалова Людмила Миколаївна

*практичний психолог загальноосвітньої школи I-III ступенів № 9
Покровської міської ради Донецької області,
психолог «Вищої кваліфікаційної категорії»,
звання «практичний психолог - методист»*

**РОЛЬ КОМАНДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ
ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ
ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Психолого-педагогічний супровід – це взаємоузгоджена комплексна діяльність команди фахівців та батьків дитини, спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, її самореалізації та інтеграції у соціум [1, с. 5].

Результативність супроводу залежить від роботи команди [2, с. 46].

Команда – це не лише певна кількість людей, команду характеризують такі риси:

- згуртованість (діють спільно);
- сумісність (задоволеність один одним);
- спрацьованість (максимально можливий успіх);
- спрямованість (загальні цілі, яким підпорядковуються діяльність як групи, так і кожного її члена).

Слабкі сторони одних учасників компенсуються сильними сторонами інших учасників.

Перебування дитини з особливими освітніми потребами без психолого-педагогічного супроводу – є стихійною або формальною інклюзією, яка приносить лише шкоду і гальмує процес адаптації та розвитку дитини [3, с. 68].

Психологічний супровід передбачає не лише роботу з дитиною та створення для неї відповідних умов навчання через розроблення індивідуальних планів і програм розвитку, а й взаємодію з батьками, іншими школярами та педагогами. Тож важливо допомогти дитині з особливими освітніми потребами налагодити взаємодію з усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел:

1. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / С.П.Миронова. Кам'янець-Подільський, 2016. 164 с.
2. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупаєвої А. А. К. : «А.С.К.», 2012. 308 с.
3. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практ. посіб. / Тім Лорман, Джоан Деспелер, Девід Харві; пер. з англ. К. : СПД–ФО Парашин І. С, 2010. 296 с.

Тітаренко Світлана Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології ГНПУ імені Олександра Довженка

**ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

На сучасному етапі відбувається інтенсивний розвиток інклюзивної освіти, що передбачає включення дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітнє середовище і адаптацію в ньому. Встановлено, що інклюзивне навчання корисне не лише для дітей з особливими потребами, а й для їхніх однолітків, оскільки сприяє розвитку емпатії, толерантності, формуванню реалістичного світогляду. В той же час одним із чинників, що гальмує інклюзію, визнається неготовність частини педагогів взаємодіяти із дітьми, які мають особливі потреби. Тому професійна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах толерантності сьогодні набуває особливої актуальності.

Теоретико-методичні основи підготовки педагогів закладів дошкільної освіти до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку розкрито в дослідженнях В. Бондаря, В. Засенка, Т. Кожекіна, А. Колупаєвої, Л. Левченко, О. Мартинчук, О. Мартинової, Н. Назарової, О. Савченко, В. Синьова, О. Столяренко, В. Тарасун, В. Циренова, Н. Шматко, М. Ярмаченка та ін.

Питання толерантності педагогічних працівників у професійній діяльності піднімали в своїх наукових працях О. Асмолов, П. Гардінер, І. Бех, Б. Гершунський, О. Грива, М. Поташник, І. Пчелінцева, В. Шалін. Проблеми формування міжособистісних і толерантних взаємин знайшли відображення в наукових працях Б. Ананьєва, Т. Веретенко, А. Лазурського, А. Мудрика, В. Мясичева, С. Рубінштейна, В. Свідерського, В. Соловійова, Л. Філяніної та ін. Різні аспекти формування толерантної особистості у закладах освіти розглянуті в дисертаційних дослідженнях О. Карякіної, Л. Колобової, М. Перепеліциної, Т. Поштарєвої, Г. Солдатова, Ю. Тодорцевої, А. Хараш та

ін. У сучасній педагогічній науці проблема виховання толерантності досліджувалась у різних аспектах: загальні питання педагогіки толерантності (Т. Поніманська, М. Рожков, А. Сиротенко, Г. Солдатова, Л. Шайгетова та ін.), технологія виховання толерантності (Т. Білоус, О. Кащенко, О. Скрябіна, П. Степанов та ін.), формування у педагогів толерантності (Н. Коростельової, А. Сиротюк, Н. Гусака, Н. Коростельової, А. Сиротюк, Н. Гусака та ін.)

Поняття «толерантності» формувалося впродовж багатьох століть, і цей процес продовжується сьогодні. Акумуляуючи різносторонні значення, термін «толерантність» прагне відповідати дійсності, в якій численні прояви нетерпимості вимагають нових засобів подолання.

Відповідно до Декларації принципів толерантності дефініція «толерантність» – це «пошана, ухвалення і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, різних форм самовираження і способів виявлення людської індивідуальності» [3].

Г. Олпорт до основних характеристик толерантної людини відносить високу ментальну гнучкість, стійкість до фрустрації, афіліативний погляд на життя, ліберальні політичні погляди, здатність до емпатії, духовність, почуття гумору [5, с. 39-51].

Характеризуючи толерантність як інтегральну характеристику особистості, Г. Солдатова виокремлює компоненти толерантності: психологічну стійкість, систему позитивних установок, комплекс індивідуальних якостей (емпатія, альтруїзм, миролюбність, віротерпимість, кооперація, співробітництво, прагнення до діалогу), систему особистісних і групових цінностей [8, с. 60-69].

На переконання О. Хеффе, толерантність – це вільне визнання іншого, його «інакшості», що базується на перевагах кожної людської особистості [9, с. 22].

Як зауважує Б. Вульф, толерантність – це не тільки якість особистості, а й її стан. Тому особливістю виховання толерантності виступає тісне поєднання наступних завдань: формування готовності та підготовка особистості до співіснування з іншими людьми і прийняття їх такими, якими вони є [2].

Позитивне розуміння толерантності може бути реалізовано й через усвідомлення її протилежності – інтолерантності або нетерпимості. Як стверджує Т. Білоус, нетерпимість базується на переконанні, що твоя група, твоя система поглядів, твій спосіб життя стоять вище за інших. Це не просто відсутність почуття солідарності, це неприйняття іншого через те, що він виглядає інакше, думає інакше, чинить інакше, навіть просто через те, що він існує. Нетерпимість призводить до панування та знищення, відмовляє у праві на існування тому, хто дотримується інших поглядів, визнає перевагу, придушення, а не переконання [1].

На основі аналізу спеціальних досліджень [4; 6; 7] можна констатувати, що часто проблемами дітей з психофізичними порушеннями є відсутність їх соціалізації, доступу до якісної освіти, культурних цінностей. Також на жаль

зустрічається непоодиноким негативним ставленням до дітей з особливостями психофізичного розвитку з боку однолітків, та навіть самих педагогів. Є випадки коли дітей з особливими освітніми потребами називають «неповносправними», «відсталими», «неповноцінними», «безнадійними» та ін.

Як зауважує Н. Привалова поділ суспільства на «хворих» та «здорових», є негуманним, оскільки кожній дитині потрібен світ, який сприймав би її такою якою вона є і без жодних умов. Кожна дитина є особистістю, котра має свої особливості, потреби і можливості. Відтак тільки в інтегрованому середовищі є можливою взаємна толерантність. Здорові однолітки в інтегрованому середовищі з більшим ступенем ймовірності виростуть більш толерантними, з більш адекватною самооцінкою і менш тривожними й агресивними [6].

Безумовно толерантність не є вродженою якістю, вона формується у процесі виховання і навчання, а також для її утворення важливим є організація спеціальних психолого-педагогічних умов.

На основі аналізу психолого-педагогічної та спеціальної літератури нами виокремлено умови формування у майбутніх вихователів толерантного ставлення до дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами:

- формування поваги до різних видів відмінностей іншої особистості (гендерних, етичних, фізичних, психологічних, етнічних тощо).

- розвиток уваги і поваги до самобутнього внутрішнього світу дитини з особливими освітніми потребами; людяність міжособистісних відносин, відмова від методів примусу і форм придушення її гідності;

- розвиток рефлексії власних особливостей, переваг та недоліків, їх відповідності толерантному ставленню до оточуючих, світосприйняття у цілому;

- виховання самоповаги і самодисципліни, неприйняття насильницьких інструкцій і заборон, способів діяльності;

- формування адекватної оцінки власних сил і здібностей, здатність долати перешкоди ненасильницькими засобами;

- розвиток здатності приймати рішення відповідально на основі варіативного підходу й системи особистих вимог;

- розвиток гнучкості, формування уміння приймати рішення залежно від складу учасників подій і обставин, їх можливостей та інтересів і обставин, що склалися;

- відсутність категоричності суджень, розвиток здатності не засуджувати інших;

- розвиток емпатії, співпереживання проблемам інших людей;

- розвиток здатності керувати емоціями, вчинками, незважаючи на ситуацію;

- розвиток почуття гумору, оптимізму.

Формування толерантності – серйозна емоційна, інтелектуальна праця і психічне напруження. Це можливо лише на основі зміни самого себе, своїх

стереотипів, власної свідомості. Майбутній вихователь має бути не лише сам толерантний, а й готовий до виховання культури толерантності у своїх вихованців. Виховання в душі терпимості має бути спрямоване на протидію впливу, що викликає почуття страху та відчуженості у ставленні до інших. Воно має сприяти формуванню у майбутніх вихователів навичок критичного мислення, і формування суджень, заснованих на моральних цінностях.

Отже, формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є актуальною проблемою вищої освіти. Процес підготовки здобувачів освіти до формування толерантних відносин у дітей включає поетапне формування у студентів ціннісного ставлення до толерантності, єдності настанов на виховання толерантності та власну толерантну поведінку.

Список використаних джерел:

1. Білоус Т. М. Виховання толерантності в студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2004. 18 с.
2. Вульфів Б. Воспитание и толерантность: сущность и средства. *Воспитание и дополнительное образование детей и молодежи*. 2002. № 6 (2). С. 5-10.
3. Декларация принципів толерантности. URL: <http://edu.helsinki.org.ua/ru> (дата звернення: 26.01.2022)
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : моногр. Київ : СамітКнига, 2009. 272 с.
5. Олпорт Г. Толерантная личность. *Век толерантности*. 2003. 51 с.
6. Перевалова Н. Е. Формирование толерантного отношения к детям с ограниченными возможностями здоровья в условиях инклюзивного образования. URL: <http://festival.1september.ru> (дата обращения: 26.01.2022)
7. Прочухаева М., Лисютенко О. Первые шаги к толерантности. URL: <http://psy.1september.ru> (дата обращения 24.01.2022)
8. Солдатова Г. У. Практическая психология толерантности, или как сделать так, чтобы зазвучали лучшие струны человеческой души? *Век толерантности*. 2003. № 6. 69 с.
9. Хеффе О. П. Плюрализм и толерантность: к легитимации в современном мире. *Философские науки*. 1991. № 12. 98 с.

Ящук Катерина Василівна

соціальний педагог, Відокремлений структурний підрозділ «Гірничо-електромеханічний фаховий коледж Криворізького національного університету»

Бевза Людмила Юріївна

соціальний педагог, практичний психолог Відокремлений структурний підрозділ «Гірничо-електромеханічний фаховий коледж Криворізького національного університету»

ПРОБЛЕМИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Нині в Україні відбувається зміщення акцентів соціальної політики держави стосовно інвалідів у бік формування суспільної свідомості щодо сприйняття їх як рівних членів суспільства та необхідності створення для цих громадян умов для повноцінного життя, в тому числі здобуття освіти. Реальністю є те, що діти, які закінчують інтернати чи навчаються вдома, мають дуже серйозні проблеми із соціалізацією. Нерідко вони не впевнені в собі, несамостійні, у них відсутні соціальні компетенції, їм складно реалізувати себе, отримати вищу чи спеціальну освіту, працевлаштуватися тощо. Натомість інклюзія передбачає, що дитина з раннього віку знаходиться в соціумі, вчиться виживати. У дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі у громадському житті. З іншого боку, здорові діти, які навчаються з першого класу з дітьми з особливими потребами, в дорослому віці по-іншому ставляться до людей з обмеженими фізичними можливостями: вже не з жалістю чи презирством, а нарівні, вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них.

Аналіз зарубіжного досвіду впровадження інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з інвалідністю доводить, що провідна роль у цьому процесі належить державі, при цьому політика держави відносно осіб з інвалідністю будується на рівноправності та гарантіях спеціальних прав для забезпечення їх життєдіяльності [3–6].

Перевагами інклюзивної освіти є :

для дітей з особливими освітніми потребами:

- завдяки цілеспрямованому спілкуванню з однолітками поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дітей.
- ровесники відіграють роль моделей для дітей з особливими освітніми потребами.
- навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей.
- у дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі у громадському житті.

для інших дітей:

- діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей.
- діти вчаться налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них.
- діти вчаться поводитися нестандартно, бути винахідливими, а також співчувати іншим.

для педагогів та фахівців:

- викладачі інклюзивних груп краще розуміють індивідуальні особливості студентів.
- викладачі оволодівають різноманітними педагогічними методиками, що дає їм змогу ефективно сприяти розвитку дітей з урахуванням їхньої індивідуальності.
- спеціалісти (медики, педагоги спеціального профілю, інші фахівці) починають сприймати дітей більш цілісно, а також вчаться дивитися на життєві ситуації очима дітей.

Інклюзивна освіта має на увазі індивідуальний підхід до дітей з особливими можливостями здоров'я, що нерідко стає скрутним педагогів: діти відрізняються за рівнем розумового, мовного та психічного розвитку.

Питання доступності для осіб з особливими освітніми потребами чи інвалідністю середньої спеціалізованої освіти продовжує на сьогодні являти собою гостру соціальну проблему [1].

Враховуючи те, що можливості доступу до освіти в осіб з особливими освітніми потребами чи інвалідністю та здорових громадян відрізняються (головним чином через нижчий рівень матеріального забезпечення та загальноосвітньої підготовки), законодавством України передбачено для них ряд пільг при вступі до ВНЗ I–II рівнів акредитації. Так, згідно з умовами прийому до ВНЗ, у тому числі коледжів, передбачено зарахування інвалідів I та II груп та дітей-інвалідів віком до 18 років, яким не протипоказано навчання за обраним напрямом (спеціальністю) поза конкурсом при поданні сертифікатів Українського центру оцінювання якості освіти (при одержанні оцінок на вступних випробуваннях не нижче встановленого рівня). Крім того, згідно з умовами прийому до освітнього закладу за рекомендацією органів охорони здоров'я та соціального захисту населення приймальна комісія повинна розглядати питання про можливість зарахування до освітнього закладу понад державне замовлення за результатами співбесіди з правом на навчання за місцем проживання інвалідів, які не спроможні відвідувати навчальний заклад, а також зобов'язана створити умови для проходження ними курсу навчання за екстернатною чи дистанційною формами [2].

Розширення доступності освіти для осіб з особливими освітніми потребами чи інвалідністю (насамперед інклюзивної освіти), інтеграція їх в освітнє та соціальне середовище ускладнюється цілим рядом проблем, що мають різний масштаб та характер.

Неоднорідний склад групи ускладнює адаптацію до умов, що змінюються, на перехідних етапах не тільки дітей з особливостями, а й здорових дітей.

Нашою метою для подолання цих труднощів є вирішення наступних завдань:

- забезпечення універсальною нормативно-правовою базою інклюзивної освіти;
- охопити весь колектив школи роботою з інклюзією освіти;
- розробити науково-програмно-методичне забезпечення інклюзивної освіти за своїм предметом (навчальний план, варіанти робочої програми, за потреби – індивідуальні навчальні посібники);
- впровадити елементи дистанційного навчання (у разі потреби) в освітній процес.

По суті, об'єднані групи дітей, що нормально розвиваються, і дітей з особливостями – це лише зачатки інклюзії в освіті. Поки що це образотворення спрямоване на навчання у змішаних групах, але не націлене на досягнення успіху всіма дітьми в освітньому середовищі.

Для створення ситуації успіху в інклюзивній освіті нам необхідно знайти вирішення таких проблем:

- 1) неприйняття дітей ОВЗ нормально розвиненими дітьми та/або батьками однолітків;
- 2) заперечення педагогами необхідності інклюзивної освіти;
- 3) здійснення індивідуального підходу у великих за кількістю здобувачів освіти в групах;
- 4) недостатнє володіння педагогів методами та прийомами роботи з дітьми ОВЗ;
- 5) Проблеми соціально-психологічної адаптації дітей з ОВЗ.

Також, можна визначити такі проблеми та їх вплив на якість і доступність інклюзивного навчання, згідно дослідження:

- створення спеціалізованої матеріально-технічної бази та безбар'єрного освітнього середовища, в якому приміщення-40 %,
- інформаційно-навчальний матеріал є доступними для всіх студентів; надання можливості вибору фаху та форми навчання (денної, заочної, дистанційної, комбінованої) і підготовку адаптованого навчально-методичного забезпечення для студентів з різних нозологій (аудіо-, відео-, тактильних та електронних матеріалів тощо) -40% ;
- орієнтацію викладачів на толерантне ставлення і розуміння проблем людей з особливими потребами, урахування індивідуальних особливостей і потреб студентів – 10%;
- організацію позааудиторної діяльності для забезпечення професійної адаптації студентів, підготовки їх до працевлаштування і планування їх кар'єри -10%.

Треба пам'ятати, що основною вимогою інклюзивної освіти є доступність для всіх. Нам важливо зрозуміти і прийняти те, що, працюючи з

інклюзією, нашим першим і головним завданням є дорослішання всебічно розвиненої особистості, незалежно від того, це дитина, що нормально розвивається, або дитина з ОВЗ.

Список використаних джерел:

1. Дзеркало інклюзивної освіти в Україні: про стан інклюзивного навчання 2017-2018 роки.
2. Про освіту осіб, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (спеціальну освіту) : Проект Закону України від 24.12.2007 № 1270. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF0ZA00I> (дата звернення: 10.01.2022)
3. Богданов С. Соціальний захист інвалідів. Український та польський досвід / С. Богданов ; відп. ред. О. Палій. Київ : Основи, 2002. 93 с
4. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально методичний посібник / А. А. Колупаєва, Н. З. Софій, Ю. М. Найда та ін. ; за заг. ред. Л. І. Даниленко. К. : 2007. 128 с.
5. Іванюк І. Адаптація студентів з обмеженими можливостями в умовах інклюзивного навчання. URL: www.vmuol.com.ua/upload/Naukovo.../Elektronni.../3.pdf (дата звернення: 10.01.2022)
6. Когут С. Інклюзія у вищій школі України : сучасний стан та перспективи. URL: www.dibra.bg.aid.czest.pl:8080/Content/z669/137.pdf (дата звернення: 02.02.2022)

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Соціальний проєкт «Під об'єктивом»

Керівники проєкту:

Алфьорова Тетяня Миколаївна, проректор з навчальної та наукової роботи, к.ю.н., доцент Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»

Соколов Сергей Андреевич, начальник відділу комунікацій та правопросвітництва Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Дніпропетровській області

Корсунська Вікторія Валентиновна, старший викладач кафедри психології Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»

Леонова Ліана Романівна, здобувачка магістратури кафедри психології Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»

Учасники:

Гладуш Олександр Олександрович, здобувач 4 курсу, група Ю-18-1

Лижин Михайло Михайлович, здобувач 4 курсу, Ю-18-1

Британ Владислав Борисович здобувач 4 курсу, П-18-1

Сугерей Данило Сергійович, здобувач 3 курсу, група П-19-1

Максименко Дар'я Максимівна, здобувачка 3 курсу, група П-19-1

Рязанова Анастасія Євгеніївна, здобувачка 3 курсу, група П-19-2

Мотайло Карина Володимирівна, здобувачка 3 курсу, П-19-1

Кривобок Маргарита Євгеніївна, здобувачка 3 курсу, П-19-1

Волошин Ярослав Ігорович, здобувач 3 курсу, група П-19-2

Насильство – застосування силових методів або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабших або тих, хто не може чинити опір, тобто будь-яке застосування сили щодо беззахисних.

Метою насильства, як правило, є завоювання тих або інших прав і привілеїв, а також панування і контролю над людиною шляхом образи, залякування, шантажу та ін.

Протидії проти насилля збільшила поінформованість громадян України

В Україні про домашнє насильство у 2021 році заявляли вдвічі частіше, ніж у 2020 році, повідомляє МВС.

За цей рік зафіксували 326 тисяч звернень, що на 56% більше проти 2020 року (209 тис звернень).

Загалом склали на 10% більше протоколів, а на 11% збільшилася кількість тих, хто перебуває на обліку за вчинення домашнього насильства.

За словами заступниці міністра внутрішніх справ Катерини Павліченко, українці все більше визнають домашнє насильство проблемою та не бояться говорити про нього.

За 2020 рік у Києві втричі зросла кількість звернень щодо домашнього насильства.

У червні 2021 року МВС створило мапу допомоги жертвам домашнього насильства.

Наприкінці травня 2021 року депутати Київської міської ради ухвалили нову програму щодо протидії домашньому насиллю до 2024 року. На фінансування програми в найближчі роки необхідно 156 мільйонів гривень.

Каріна Мотайло. П-19-1

Ми відвідали заклад поліції, де нам розповіли про зелену кімнату, у якій відбувається допит, виключно потерпілого який постраждав від насилля. З потерпілою особою розмовляє психолог, а в сусідній кімнаті за цим спостерігають інші поліцейські органи, яким потрібна вся інформація, також ведеться відео та аудіозапис. Ця кімната була створена для того, щоб не травмувати психіку потерпілого, оскільки, якби його опитував кожен окремо, він повторював би свою історію багато разів поспіль, щоразу переживаючи її.

Також нам розповіли про булінг. Наразі це дуже актуальна проблема. У школах поліцейські проводять різноманітні профілактичні бесіди на тему булінгу. Діти отримують інформацію про наслідки булінгу та відповідальність яка може спіткати самого булера, його ставлять на облік у поліцію, де ця

дитина перебуває цілий рік, і з нею ведуться різні профілактичні заходи особисто я вважаю, що тільки поліції в цій справі недостатньо, мало ймовірно, що поліція зможе знайти індивідуальний підхід до кожної дитини, щоб донести всю серйозність і небезпеку булінга. велику роль відіграють батьки, якщо вони не будуть спілкуватися зі своїми дітьми, і не будуть їм доносити інформацію щодо булінгу, то наслідки будуть серйозними, і статистика дітей яких ставлять на облік лише зростатиме.

Кривобок Маргарита

ДЕННИЙ ЦЕНТР З КРИЗОВОЮ КІМНАТОЮ ТА ЙОГО ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Проблема насильства постає перед нами дуже важливою, при чому будь-якого виду, незалежно від статі, національності або віку серед людей. Також це стало актуально у період самоізоляції на карантині. Для когось це стало можливістю подбати зайвий раз про свою родину і себе, а для когось настав один із самих важких етапів життя. Як не прикро, але декому довелося перебувати багато часу під одним дахом із своїми кривдниками. Таким чином, цей період також носить і певні загрози, зокрема, щодо посилення сплеску домашнього насильства. У групі ризику тепер перебувають не лише сім'ї, де раніше були зафіксовані випадки домашнього насильства, а й ті, де хтось тимчасово втратив роботу або заробіток, сім'ї зі складною фінансовою або житловою ситуацією або сім'ї, де є літні чи недієздатні особи. Всі ці обставини, в основі яких лежить ще й психологічний тиск у період карантину, можуть викликати агресію і напруження в сім'ї.

В процесі підготовки до Третього Всеукраїнського форуму «Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насильству в освітніх закладах» нами був обраний, як один із осередків допомоги людям, денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства

та/або насильства за ознакою статі з «кризовою кімнатою». Він розпочав свою роботу вже рік тому назад.

Денний центр є спеціалізованою службою Дніпровського міського центру соціальних служб і має на своїй меті виконувати складні, але дуже важливі завдання:

- надання комплексної соціально-психологічної допомоги;
- надання первинної правової допомоги;
- організація та підтримка груп взаємодопомоги постраждалих осіб;
- організація та проведення семінарів та тренінгів для постраждалих осіб;
- проведення соціально-профілактичної роботи, спрямованої на запобігання повторним випадкам насильства щодо постраждалої особи та формування нульової толерантності до його проявів у суспільстві;

інформування населення про права постраждалих осіб та соціальні послуги, які надаються денним центром.

Також однією із важливих цілей денного центру є забезпечення постраждалих від домашнього насильства осіб безпечним, надійним та комфортним прихистком. Дане завдання виконує «кризова кімната».

«Кризова кімната» - сучасно обладнане та забезпечене усім необхідним для комфортного перебування мам із дітьми, які зазнали домашнього насильства приміщення, що дозволяє короткострокове (до 10 діб) або цілодобове перебування, розраховане на 6 ліжко-місць.

Розташування «кризової кімнати» не розголошується, її обладнано тривожною кнопкою, а за порядком слідкує охорона.

Денний центр є доступним, безпечним та комфортним простором, де можна отримати соціальні послуги, такі як:

- екстрене (кризове) втручання;
- консультування;
- інформування;
- надання притулку, що визначаються для кожної постраждалої особи індивідуально залежно від її потреб та надаються безоплатно.

Взагалі першим на що звертаєш увагу при вході в даний центр – це сучасний ремонт, дуже комфортні умови для перебування там. Наприклад, там є маленька затишна кухня з мікрохвильовою піччю і мультиваркою, кімната для відпочинку з диванами, ванна кімната з душовою кабінною. А із того, що буде дуже цікаво психологам – сама кімната, в якій відбуваються зустрічі дитини або жінки з психологом цього денного центру. І в ній же розташовані два дерев'яні столи, один з яких маленький для того, щоб дитина, сидячи, малювала фарбами і фломастерами або робила прописи. А другий стіл, що саме головне(також його називають піднос), на якому лежить пісок з великою кількістю фігурок і, власне кажучи, використовується для пісочної терапії. Це дуже корисна техніка в психотерапії, тому що створення послідовних пісочних композицій відбиває циклічність психічного життя, динаміку психічних змін. Працюючи в психотерапії над розладами, що відбуваються з пори раннього дитинства, коли дитина ще не могла розмовляти, зоровий образ є дуже важливим. І ті фігурки, про які вже було сказано, допомагають установити доступ до довербальних рівнів психіки.

Також психолог, яка там працює, розповідала про те, що в своїх консультаціях з постраждалими використовує методи із когнітивно-поведінкової і тілесно-орієнтованої терапії.

Ще із цікавого, нам розповідали про те, що в аналогічний центр психологічної допомоги, який знаходиться в Києві, почали вже звертатися навіть чоловіки, що нас не могло не вразити. Хоча поки наш центр у Дніпрі ще зовсім молодий, тому все ще попереду.

Ми сподіваємось, що люди все більше будуть вчасно проінформовані для того, щоб мати змогу в своїй кризисній ситуації на когось покластись, як наприклад, на такі державні організації. І що досить важливо, щоб люди починали хоча б трохи більше довіряти психологам. Адже кожна людина має повне право на захист, психологічну допомогу і бути в абсолютній безпеці.

Рязанова Анастасія

МОБІЛЬНА БРИГАДА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

Домашнє насильство є особливо травматичним досвідом, адже його скоюють найближчі люди. Це накладає цілий ряд особливостей: постраждалі мають змішані почуття до своїх кривдників, намагаються виправдовувати насильницьку поведінку та шукати її причини у своїй «неправильній» поведінці. Часто вони не мають можливості піти від кривдника, і вимушені продовжувати з ним взаємодію.

Така специфіка потребує не лише спеціальної підготовки від фахівців, що допомагають постраждалим від домашнього насильства, а й справді оперативної реакції — таку надають, наприклад, мобільні бригади.

Мобільна бригада соціально-психологічної допомоги - це об'єднання спеціалістів, що надають екстренну та планову соціально-психологічну допомогу потерпілим від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, в тому числі дітям.

Основними завданнями мобільної бригади є: надання психологічної допомоги постраждалим особам; реагування та надання не пізніше ніж протягом однієї доби соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, які потребують термінової допомоги, зокрема шляхом кризового та екстреного втручання; інформування постраждалих осіб щодо послуг (медичних, соціальних, психологічних, правових тощо), які вони можуть отримати для подолання наслідків насильства, та щодо надавачів таких послуг, зокрема інших загальних або спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб; роз'яснення постраждалим особам їх прав, визначених законом, можливостей отримання допомоги від суб'єктів та доцільності її отримання; провадження інформаційно-просвітницької діяльності (у тому числі розповсюдження серед населення відповідних інформаційних матеріалів) щодо форм, проявів та наслідків насильства, формування нетерпимого

ставлення громадян до цих явищ, а також щодо заходів у сфері запобігання та протидії насильству.

Надання мобільною бригадою соціально-психологічної допомоги постраждалим особам передбачає забезпечення мінімально необхідного обсягу послуг, а саме:

діагностику (оцінювання) психологічного стану постраждалої особи, оцінювання ризиків продовження чи повторного вчинення щодо неї насильства;

кризове та екстрене втручання з метою негайного усунення або мінімізації наслідків насильства шляхом виклику екстреної медичної допомоги, уповноваженого підрозділу органу Національної поліції, направлення та/або транспортування до притулку для постраждалих осіб, центру медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб тощо;

надання психологічної допомоги, у тому числі дітям, відповідно до індивідуальних потреб;

складення плану заходів щодо безпеки постраждалих осіб;

консультування з питань, пов'язаних з протидією насильству, в тому числі із залученням у разі потреби фахівців інших органів, служб, закладів, установ, організацій;

проведення заходів із соціальної та реабілітаційної підтримки постраждалих осіб;

сприяння постраждалим особам в отриманні додаткових послуг (медичних, соціальних, психологічних, правових, забезпечення тимчасового притулку тощо), у тому числі шляхом направлення в разі потреби до відповідних загальних або спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб.

В рамках третього всеукраїнського форуму «Соціально-психологічні та правові аспекти протидії домашньому насильству в освітніх закладах» ми відвідали Дніпровський міський центр соціальних служб за адресою Новосільна 21 і поспілкувались з фахівцями мобільної бригади соціально-

психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі.

В ході цієї зустрічі детально ознайомились із:

- заходами щодо протидії насильству, які впроваджено в державних установах;
- обговорили основні завдання та засади діяльності спеціалізованих служб, метою яких є захист та підтримка постраждалих осіб від домашнього насильства;
- вивчили методи соціальної роботи та переглянули документацію.

З 2021 року в мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги почало звертатися більше людей, але це означає, що люди починають дізнаватися про те що у місті працюють організації, які займаються допомогою у боротьбі з насильством. Хотілося б, щоб наше населення було поінформовано про такі організації та зверталося до них за допомогою.

Сугерей Данило

ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ «МАМИНЕ ЩАСТЯ»: ПОСЛУГИ ТА ЗАСОБИ, ЩО СПРИЯЮТЬ В БОРОТЬБІ З СІМЕЙНИМ НАСИЛЬСТВОМ

В рамках третього всеукраїнського форуму «Соціально-психологічні та правові аспекти протидії домашньому насильству в освітніх закладах» ми відвідали кілька закладів, одним з яких був центр соціальної підтримки дітей та сімей «Мамине щастят» місце знаходження якого є конфекційною. Подякувати за цю можливість потрібно директрису закладу Земенкову Марину Олегівну, яка виділила для нас час, розповіла про те як йдуть справи та провела невеликий екскурс по цьому місцю, при цьому познайомила і дала можливість поговорити з одним з психологів, що на той момент був присутній.

Даний заклад забезпечує соціальну підтримку та надає матерям з дітьми унікальні можливості в умовах цілодобового перебування виховувати власну дитину, поступово долати проблеми, життєві кризи, психологічні бар'єри, а також допомагає їм здобувати професійний фах освіти, формуючи навички самостійного життя.

Жінки з дітьми, що опинилися в складних життєвих обставинах, перебуваючи в Закладі мають можливість отримувати безкоштовно соціальні, психологічні послуги, юридичну допомогу і підтримку для подолання життєвих труднощів.

Максимальний термін перебування жінки з дитиною у Закладі не перевищує 12 місяців мінімальний же 3 місяці. При цьому центр розрахован на 40 осіб.

Команда фахівців закладу відповідно до індивідуального плану роботи з кожною мешканкою систематично консулює матерів з питань розвитку та виховання дітей різних вікових категорій(діти можуть бути аж до 18 років, але найстаршій дитині що перебувала в цьому центрі разом з матір'ю було 17), своєчасно сприяють в оформленні соціальних виплат, місця реєстрації, влаштуванні дітей у дошкільні установи, школи, їх ефективній адаптації до нового середовища, соціалізації, повноцінному медичному обстеженню, компетентній психологічній підтримці. Наприклад на вибір у дітей є кілька психологів до яких вони можуть звернутися, серед яких є і чоловік, що доволі популярний серед дітей, бо через втрату чоловічої фігури в житті діти намагаються це компенсувати.

Також з отримувачами послуг закладу регулярно за планом проводяться психологічні заняття, скеровані на формування усвідомленого материнства, наприклад деякі вагітні жінки хочуть зробити аборт через обставини з якими вони зіштовхнулися, щоб цього не трапилося вони отримують належну підтримку та атмосферу здорових відносин між матір'ю та дітьми, що відштовхують від неї негативні думки. Також досягнення позитивних

особистісних, характерологічних змін, розвиток навичок самостійного проживання з дитиною, успішної реінтеграції в суспільство.

З нових послуг у них зараз створюється сенсорна кімната на яку вже було витрачено 200000 грн, яка спеціально організоване так щоб обладнання стимулювало системи сприйняття: нюхової, тактильної, слухової, зорової, смакової та вестибулярної. Як стимулятор на органи чуття використовують звуки, світло і колір, запахи, масажні поверхні. Дана кімната дозволяє значно розслабити дитину, дозволити їй відволіктися від того, що трапилося з нею і її матір'ю і зосередитися на чомусь більш радісному.

Атмосфера цього місця просто неймовірна, комфортні місця для матерів з дітьми, що дозволяють їм залишитися поряд, затишок що створюється за допомогою теплого кольору стін і те з якою іскрою люди намагаються допомогти жінкам, що зіткнулися з труднощами, неймовірно надихає. З минулого року в це місце почало потрапляти більше людей ніж раніше, але це не погано це означає, що люди починають дізнаватися про подібні місця і вірити в те, що їм здатні допомогти, я сподіваюся, що в майбутньому ще більше людей довірятимуть їм і звертатимуться, дозволяючи їм допомогти й що моя доповідь хоч й незначно, але збільшить поінформованості людей.

Максименко Даря

«Поліна» – це поліція проти насильства. До складу мобільних груп входять працівники превенції – це дільничні офіцери поліції, працівники ювенальної превенції, слідство карного розшуку та віддалено – екіпаж патрульної поліції.

Коли особа звертається на лінію 102, вона повідомляє обставини події. Сам оператор 102 вже кваліфікує, яке саме відбувалося правопорушення. А що стосується самої мобільної групи на факт вчинення домашнього насильства, то першим на місце події приїжджає екіпаж патрульної поліції, який з'ясовує усі обставини події. За наявності самого правопорушення виїжджає додатково

офіцер поліції. Якщо під час цього правопорушення є дитина, яка є свідком або стосовно неї вчиняли правопорушення, то залучається працівник ювенальної превенції. Якщо є ознаки кримінального правопорушення, то залучаються фахівці з слідства та карного розшуку.

1. Презентації
2. <https://youtu.be/XY0LjGlauf0>
3. Довідник служб допомоги від насильства

ДОВІДНИК

❶ Урядовий контактний центр

+38 (044) 284 19 15 – Урядова «гаряча лінія» для дзвінків із-за кордону (оплата за тарифами відповідного оператора зв'язку)

1539 – «Гаряча лінія» із соціальних питань

1547 – «Гаряча лінія» з питань протидії торгівлі людьми та домашньому насильству

0 800 504 425 – «Гаряча лінія» з питань освіти для мешканців тимчасово окупованих територій

1545 (на IVR кнопка 9) – «Гаряча лінія» з питань ветеранів війни та членів їх сімей

1545 (на IVR кнопка 3) – «Гаряча лінія» з питань безпеки дітей в Інтернеті

❷ Громадська правозахисна організація Ла Страда, Україна

❖ а/с 26, Київ – 113, 03113, Україна

E-mail: info@la-strada.org.ua

❸ Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації

Лінія працює цілодобово

За номерами **0 800 500 335** (зі стаціонарних) або **116 123** (з мобільних)

Дзвінки безкоштовні, анонімні, конфіденційні.

❹ Національна гаряча лінія для дітей та молоді

Цілодобово

За номерами **0 800 500 225** (зі стаціонарних) або **116 111** (з мобільних)

Дзвінки безкоштовні, анонімні, конфіденційні.

Електронні канали консультування:

E-mail: hotline@la-strada.org.ua

Telegram [NHL116123](https://t.me/NHL116123)

Messenger [lastradaukraine](https://m.me/lastradaukraine)

Skype [lastrada-ukraine](https://www.skype.com/name/lastrada-ukraine)

Telegram [CHL116111](https://t.me/CHL116111)

Instagram [childhotline_ua](https://www.instagram.com/childhotline_ua)

Facebook [childhotline.ukraine](https://www.facebook.com/childhotline.ukraine)

- і** Телефонна довідка Національної соціальної сервісної служби України
+38 (044) 289 87 89
Україна, 01601, м. Київ, вул. Еспланадна, 8/10
E-mail: info@nssu.gov.ua

- і** Департамент соціальної та молодіжної політики Вінницької ОДА
Електронна пошта - dsmp@vin.gov.ua
Веб-сайт: <http://www.vin.gov.ua/dep-smp>

- і** Департамент соціального захисту населення Волинської ОДА
E-mail: post@dlsp.voladm.gov.ua
Веб-сайт: <https://voladm.gov.ua/category/department-socialnogo-zahistu-naselennya/1/>

- і** Департамент соціального захисту населення Дніпропетровської ОДА
E-mail: gupczn@adm.dp.ua
Веб-сайт: <https://adm.dp.gov.ua/ua/dniiprooda/pro-oda/departamenti-ta-upravlinnya/department-socialnogo-zahistu-naselennya/struktura-ta-kontakti>

- і** Департамент соціального захисту населення Донецької ОДА
E-mail: soc.d@dn.gov.ua
Веб-сайт: <https://czn.dn.gov.ua/ua>

- і** Департамент соціального захисту населення Житомирської ОДА
E-mail: 03192833@dpssp.zt.gov.ua
Веб-сайт: <http://dpssp.zt.gov.ua/>

- і** Департамент соціального захисту населення Закарпатської ОДА
E-mail: depsoc@carpathia.gov.ua
Веб-сайт: <https://zaksoc.gov.ua/>

- і** Департамент соціального захисту населення Запорізької ОДА
E-mail: uszn@zp.ukrtel.net
Веб-сайт: <https://www.zoda.gov.ua/news/16354/dovidnik-robochih-telefoniv.html>

- і** Департамент соціальної політики Івано-Франківської ОДА
E-mail: main@sz.if.gov.ua
Веб-сайт: <http://www.if.gov.ua/?q=page&id=24194>

- і** Департамент соціального захисту населення Київської ОДА
E-mail: dszn_koda@koda.gov.ua

Веб-сайт: <http://koda.gov.ua/oblderzhadministratsija/struktura/strukturni-pidrozdili-oda/departament-socialnogo-zakhistu-nas/>

і Департамент соціального захисту населення Кіровоградської ОДА
E-mail: public@gutszn.kr-admin.gov.ua
Веб-сайт: <http://gutszn.kr-admin.gov.ua/>

і Департамент соціального захисту населення Луганської ОДА
E-mail: dszn@loga.gov.ua
Веб-сайт: <http://dszn.loga.gov.ua/uk>

і Департамент соціального захисту населення Львівської ОДА
E-mail: dszn@loda.gov.ua
Веб-сайт: <https://loda.gov.ua/structural-unit/17059?categoryId=6654>

і Департамент соціального захисту населення Миколаївської ОДА
E-mail: sotszahist@mk.gov.ua
Веб-сайт: <http://dszn.mk.gov.ua/>

і Департамент соціальної та сімейної політики Одеської ОДА
E-mail: dssp@odessa.gov.ua
Веб-сайт: <http://dssp.odessa.gov.ua/>

і Департамент соціального захисту населення Полтавської ОДА
E-mail: plsz@adm-pl.gov.ua
Веб-сайт: <http://plsz.gov.ua/index.html>

і Департамент соціальної політики Рівненської ОДА
E-mail: dszn@rv.gov.ua
Веб-сайт: <https://www.rv.gov.ua/departament-socialnogo-zahistu?v=5d9aec4769ded>

і Департамент соціального захисту населення Сумської ОДА
E-mail: mail@dszn.sm.gov.ua
Веб-сайт: <http://www.soc-zahyst.sm.gov.ua/index.php/uk/home>

і Департамент соціального захисту населення Тернопільської ОДА
E-mail: admin@sobes-ter.gov.ua
Веб-сайт: <https://social.te.gov.ua/>

і Департамент соціального захисту населення Харківської ОДА
E-mail: upr_truda@kharkivoda.gov.ua

Веб-сайт: <https://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturni-pidrozdili/139/3009/98162>

i Департамент соціального розвитку Херсонської ОДА

E-mail: dp-soczah@khoda.gov.ua

Веб-сайт: <https://khoda.gov.ua/departament-socialnogo-zaxistu-naselennya>

i Департамент соціального захисту населення Хмельницької ОДА

E-mail: depsz@hmsoczahist.adm-km.gov.ua

Веб-сайт: <https://hmsoczahist.com.ua/>

i Департамент соціального захисту населення Черкаської ОДА

E-mail: 03195719@mail.gov.ua

Веб-сайт: <https://ck-oda.gov.ua/departament-socialnogo-zaxistu-naselennya/>

i Департамент соціального захисту населення Чернівецької ОДА

E-mail: depsz@bukoda.gov.ua

Веб-сайт: <http://dszn-cv.gov.ua/>

i Департамент соціального захисту населення Чернігівської ОДА

E-mail: dszpost@cg.gov.ua

Веб-сайт: <http://upsz.cg.gov.ua/>

i Департамент соціальної політики Київської міської держадміністрації

E-mail: dsp@kmda.gov.ua

Веб-сайт: <https://dsp.kyivcity.gov.ua/>

i Дніпропетровський обласний центр соціальних служб

 проспект Олександра Поля, 83/2, м. Дніпро, Україна

 +38 (056) 370 48 18

i Департамент соціальної політики Дніпровської міської ради

 проспект Дмитра Яворницького, буд. 75, м. Дніпро, Україна

 +38 (056) 745 55 53, (068) 913 46 88, (095) 415 18 54

E-mail: socialpolitika@dmr.dp.ua

Управління соціального захисту

Адреса: вулиця Шевченка, буд. 11, м. Дніпро, Україна

 068 913-46-88, 095 415-18-54

E-mail: gorod.dmr@gmail.com

УПРАВЛІННЯ У СПРАВАХ ВЕТЕРАНІВ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Адреса: проспект Дмитра Яворницького, буд. 75, м. Дніпро, Україна

☎ 056 745-05-90

E-mail: atodmr2016@gmail.com

УПРАВЛІННЯ-СЛУЖБА У СПРАВАХ ДІТЕЙ

Адреса: проспект Дмитра Яворницького, буд. 75, м. Дніпро, Україна

☎ 066 973-22-76

E-mail: nepovnolitni@dmr.dp.ua

**УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ДМР
ЦЕНТРАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ
ДНІПРОВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ:**

☎ 056 371-14-95, 068 206-53-55 (з усіх питань)

Поставити запитання до відповідних фахівців управління можна за посиланням: <https://dmr.dp.ua/dp-central-uszn/>

Соборний район

Єдина приймальня з питань надання усіх видів державної соціальної допомоги, компенсацій, субсидій та ВПО

Адреса: пр. Героїв, буд. 40, м. Дніпро, Україна

☎ 097 385-60-19 , 095 510-26-50

E-mail: central.usznsubs@dmr.dp.ua

Відділ соціальних гарантій

Адреса: вул. Василя Жуковського, буд. 39/41, м. Дніпро, Україна

☎ 096 419-25-89

E-mail: central.uszn@dmr.dp.ua

Відділ персоніфікованого обліку отримувачів пільг

Адреса: вул. Василя Жуковського, буд. 39/41, м. Дніпро, Україна

☎ 056 377-40-61, 056 371-14-94, 063 602-12-10

E-mail: central.uszn@dmr.dp.ua

Шевченківський район

Єдина приймальня з питань надання усіх видів державної соціальної допомоги, компенсацій, субсидій та ВПО

Відділ соціальних гарантій

Відділ персоніфікованого обліку отримувачів пільг

Адреса: пр. Богдана Хмельницького, буд. 116 А, м. Дніпро, Україна

☎ 066 482-31-49

E-mail: central.uszn1241@dmr.dp.ua

Центральний район

Єдина приймальня з питань надання усіх видів державної соціальної допомоги, компенсацій, субсидій та ВПО

Адреса: вул. Володимира Антоновича, буд. 30/32

☎ 095 192-96-81, 056 722-22-17, 056 722-22-16

E-mail: central.uszn1202@dmr.dp.ua

Відділ соціальних гарантій

Відділ персоніфікованого обліку отримувачів пільг

Адреса: вул. Володимира Антоновича, буд. 30/32

☎ 068 276-05-43

E-mail: central.uszn1202@dmr.dp.ua

ПРАВОБЕРЕЖНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ДНІПРОВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ:

Новокодацький район

Адреса: вул. Трудова, буд. 1 А, м. Дніпро, Україна

☎ 063 343-48-04

Чечелівський район

Адреса: вул. Національної Гвардії, буд. 5, м. Дніпро, Україна

☎ 063 343-47-27

ЛІВОБЕРЕЖНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ДНІПРОВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ:

Індустріальний район

Адреса: просп. Петра Калнишевського, буд. 55, м. Дніпро, Україна

☎ 098 246-14-92

Амур-Нижньодніпровський район

Адреса: вул. Радистів, буд. 8, м. Дніпро, Україна

☎ 093 707-47-00

Самарський район

Адреса: вул. 20-річчя Перемоги, буд. 51, м. Дніпро, Україна

☎ 066 717-67-04.

УПРАВЛІННЯ-СЛУЖБА У СПРАВАХ ДІТЕЙ АДМІНІСТРАЦІЙ РАЙОНІВ ДМР

Управління-служба у справах дітей адміністрації Амур-Нижньодніпровського району Дніпровської міської ради

Адреса: просп. Мануйлівський, буд. 31, м. Дніпро, Україна

☎ 056 23-05-14, 056 23-04-43, 056 23-05-13

Управління — служба у справах дітей Лівобережної адміністрації Дніпровської міської ради

Адреса: вул. 20 років Перемоги, буд. 51, м. Дніпро, Україна

☎ 056 767-09-43

Управління-служба у справах дітей адміністрації Новокодацького району Дніпровської міської ради

Адреса: просп. Сергія Нігояна, буд. 77, м. Дніпро, Україна

☎ 056 720-99-21

Управління-служба у справах дітей адміністрації Соборного району Дніпровської міської ради

Адреса: пл. Шевченка, буд. 7, м. Дніпро, Україна

☎ 056 746-11-09;

Управління-служба у справах дітей Центральної адміністрації Дніпровської міської ради

Адреса: просп. Лесі Українки, буд. 65, м. Дніпро, Україна

☎ 056 371-03-75

Управління у справах дітей адміністрації Шевченківського району Дніпровської міської ради

Адреса: вул. Михайла Грушевського, буд. 70, м. Дніпро, Україна

☎ 056 720-93-80, 056 740-63-00.

ДНІПРОВСЬКИЙ МІСЬКИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

Дніпровський міський центр соціальних служб

Адреса: вул. Новосільна, 21, м. Дніпро, Україна

☎ 056 767-18-46

Відділ Дніпровського міського центру соціальних служб в Амур-Нижньодніпровському районі

Адреса: вул. Кожем'яки, 11, м. Дніпро, Україна

☎ 063 477-70-01

Відділ Дніпровського міського центру соціальних служб в Індустріальному районі

Адреса: вул. Кожем'яки, 11, м. Дніпро, Україна

☎ 099 134-35-24

Відділ Дніпровського міського центру соціальних служб в Новокодацькому районі

Адреса: вул. Новоорловська, буд. 2/92, м. Дніпро, Україна

☎ 096 248 75 74

Відділ Дніпровського міського центру соціальних служб в Самарському районі

Адреса: вул. 20-річчя Перемоги, 15, м. Дніпро, Україна

☎ 099 540-51-12

Відділ Дніпровського міського центру соціальних служб в Соборному районі

Адреса: пл. Шевченка, 7, м. Дніпро, Україна

☎ 096 558-47-70

Відділ Дніпровського міського центру соціальних служб в Центральному районі

Адреса: вул. Новосільна, 21, м. Дніпро, Україна

☎ 096 856-18-00

Відділ Дніпровського міського центру соціальних служб в Чечелівському районі

Адреса: просп. Сергія Нігояна, 3, м. Дніпро, Україна

☎ 066 448-61-54

Відділ Дніпровського міського центру соціальних служб в Шевченківському районі

Адреса: вул. Михайла Грушевського, 70, м. Дніпро, Україна

☎ 066 964-69-08.

КОМУНАЛЬНІ ЗАКЛАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ТА СІМЕЙ
Комунальний заклад «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Довіра»
ДМР

Адреса: вулиця Тополина, буд. 33, м. Дніпро, Україна

☎ 050 612-95-86

E-mail: 24996843d@gmail.com

Графік роботи: цілодобово

Графік приймання громадян:

понеділок – четвер з 9:00 до 18:00,

п'ятниця – з 9:00 до 17:00

Комунальний заклад «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Обійми»
ДМР

Адреса: вул. Яскрава, буд. 41, м. Дніпро, Україна

☎ 097 449-37-53

E-mail: centr.reab.dnepr@ukr.net

Графік роботи: цілодобово

Графік приймання громадян:

понеділок – четвер з 9:00 до 17:00

Комунальний заклад соціального захисту «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Барвінок» ДМР

Адреса: вул. Янтарна, буд. 45, м. Дніпро, Україна

☎ 056 785-67-05

E-mail: priyutbarvinok@ukr.net

Графік роботи: цілодобово

Графік приймання громадян:

понеділок – четвер з 8:00 до 17:00,

п'ятниця – з 8:00 до 16:00

Комунальний заклад соціального захисту «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Мамине щастя» ДМР

Щоб отримати допомогу, потрібно звернутися на 102 або до мобільної бригади соціально-психологічної допомоги:

056 785-73-60, 050 730-08-89, 067 610-58-01.

Комунальний заклад «Дніпровський міський центр денного перебування для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді» ДМР

☎ 056 753-06-33, 097 016-20-74

E-mail: oberyg@ukr.net

Графік роботи:

понеділок – четвер з 8:00 до 17:00,

п'ятниця – з 8:00 до 15:45

КОМУНАЛЬНІ ЗАКЛАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МІСЬКИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Лоцманська, 22-А, м. Дніпро, Україна

☎ 073 785-64-61

Телефон відділення щодо надання послуг бездомним особам та особам з низьким рівнем доходів: 073 785-64-63

Послуга «Соціально-побутова адаптація»

Послуга «Професійна реабілітація»

Адреса: вул. Комбрига Петрова, 21, м. Дніпро, Україна

☎ 073 785-64-61

Послуга «Соціальне таксі»

Адреса: вул. Комбрига Петрова, 21, м. Дніпро, Україна

☎ 098 165-91-91, 050 411-91-91.

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ «ДНІПРОВСЬКИЙ ЦЕНТР ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ПРАЦІ ТА ГРОМАДЯН ПОХИЛОГО ВІКУ «МИЛОСЕРДЯ» ДМР

Адреса: вул. Генерала Захарченко, 10, м. Дніпро, Україна

☎ 067 563-92-09

E-mail: centermiloserdie@gmail.com

Графік роботи: цілодобово.

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ДНІПРОВСЬКИЙ МІСЬКИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ГУРТОЖИТОК» ДМР

Адреса: вул. Карагандинська, 7-А, м. Дніпро, Україна

☎ 056 728-15-75, 056 728-15-74

E-mail: kzdmmsgdmr@ukr.net

Графік роботи: понеділок – четвер 9:00–18:00, п'ятниця 9:00–17:00, перерва 13:00–13:45.

**КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА «ДНІПРОВСЬКИЙ МІСЬКИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ)» ДНІПРОВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КУ «Дніпровський міський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» ДМР**

Адреса: вул. Панікахи, 95, м. Дніпро, Україна

☎ 050 324-26-03

Відділ КУ «ДМТЦСО (НСП)» ДМР в Амур-Нижньодніпровському районі міста

Адреса: вул. Юлії Залюбовської, 3, м. Дніпро, Україна

☎ 050 324-26-63, 050 324-26-04

Відділ КУ «ДМТЦСО (НСП)» ДМР у Шевченківському районі міста

Адреса: вул. Панікахи, 95, м. Дніпро, Україна

☎ 050 324-26-02, 050 324-26-60

Відділ КУ «ДМТЦСО (НСП)» ДМР у Соборному районі міста

Адреса: вул. Космічна, 9, м. Дніпро, Україна

☎ 050 324-26-06, 050 324-26-05

Відділ КУ «ДМТЦСО (НСП)» ДМР в Індустріальному районі міста

Адреса: вул. Осіння, 11 Б, м. Дніпро, Україна

☎ 050 324-26-10, 050 324-26-09

Відділ КУ «ДМТЦСО (НСП)» ДМР у Центральному районі міста

Адреса: вул. Василя Чапленка, 2, м. Дніпро, Україна

☎ 050 324-26-08, 050 324-26-07

Відділ КУ «ДМТЦСО (НСП)» ДМР у Чечелівському районі міста

Адреса: вул. Романа Шухевича, 28/32, м. Дніпро, Україна

☎ 050 324-26-46, 050 324-26-44;

Адреса: вул. Зональна, 4, м. Дніпро, Україна

☎ 050 324-26-50

Відділ КУ «ДМТЦСО (НСП)» ДМР у Новокодацькому районі міста

Адреса: вул. Новоорловська, 25, м. Дніпро, Україна

☎ 050 324-26-15, 050 324-26-22, 050 324-26-14;

Адреса: вул. Повітрянофлотська, 11, м. Дніпро, Україна

☎ 050 324-26-17;

Адреса: мкрн. Гаромське, вул. Привокзальна, 14, м. Дніпро, Україна

☎ 050 324-26-30

Відділ КУ «ДМТЦСО (НСП)» ДМР у Самарському районі міста

Адреса: вул. Іларіонівська, 2, м. Дніпро, Україна

☎ 050 324-26-54, 050 324-26-53;

Адреса: вул. Станіславського, 11, м. Дніпро, Україна

☎ 050 324-26-79;

Адреса: вул. Гвая, 78, м. Дніпро, Україна

☎ 050 324-26-86.

Наукове видання

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ
НАСИЛЛЮ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

Матеріали

III Всеукраїнського форуму

(10 лютого 2022 року, ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»)

Оригінал-макет – *Мірошник А.Д.*

